

The Righteous Mind

Why Good People
are Divided
by Politics and
Religion

Jonathan Haidt

2012

geannoteerde samenvatting van:

Jonathan Haidt: *The righteous mind; why good people are divided by politics and religion* (2012)

NL: *Het rechtvaardigheidsgevoel; waarom wij niet allemaal hetzelfde denken over politiek en moraal* (2021)

zie ook: https://en.wikipedia.org/wiki/Moral_foundations_theory

inhoud

deel I: intuïties komen eerst, strategisch denken volgt later

- 1] wat is de oorsprong van moraliteit?
- 2] de intuïtieve hond & z'n rationele staart
- 3] de olifant-regel
- 4] stem op mij (dit is waarom)

deel II: moraliteit houdt meer in dan 'geen leed veroorzaken' en 'rechtvaardig handelen'

- 5] voorbij W.E.I.R.D.-moraliteit (westers, opgeleid, geïndustrialiseerd, rijk, democratisch)
- 6] smaakpapillen van de moralistische geest
- 7] de morele / moralistische fundering van politiek
- 8] het conservatieve voordeel

deel III: moraliteit bindt en verblindt

- 9] waarom zijn we zo 'groupish' (groepsgericht)?
- 10] de bijenkorf-schakelaar
- 11] religie is een *team*-sport
- 12] kunnen we niet op een meer constructieve manier van mening verschillen?

inleiding

Jonathan Haidt (1963) is professor in sociale en morele psychologie, geïnteresseerd in evolutionaire antropologie

The righteous mind (2012) is een antropologische analyse van het verband tussen moraal, politiek en religie in dit boek stelt hij de vraag wat mensen bindt, en wat hen verdeelt, en zijn conclusie is: moraliteit

"moraliteit is de buitengewone menselijke capaciteit die menselijk samenleven mogelijk heeft gemaakt"

maar Haidt claimt niet dat mensen zich onderscheiden van dieren, in dat ze *moreel* of *ethisch* zouden zijn de afgelopen decennia/eeuwen zijn we moraal en ethiek gaan associëren met '*ethisch verantwoord handelen*' maar ten grondslag aan elke theorie over wat ethisch verantwoord, dan wel laakbaar is, ligt een *waarden-patroon* dit *waarden-patroon* is niet universeel: verschillende groepen hanteren verschillende normen & waar(he)den en precies dat is de oorzaak van veel strijd tussen groepen: ze geloven in hun *eigen (morele) gelijk*

righteous stamt van het oud-Noorse woord *rettviss* en het oud-Engelse *rihtwis*: juist, gerechtigd, oprecht, deugdelijk maar wat als juist, gerechtigd, oprecht en deugdelijk wordt gezien is afhankelijk van de culturele context zodoende kan één en hetzelfde gedrag voor de een deugdelijk zijn, en volgens de ander laakbaar / schandelijk precies dát (moraal) is wat groepen bindt, alsook verdeelt: onze oordelen over de ander zijn voornamelijk moralistisch mensen zijn dus niet zozeer morele wezens, maar vooral moralistische, oordelende, en eigengerechtigde wezens ze geloven in hun eigen (morele) gelijk, en daarmee vaak in de superioriteit van hun groep (de partij, de natie, etc) Haidt bestrijdt dus het beeld van de mens als *homo economicus*: een rationeel, nuts-maximaliserend wezen

deze eigenschap (*moralisme*) heeft de vorming van grotere samenlevingsverbanden mogelijk gemaakt moralisme leidt namelijk als vanzelf tot *tribalisme*: 'degene die denkt, doet en oordeelt zoals ik hoort bij ons' tegelijkertijd heeft deze eigenschap de mensheid altijd *verdeeld* in elkaar bestrijdende kampen degenen die niet denken, doen en oordelen zoals wij horen niet bij ons, maar bij de ander, de vreemde, de vijand de neiging om te denken in *wij-zij* is geen aberratie (afwijking), maar de evolutionaire *default* van ons mens-zijn

ons moralistische brein heeft het mogelijk gemaakt om grootschaligere coöperatieve verbanden te smeden tegelijkertijd zorgt ons moralistische brein voor niet aflatende competitie / morele strijd tussen groepen Haidt's streven is een sameneleving waarin verschillende groepen hun verschillen enigzins kunnen relativeren

"Oordeelt niet, opdat gij niet geoordeeld wordt. Want met welk oordeel gij oordeelt, zult gij geoordeeld worden; en met welke mate gij meet, zal u wedergemeten worden. En wat ziet gij den splinter, die in het oog uws broeders is, maar den balk, die in uw oog is, merkt gij niet? Of, hoe zult gij tot uw broeder zeggen: Laat toe, dat ik den splinter uit uw oog uitdoe; en zie, er is een balk in uw oog? Gij geveinsde! werp eerst den balk uit uw oog, en dan zult gij bezien, om den splinter uit uws broeders oog uit te doen." [Mattheüs 7:1-5]

"De weg is alleen onbegaanbaar voor degenen die oordelen. Heb geen voorkeur noch afkeer, en alles zal helder worden. Als je ook maar het kleinste onderscheid maakt, raken hemel en aarde gescheiden. Als de waarheid duidelijk voor ogen wilt hebben, wees nooit voor of tegen. De strijd tussen 'voor' en 'tegen' is de ergste ziekte van het denken" (Seng-ts'an - 6^e eeuw)

Haidt gelooft niet in een wereld zonder oordelen, veroordelingen, framing, roddels, fabels, etc maar hij denkt wel dat een beter begrip van onszelf en van anderen begint bij het onderzoeken van onze tribale geest

deel 1 handelt over Haidt's 1^e principe: intuïties komen eerst, strategisch denken volgt later
mensen zien 'de mens' (de groep van wezens waartoe ze behoren) als rationeel, redelijk en moreel
maar ze zien anderen (behorend tot groepen waar ze zelf niet toe behoren) als achterlijk, vooringenomen of slecht
ons denken is verdeeld, zoals de berijder van een olifant: de olifant doet z'n ding, de berijder stuurt bij
de olifant staat voor onze morele basis-overtuigingen, de berijder voor onze 'bewuste' / 'rationele' keuzes
onze (voor)oordelen zijn veelal post-hoc constructies, die dienen om onze basis-overtuigingen te staven
m.a.w: niet rationele argumenten sturen ons handelen, maar *morele intuïties*; en veelal onbewust
dit verklaart waarom we 'de ander' zien als hypocriete, domme, gestoorde of ronduit slechte tegenstrever

deel 2 gaat over het 2^e principe van morele psychologie: moraal gaat over meer dan alleen schade en eerlijkheid
de righteous mind is als een tong met 6 smaakpapillen, die op allerlei aspecten van het leven betrekking hebben
de seculiere moderne moraal erkent maar 2 van deze smaakpapillen, die zich beperken tot leed en onrecht
maar vrijheid, loyaliteit, gezag en reinheid / heiligheid zijn evenzeer bepalende morele sentimenten
het succes van rechts-conservatieve en populistische partijen kan deels hierdoor verklaard worden:
die partijen strijden voor de rehabilitatie van juist die morele sentimenten die gezien worden als politiek incorrect

deel 3 handelt over een 3^e principe: moraliteit / moralisme verbindt en verblindt
mensen zijn 90% aap en 10% bij (niet genetisch of evolutionair, maar bij wijze van metafoor)
natuurlijke selectie heeft in de evolutie van *homo sapiens* op 2 manieren een grote rol gespeeld:

- individuen concurreren met anderen in elke groep, en wij zijn afstammelingen van de succes-vollen daarin
dit heeft geleid tot het (eezijdige) beeld van de mens als berekenend ego-centrisch wezen (*homo economicus*)
- groepen concurreren met andere groepen, en wij zijn afstammelingen van de succes-volle groepen
sociale cohesie en coöperatie bieden een groep een evolutionair voordeel t.o.v. een club ego-centrische individuen

zowel individualisme als collectivisme hebben hun zowel hun deugden als ondeugden bewezen:

- ongebreideld individualisme leidt tot een ondermijning van sociale cohesie en solidariteit
- ongebreideld collectivisme leidt tot een ondermijning van individuele verantwoordelijkheid

mensen zijn dus niet altijd en persé individuen: soms functioneren ze als cellen in een lichaam, of bijen in een korf
dan staat niet het individueel belang op de eerste plaats, maar het algemeen belang (wat vaak geldt als superieur)
altruïsme, zelf-opoffering, en heldhaftigheid zijn in vrijwel elke cultuur hoog aangeschreven deugden
tegelijkertijd worden de grootste menselijke ondeugden toegeschreven aan collectivisme: oorlog, genocide, etc

mensen zijn apen met een bijzondere gave: het smeden van grotere collectieven dan 150 leden (*Dunbar's number*)
mensen kunnen altruïstisch zijn, maar doorgaans t.o.v. leden van de eigen groep (hoe die dan ook gevormd mag zijn)

- religie is een *evolutionaire adaptatie* die mensen in grotere verbanden laat samenwerken (en samen strijden)
het is een *narratief* over een gezamenlijke oorsprong, over goed & kwaad, over vriend & vijand, over een doel, etc
- politiek is het spel waarin groepen gecreëerd, en in dezelfde beweging '*outsiders*' gecreëerd worden
- moraal vloeit voort uit het samenleven in groepen, waarin bepaald gedrag gewenst, en ander gedrag ongewenst is

DEEL I: intuïties komen eerst, strategisch denken volgt later

metafoor: *de olifant doet z'n ding, de berijder stuurt bij*

1] wat is de oorsprong van moraliteit?

westerlingen definiëren ethiek / moraliteit vaak in termen van 'rechten' en 'toegebracht leed'

dit is een utilistisch uitgangspunt: inbreuk maken op iemands rechten of het toebrengen van leed is laakbaar

- J.S. Mill (1806-1873) noemt dit het '*harm principle*', dat de grondslag moet zijn voor 'morele consideratie'
- Joel Feinberg (1926-2004) stelt hier het '*offense principle*' tegenover, dat betrekking heeft op fatsoen, respect, etc

Haidt deed onderzoek naar het onderscheid a.h.v. verhalen over slachtofferloze taboe's:

denkexperiment 1: een hond van een gezin wordt overreden vlak voor hun huis, en is dood
ze besluiten het dier niet te begraven, maar te bereiden en op te eten
de burens weten van niets... is dit ethisch / moreel laakbaar?

denkexperiment 2: een man koopt eens per week een hele kip bij de slager
vóór de kip te braden en op te eten heeft hij seksueel verkeer met de kip
de burens weten van niets... is dit ethisch / moreel laakbaar?

westerlingen hinken op 2 benen: enerzijds is het immoreel, anderzijds is het iemands individuele recht (op vrijheid)
niet-liberalen zullen de normen & waarden van de gemeenschap belangrijker vinden dan individuele rechten
de liberale, individualistische moraal is typisch westers (m.u.v. de meeste christenen en klassiek conservatieven)
niet-westerlingen (m.u.v. de liberalen) zullen de dominante culturele normen & waarden laten prevaleren
m.a.w: moraal / ethiek is niet universeel, maar (sub)cultuur-gebonden: elke gemeenschap heeft z'n moraal

de oorsprong van moraliteit

verschilt moreel / ethisch denken (over bijv: abortus, euthanasie) van andersoortig denken / oordelen?

moreel / ethisch denken vraagt om een moreel-ethische onderbouwing: wat is juist en wat is onrechtmatig?

dit haakt aan bij de ontwikkelingspsychologie: hoe leren kinderen het onderscheid tussen goed & kwaad?

antwoorden op deze vraag zijn in de loop van de 20e eeuw vanuit 2 perspectieven beantwoord: *nature vs nurture*

- *nativisme*: moraliteit is een aangeboren eigenschap, en dus 'nature' (christendom, darwinisme)
- *empiricisme*: moraliteit is aangeleerd, en dus 'culture' (John Locke, Étienne Bonnot de Condillac)
- *constructivisme*: moraliteit wordt ontwikkeld door inter-actie met de omgeving (Jean Piaget, Lev Vygotsky)
het aanleren van, en spelen met, regels vindt plaats in een inter-actief proces en in cognitieve stages
al doende / spelende construeert het individu een wereld van regels & aannames die werken in de praktijk
regels volgen, je beurt afwachten, evalueren, oordelen, conflicten oplossen etc. zijn ontwikkelde competenties
moraliteit is het product van aanpassing en inter-actie (niet van passieve of kritikloze *internalisatie*)
rationaliteit is de capaciteit tot '*wikken & wegen*', een oordeel te vellen op basis van verworven cognities
zowel moraliteit als rationaliteit maken grote ontwikkelingen door tijdens de puberteit / adolescentie

Lawrence Kohlberg (1927-1987) onderzocht het morele oordelen van kinderen in verschillende leeftijden:

- pre-conventionele stadium: regels zijn regels, overschrijding leidt tot straf, en gedrag dat bestraft wordt is 'fout'
- conventionele stadium: regels vloeien voort uit een autoriteit, je moet handelen naar de wil van de autoriteit
- post-conventionele stadium: het gaat niet om de regels zelf, noch om de autoriteit, maar om het principe

Piaget en Kohlberg waren pedagogen die geloofden in een egalitaire samenleving en anti-autoritaire opvoeding rollenspellen zouden kinderen een beter begrip geven van moraliteit dan een autoritaire inprenting van regels empathie zou vanaf de jaren '60 de basis vormen voor een seculiere, liberale, egalitaire morele orde moraliteit werd gedefinieerd als rechtvaardigheid, en een kritische houding t.a.v. autoriteit, hiërarchie en traditie

Elliot Turiel deed onderzoek naar morele ontwikkeling bij jonge kinderen a.h.v. verhaaltjes en vragen
bijv: 'een jongetje gaat naar school in gewone kleren, terwijl de schoolregels een uniform voorschrijven', mag dat? alle kinderen antwoorden met 'nee', maar bij nuanceringen van het verhaal en vervolgvragen verandert dat: de juf gezegd dat het voor één keer wel mocht, of als hij het had gedaan op een school zonder uniform-regels... dan bleek dat kinderen vanaf ± 5 jaar hun oordeel bijstelden: ze beseften dus dat regels *sociale conventies* zijn

bij andere verhalen reageerden kinderen anders, zoals: 'een meisje duwt een ander van de schommel omdat zij wil' kinderen keuren dit af, ook als de juf zei dat het oke is, of als er op een andere school geen regels tegen waren regels die betrekking hebben op rechtvaardigheid of welzijn zijn van een andere orde dan *sociale conventies* kinderen maken dus al op vrij jonge leeftijd het onderscheid tussen *morele regels* en *sociale conventies*, aldus Turiel regels die leed moeten voorkomen zijn fundamenteel, onwizigbaar en universeel (anders dan *sociale conventies*)

zo zijn vanaf eind jaren '60 de mainstream opvattingen over moraliteit en opvoeding in het westen gaan schuiven moraliteit gaat over individuen, leed, rechten en eerlijkheid, niet over loyaliteit, respect, plicht, bescheidenheid, traditie hiërarchie en autoriteit bevorderen wellicht het laatste, autonomie en gelijkwaardigheid bevorderen het eerste

ondertussen, in de rest van de wereld

onder invloed van Alan Fiske's relational models theory (RMT) richt Haidt zich op de culturele antropologie het leert hem met andere, niet-westerse ogen, kijken naar fenomenen als religie en moraal

- westerlingen zien religie als een poging om de werkelijkheid te verklaren, het onbegrepen te begrijpen, maar mensen creëren religie (geloof in boven-natuurlijke krachten / wezens) om hun samenleving te ordenen
- westerlingen zien moraal als een verzameling afspraken / conventies om beschaafd met elkaar om te gaan, maar moraal omvat spanningen binnen groepen, gerelateerd aan competitie tussen groepen

het westen heeft de afgelopen eeuwen religie en moraal 'uitgedund', gereduceerd tot slechts enkele functies ervan dit blijkt het meest uit de ondergeschikte rol van concepten en gedragingen omtrent zuiverheid vs onreinheid vele culturen kennen strikte regels t.a.v. seksualiteit, ziekte & dood, de consumptie en bereiding van voedsel, etc antropoloog Anna Meigs noemt dit *religie van het lichaam* (in: *Food, Sex, and Pollution* - 1984)

een bekend gezegde in diverse niet-westerse landen is: "*cleanliness is next to godliness*"

blijkbaar geldt buiten de westerse wereld dat moraal meer behelst dan rechtvaardigheid en 'geen leed berokkenen' maar ook in het westen geldt dat moraliteit meer omvat dan 'ethisch verantwoord'; ook voor seculieren

- conservatieven veroordelen bepaalde vormen van seksuele omgang als pervers en ontaard
- progressieven houden er soms bijna religieuze opvattingen op na waar het gaat over voedsel, kleding, etc

het grote debat

antropoloog Richard Shweder, in navolging van Clifford Geertz (1926-2006) ziet westerlingen als uitzondering:

- in het westen staat het individu, met zijn persoonlijke beleving en interpretatie van de wereld, centraal dit 'ego-centrische' mensbeeld (de centrering van het subject) is ontstaan ten tijde van de Renaissance / Verlichting
- in andere culturen staat de groep / gemeenschap centraal, en is het individu primair lid van die gemeenschap dit '*socio-centrische*' wereldbeeld is de default (standaard) binnen de diversiteit van culturen

met de globalisering van de westerse *way of life* kwam het individu (als burger & consument) centraal te staan de theorieën van Kohlberg en Turiel zijn van toepassing op individualistische culturen, maar niet op *socio-centrische* in *socio-centrische* culturen zijn *morele regels* niet te onderscheiden van *sociale conventies*, aldus Shweder

om zijn hypothese te testen deed Shweder 600 interviews met kinderen en volwassenen in India en de V.S. a.h.v. 39 verhaaltjes over morele kwesties liet hij de participanten oordelen over de beschreven handeling veel van wat Amerikanen zagen als *sociale conventies* zagen Indiërs als moreel: fundamenteel en universeel Indiërs zagen "*de sociale orde als een morele orde*", terwijl Amerikanen verschil zagen tussen *moreel* en *sociaal*

- mishandeling zonder reden en het breken van beloften werden door beide gezien als immoreel
- Indiërs legitimeerden geweld jegens een ongehoorzame echtgenote en bevoorrechtiging van zonen t.o.v. dochters
- Indiërs veroordeelden het tutoyeren van ouderen, het gezamenlijk eten van vrouwen en mannen, het eten van vis door een weduwe, voedsel-bereiding door een vrouw zonder zich om te kleden na toilet-bezoek
- Indiërs zagen de losse omgang met (voor hen) *fundamentele morele regels* als *immoreel*; maar andersom:
- Amerikanen zagen de regels van de Indiërs niet alleen als achterlijke *sociale conventies*, maar als *immoreel*

m.a.w: in beide gevallen is de *sociale orde* een *morele orde*, alleen is die in India *socio-centrisch* het westen daarentegen plaatst de *rechten & vrijheden van het individu* boven de '*sociale conventies*' zo bezien is het individu 'heilig', en moet de gemeenschap het individu dienen, i.p.v. andersom

walging & disrespect

Shweder en Turiel presenteren dus tegengestelde theorieën over moraliteit en *sociale conventies* Haidt ontwierp een eigen experiment met verhaaltjes over "*harmless taboo violations*" (de overreden hond, de kip) deze handelden over handelingen die walging of verontwaardiging oproepen, zonder dat er een slachtoffer is
bijv: iemand gebruikt de nationale vlag als poetslap (using the flag as a rag); mag dat?

hij deed zijn experiment in zuid-Amerika en de V.S. en de conclusies bevestigden de theorie van Shweder: het onderscheid tussen *morele normen* en *sociale conventies* is niet universeel, maar verschilt tussen:

- culturen: westerlingen maken meer onderscheid tussen *morele normen* en *sociale conventies*
- sociale klassen: hogere klassen maken meer onderscheid tussen *morele normen* en *sociale conventies*
- leeftijden: volwassenen maken meer onderscheid tussen *morele normen* en *sociale conventies*

kinderen, laag-opgeleiden en leden van rurale gemeenschappen zagen '*harmless taboo violations*' als immoreel dat er geen aanwijsbare slachtoffers waren maakte voor de veroordeling niet uit

het verzinnen van slachtoffers

Haidt's "*harmless taboo violations*" moesten het onderscheid tussen moraal en sociale conventie blootleggen geïnterviewden waren snel met de veroordeling van bepaald gedrag, maar moesten nadenken over de reden in veel gevallen proberen mensen toch de veroordeling te legitimeren door te verwijzen naar mogelijke slachtoffers hun *morele intuïtie* zei dat het verkeerd was, maar ze wisten niet waarom, omdat er geen slachtoffer was

"het verstand is, en kan niet anders, dan de slaaf zijn van de emoties, en zal deze moeten dienen"

(David Hume - 1739)

m.a.w: Piaget, Kohlberg en Turiel zagen *moraliteit* teveel door een westerse bril, en daarmee te beperkt

---

2] de intuïtieve hond & z'n rationele staart

de menselijke psyche is verdeeld over diverse functies, en die functies zijn vaak met elkaar in conflict een eeuwen-oud en alom bekend voorbeeld is het conflict tussen de passies / begeerten en het verstand

- in de *Timaeus* beschrijft Plato de rationele ziel als goddelijk, en de emotionele ziel als verdorven via het christendom en de Verlichting zien we dit idee nog steeds sterkt vertegenwoordigd in ons denken deze 'verering van de rede' noemt Haidt het waanbeeld van het rationalisme (rationalist delusion) een waanbeeld omdat elke heilig-verklaring mensen verblindt; 'morality binds and blinds'
- in die zien schopte David Hume (1711-1776) tegen het meest heilige huisje van de Verlichting toen hij schreef: "*De rede is alleen de slaaf, en mag alleen de slaaf zijn, van de hartstochten*" (*A treatise of human nature*, 1739)
- Thomas Jefferson (1743-1826) zag de passies en de rede als onafhankelijke vermogens die samen regeren waar het morele gevoelens betreft is het verstand ondergeschikt, en legitimeert slechts wat de intuïtie dicteert

Wilson's profetie

Charles Darwin (1809–1882) zag moraal als aangeboren instinct (*nativisme*) met een evolutionaire / adaptieve functie het darwinisme gaf aanleiding tot invloedrijke stromingen als het sociaal-darwinisme en de eugenetica na WO2 werden termen als darwinisme en genetica geassocieerd met de gruwelen van het nazisme en de holocaust erop volgende decennia stonden in het teken van het *nature-nurture-debat*: is de mens meer natuur of meer cultuur? het *nativisme* maakte plaats voor het rationalisme / constructivisme van de jaren '60 / '70 de geest is een onbeschreven blad (*tabula rasa*), en wordt door maatschappelijke machtsstructuren geïndoctrineerd een betere maatschappij is mogelijk als we maatschappelijke verhoudingen hervormen (de maakbare samenleving) als *nativisme* wordt gebruikt om bestaande machtsstructuren te legitimeren, dan is het een repressieve ideologie

in *The blank slate; the modern denial of human nature* (2002) stelt Steven Pinker (1954) dit idealisme aan de kaak politiek correct denken onder wetenschappers leidde tot moreel exhibitionisme en dubieuze wetenschap ideeën werden niet wetenschappelijk getoetst, maar beoordeeld op basis van progressieve idealen zoals gelijkheid E.O. Wilson oogste veel kritiek met *Sociobiology; the new synthesis* (1975), waarin hij *moraliteit* biologisch verklaart niet alleen biologische soorten, maar ook hun gedrag (ook dat van de mens) is gevormd door *natuurlijke selectie* ethische theorieën zijn volgens hem niet veel meer dan *rationele legitimaties van socio-biologische instincten* m.a.w. hij onderbouwde Hume's filosofie met evolutie-biologische inzichten: *moraliteit* is niet gefundeerd in de *rede* in NL kennen we voorbeelden als de affaire Buikhuisen, auteur van: *Kriminologie in biosociaal perspectief* (1979)

de emotionele jaren '90 (the *culture wars*)

eind jaren '80 leek het *nature-nurture*-debat uitgewoed: het *nativisme* had verloren en het constructivisme gewonnen
morele psychologie ging niet over geëvolueerde emoties, maar over beredeneerde morele afwegingen
maar buiten de humanities (psychologie, filosofie) ging het onderzoek naar de biologische wortels van de moraal door
Frans de Waal: *Good natured; the origins of right and wrong in humans and other animals* (over morele emoties)
Antonio Damasio: *Descartes' error* (over het belang van emoties / intuïties voor het maken van rationele beslissingen)
deze boeken ondersteunen Hume's analyse van de menselijke psyche als voornamelijk emotioneel / intuïtief orgaan

waarom atheïsten hun ziel niet verkopen

begin jaren '90 maakte de socio-biologie een come-back onder de naam evolutionaire psychologie
morele emoties en het maken van ethische beslissingen worden gezien als twee gescheiden processen
maar de rede volgt veelal onze *morele intuïties*, niet andersom (zoals Jefferson al stelde begin 19^e eeuw)
Haidt deed experimenten waarbij subjecten morele oordelen moesten vellen terwijl ze een cognitieve taak hadden:
bijv. nadenken over een ethisch dilemma terwijl ze een reeks getallen moesten onthouden
t.o.v. de controle-groep leed hun moreel oordelen er niet onder, wat suggereert dat dit automatisch gebeurt

in volgende experimenten onderzocht hij hoe morele dilemma's konden leiden tot *dumbfounding* (verstomming)
d.w.z. hoe proefpersonen proberen hun morele oordeel proberen te legitimeren met niet relevante argumenten
zouden proefpersonen hun morele standpunt wijzigen als hun legitimaties ervoor niet houdbaar blijken?

1^e test: mag je een (gepatenteerd) geneesmiddel stelen (of namaken) om mensen-levens te redden?
de meeste proefpersonen baseerden hun oordeel op: 'leven is belangrijker dan eigendomsrechten'

2^e test: durf je een glas water te drinken waar een gesteriliseerde kakkerlak in is ondergedompeld?
37% van de proefpersonen durfden dit

3^e test: zou je dit contract ondertekenen: 'hierbij verkoop ik mijn ziel voor \$2 aan de onderzoekers'
(dit contract is juridisch of anderszins niet-bindend) - 23% van de proefpersonen deden dit

bij de 2^e en 3^e test behoorden ook atheïsten tot de meerderheid, ook al geloven ze niet in zielen, maar in de ratio
in alle 3 testen konden de proefpersonen aangeven in hoeverre hun beslissing te maken had met gevoel, of met ratio
de 4^e en 5^e test betrof vragen over slachtofferloze taboe's, zoals de overreden hond en de man met de kip:

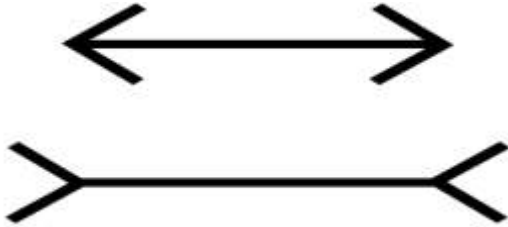
4^e test: X & Y zijn broer & zus, gaan op vakantie, en hebben sex; X gebruikt condoom en Y is aan de pil
mag dat? ... 80% van de proefpersonen vindt dit onacceptabel

5^e test: Z is vegetariër vanuit het idee dat je geen levende wezens mag doden voor consumptie
ze werkt als patholoog in een ziekenhuis, en neemt een stuk menselijk vlees mee naar huis voor consumptie
mag dat? ... 87% van de proefpersonen vindt dit onacceptabel

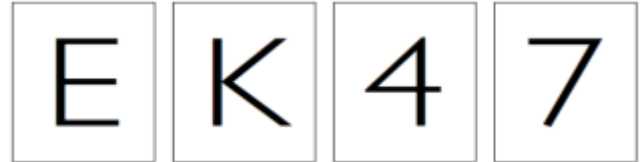
bij de 4^e en 5^e test bleek dat proefpersonen er alles aan deden om hun *morele intuïties* te legitimeren
ze volgden hun gevoel en zelden stelden ze hun morele oordeel bij aan de hand van redelijke argumenten
in tegendeel: ze bleven zoeken naar legitimaties van hun intuïtieve (gevoelsmatige) oordeel
is dit voldoende bewijs voor Hume's claim: "*de rede is alleen de slaaf [...] van de hartstochten*"?

'zien dat' versus 'beredeneren waarom'

in *Patterns, Thinking, and Cognition* onderzoekt Howard Margolis hoe *hogere cognitie* gefundeerd is in *lagere cognitie* hij begint met visuele cognitie en optische illusie, zoals de *Muller-Lyer illusie* (zie afbeelding hieronder)

vervolgens de *Wason selectie-taak* (4-card problem): welke kaart(en) moet je omdraaien om de regel te verifiëren dat als een kaart aan één kant een klinker heeft, er aan de andere kant een even getal staat?

Wason en Margolis menen dat oordelen en legitimeren twee verschillende cognitieve processen zijn

- *oordelen* is gebaseerd op 'zien dat' iets het geval is, en is gefundeerd in patroon-herkenning / intuïtie dit is een geëvolueerde competentie van organismen die honderden miljoenen in ontwikkeling is
- *legitimeren* is stapsgewijs naar de onderbouwing van een oordeel toe redeneren, om deze te kunnen verdedigen dit is voorbehouden aan wezens die beschikken over taal, en die geacht worden zich te verantwoorden

slachtofferloze taboe's zijn als de *Muller-Lyer illusie*: het oordeel is snel en duidelijk, de legitimatie verre van dat dat komt doordat mensen persoonlijk voor- of afkeur verwarren met een moreel oordeel (het kakkerlak-voorbeeld) morele legitimaties verklaren niet waarom wij een oordeel vellen, maar waarom anderen hetzelfde moeten oordelen

de olifant en z'n berijder

het onderscheid tussen cognitie en emotie is vals: oordelen hebben beide componenten, zowel cognitie als emotie wat we 'hogere' cognitie noemen is cerebraal redeneren, 'lagere' cognitie is zintuiglijke informatie, herinnering, etc 'lagere' cognitie is automatisch, snel en motiverend / mobiliserend, en werd lang beschouwd als dierlijk emoties werden altijd gezien als diepgeworteld maar dom, maar tegenwoordig gezien als een vorm van cognitie emoties zijn beoordelingen van het zenuwstelsel of iets nastrevenswaardig is, of beter in de toekomst te vermijden emoties zijn een vorm van informatie-verwerking op het niveau van limbisch systeem (het zgn. zoogdier-brein) het limbisch systeem is betrokken bij emotie, motivatie, genot, emotioneel geheugen, en de fight/flight-response als we schrikken gaat onze hartslag omhoog, pupillen verwijden, we ademen sneller, transpireren, etc cognitie en emotie beschouwen als tegengesteld is als regen contrasteren met het weer, of auto's met voertuigen (moreel) oordelen is een cognitief proces, maar er zijn twee vormen van cognitie: intuïtie en beredeneren morele emoties zijn een vorm van intuïtie, maar er zijn ook minder bewuste vormen van *morele intuïtie* dagelijks maken we snel en moeiteloos honderden beslissingen zonder ons ervan bewust te zijn ons brein maakt deze beslissingen intuïtief, zonder het bewustzijn emotioneel of cognitief te belasten we 'zien' in een ogenblik 'wat het juiste is', zonder een beredeneerde keuze te maken m.b.t. het 'waarom'

Haidt noemt 'lagere' cognitie (intuïtie & emotie) de olifant, en 'hogere' cognitie (ratio) de berijder van de olifant

- 'lagere' cognitie is over de afgelopen 500.000.000 jaar geëvolueerd, en dus robuust en doorgewinterd
- 'hogere' cognitie is geëvolueerd met de ontwikkeling van taal en representatief denken (afgelopen 100.000 jaar?) 'hogere' cognitie heeft 'lagere' cognitie niet vervangen, maar aangevuld, omdat het evolutionair functioneel was d.m.v. representatief denken kunnen we denken in scenario's, afwegingen maken, abstract denken, etc

de belangrijkste aanwinst van de berijder voor de olifant is dat het een woordvoerder / p.r.-manager heeft de berijder weet niet wat er in de olifant omgaat, maar is gespecialiseerd in het legitimeren van zijn gedrag daardoor wordt de berijder ook verantwoordelijk gehouden voor het gedrag van de olifant

toen mensen d.m.v. taal (roddel) elkaars gedrag gingen evalueren werd de rol van de berijder essentieel:

- het legitimeren (door beredeneerde argumenten) van intuïtief tot stand gekomen morele oordelen
- het managen van de eigen reputatie (of die van bondgenoten)
- het bouwen en onderhouden van bondgenootschappen
- het rekruteren van medestanders in conflicten

de olifant (*morele intuïties*) kan dit niet: hiervoor is abstract denken (en dus taal) nodig

de rede dient niet om te oordelen, maar om iedereen (incl. jezelf) te overtuigen van de juistheid van het oordeel

de rede (berijder) zal zelden op eigen houtje bedenken dat de *morele intuïtie* (van de olifant) onjuist is in tegendeel: de rede zal op zoek gaan naar argumenten en bewijs waarom de eigen overtuiging de juiste is maar door deze argumenten te delen met anderen, kunnen zij ons wèl wijzen op ons ongelijk / falen zo kan de berijder, en op termijn zelfs ook de olifant, op andere gedachten / oordelen / gedrag worden gebracht soms kan de berijder dat zelfs 'in gesprek met zichzelf', als hij reflecteert op zijn intuïties, gedachten, etc

veel vaker echter laten we ons beïnvloeden door de goedkeuring (lof) of afwijzing (beschaming) door anderen de internalisering hiervan kan onze *morele intuïties* bijstellen in de richting van 'meer sociaal geaccepteerd' de olifant is dus niet een metafoor voor instinctieve of subjectieve overtuigingen, maar ook voor *geïnternaliseerde* veel van onze (morele) intuïties zijn door en door sociaal en gecultiveerd door opvoeding en socialisering ons 'innerlijke morele kompas' is dus niet zozeer natuurlijk, als wel gecultiveerd door internalisering

Haidt publiceerde zijn sociaal-intuïtische model als *The emotional dog and its rational tail* (2001)

in *The righteous mind* zegt hij dat 'intuitive dog' beter was geweest, omdat emotie tegenover ratio wordt geplaatst intuïties en emoties zijn echter beide vormen van cognitie, alleen zijn beide onberedeneerd (niet-rationeel)

hoe een discussie te winnen

morele argumenten zijn als de kwispeldende staart van een hond: ze dienen als communicatie-middel

- maar je kunt een hond niet blij maken door z'n staart heen en weer te bewegen
- evenmin kun je mensen overtuigen door hun argumenten te weerleggen

de ratio / rede is niet de bron van onze morele overtuigingen, en dus laten we ons niet overtuigen door argumenten in Haidt's metafoor: je moet niet discussiëren met de berijder, maar communiceren met de olifant

Dale Carnegie (*How to win friends and influence people*, 1936) adviseert om directe confrontaties te vermijden:

wees vriendelijk en beleefd, glimlach, luister naar de ander, en zeg nooit: '*je ziet het verkeerd*'

je zult mensen niet overtuigen alvorens hun vertrouwen, respect en welwillendheid tot dialoog te verwerven succes ligt niet alleen in het overbrengen van jouw gezichtspunt, maar ook in het kunnen inleven in de ander

ethische en politieke discussies ontaarden echter vaak in een verhitte strijd vanwege ons moralistische denken daarmee bevestigen we onze bondgenootschappen, maar overtuigen we niet 'de ander' (de *out-group*) om 'de ander' te overtuigen moet je jezelf in hen verplaatsen, en dan zul je jezelf ook overtuigen van hun kant empathie (inlevingsvermogen) is een tegengif voor moralisme en het 'preken voor eigen parochie'

samenvattend:

mensen beschikken over rede en intuïties (waaronder emoties); maar hoe verhouden ze zich tot elkaar?

- Plato: de rede is superieur aan de passies / emoties
- Jefferson: beide hebben een gelijkwaardige en aanvullende rol
- Hume: de rede is dienaar van de passies / emoties

de *gut-feelings* die mensen hebben zijn leidend, achteraf geconstrueerde argumenten legitimeren deze slechts morele argumenten (van de berijder) dienen niet om morele oordelen te vellen, maar om anderen te overtuigen maar om anderen buiten je eigen groep te overtuigen, moet je met hun olifant communiceren (intuïties) want op het rationele vlak zal de ander net goed argumenten vinden om het niet met je eens te zijn intuïtionisme is de morele filosofie die stelt dat moraal niet geworteld is in de rede, maar in 'lagere' cognities

---

3] de *olifant-regel*: intuïties komen eerst, strategisch redeneren later

voordat we het weten voorzien we ons gedrag van rationale en morele legitimaties met "ja maar..." of "maar hij..." etc verontschuldigen we onszelf voor het gedrag van de olifant mensen verzinnen argumenten om hun *gut-feelings* (onderbuik-gevoelens) te legitimeren de rede fungeert dan als een p.r.-manager of advocaat die de belangen van zijn cliënt behartigt vele religieuze figuren (bijv. Jezus, Boeddha) hebben gewaarschuwd tegen het zien van de balk in andermans oog

de psyche evalueert / oordeelt voortdurend en ogenblikkelijk

hersenen / zenuwstelsel zijn voortdurend bezig met het evalueren of iets voor- of nadelig is voor het organisme veel van de zintuiglijke informatie is te vluchtig om door te dringen tot het bewustzijn, en zijn dus pre-cognitief toch speelt deze informatie een grote rol in onze beslissingen, als affective primacy (affectieve voorrang) affecten zijn impulsen van positieve of negatieve emoties die ons voorbereiden om iets benaderen of te vermijden als we iets waarnemen gaan affecten veelal vooraf aan de identificatie van wat het is dat we waarnemen 'wat het is' dat we waarnemen vereist een bewuste (cerebraal-cognitieve) klassificatie, en dus 'hogere' cognitie deze informatie-verwerking neemt meer tijd in beslag, en loopt daarom achter bij onze emotionele respons je weet vaak eerder of je iemand mag of niet mag, alvorens je beseft of de persoon al dan niet kent

Wilhelm Wundt (1832-1920) en Robert Zajonc (1923-2008) deden baanbrekend onderzoek naar *affective primacy* het *mere exposure effect*: mensen houden van dingen waarmee ze bekend zijn (onbekend maakt onbemind) *affectieve reacties* zijn snel en overtuigend: ze werken als oogkleppen voor een paard (focussen door te verblinden) m.a.w: als de olifant naar links neigt, kijkt de berijder naar links, en verliest hij wat er rechts gebeurt uit het oog

sociale en politiek oordelen zijn voornamelijk intuïtief

met het inzicht de invloed van affecten op bewuste emotie en het denken is onderzoek gedaan naar *affective priming* proefpersonen kregen een woord een fractie van een seconde te zien, en daarna een ander woord gedurende 2 sec vervolgens moesten ze een waardeoordeel toekennen: positief of negatief

bijv:	bloem	geluk
	haat	zonnig
	liefde	kanker
	kakkerlak	eenzaam

het 1^e woord activeert een flits van affectie of aversie, een impliciete emotionele verwachting wekt m.b.t. het 2^e het effect heet *affective priming* omdat het 1^e woord 'de olifant' voorbereidt / op een bepaald been zet het affect treedt 200 milli-seconden later op en blijft ongeveer 1 seconde nawerken

- als het 2^e woord in het emotionele verlengde ligt van het 1^e zal de respons van de proefpersoon snel zijn
- als het 2^e woord niet in het verlengde ligt (de olifant is op verkeerde been gezet) duurt de respons 250 ms langer

de *Implicit Association Test* (IAT) is een soortgelijk onderzoek, maar dan met sociale groepen als 'primers' zie: <https://implicit.harvard.edu/implicit/netherlands/takeatest.html> - (Tony Greenwald, Mahzarin Banaji, Brian Nosek) de meeste mensen blijken negatieve impliciete associaties te hebben met donkere of dikke mensen, ouderen, etc

Jamie Morris deed onderzoek naar hersen-activiteit bij *liberals* en *conservatives* terwijl ze politieke termen lezen: Clinton, Bush, belasting, vlag, uitkering, pro-life, etc, gevolgd door woorden met een positieve/negatieve connotatie *liberals* vertoonden negatieve affectie bij bijv. pro-life en zonnig, *conservatives* bij bijv. Clinton en zonnig

Alex Todorov deed onderzoek naar de rol van *affective priming* bij kiezers, rechters, jury's, docenten, etc aantrekkelijke mensen, mensen met een verzorgd uiterlijk, blanken, etc hadden duidelijk voordeel intuïties / affecten treden binnen en seconde op en beïnvloeden het oordeel / gedrag van de berijder van de olifant

onze lichamen sturen onze oordelen

Alex Jordan deed onderzoek naar de rol van *affective priming* via olfactorische en gustatorische stimuli hij interviewde mensen aangaande sociale thema's, gebruikmakend van odoranten (zoals fart spray) mensen die vragen beantwoordden in een stinkende omgeving waren harder en afwijzender in hun oordeel wederom is de conclusie: zintuiglijke sensaties veroorzaken een affect, en dat effect beïnvloedt ons oordelen

Chenbo Zhong toonde aan dat handen wassen voor een enquête leidde tot moralistischer antwoorden vooral m.b.t. sex en drugs waren de antwoorden moralistischer; Zhong noemt dit het *Macbeth-effect* (na de moord op koning Duncan zegt Lady Macbeth: "Out, damn'd spot! out, I say!") het verband tussen moraliteit en reinheid/onreinheid zien we terug in vrijwel alle religies en mythologieën

psychopaten redeneren, maar voelen niet

± 1% van alle mannen voldoet aan de diagnostische kenmerken van psychopathie, ook al zijn ze niet gewelddadig psychopaten kennen wel gevoelens als woede of seksuele opwindings, maar geen compassie, schuld, schaamte, etc psychopathie is een genetische aandoening die het gevoelsleven betreft (olifant), maar niet de ratio (berijder)

baby's voelen, maar redeneren niet

baby's werden lang beschouwd als onbeschreven blad (blank slate), maar dit is een te simpele voorstelling de hersenen zijn tot op zekere hoogte 'voorgeprogrammeerd', en hebben bepaalde verwachtingen van de wereld kinderen van 2 maanden oud kijken langer naar iets wat hen verbaast dan naar iets voorspelbaars

zowel in de fysieke werkelijkheid, als in het sociale domein (wat betreft leed toebrengen, oneerlijkheid, etc) Kiley Hamlin, Karen Wynn en Paul Bloom deden onderzoek naar morele voorkeuren van baby's van enkele maanden al op vroege leeftijd geven kinderen de voorkeur aan coöperatieve figuren: zie: <https://youtu.be/FRvVFW85IcU?t=85> m.a.w: al ver voordat er sprake is van taal en rationele deliberatie hebben kinderen dus als *morele intuïties*

affectieve reacties ontstaan op de juiste plaats op het juiste moment in het brein

in 1999 deden Joshua Greene en Jonathan Cohen onderzoek naar actieve hersengebieden bij moreel oordelen ze gebruikten ethische dilemma's waarbij morele principes botsen, zoals het trolley-probleem (Philippa Foot, 1967)

"mag je iemand opofferen om meerdere anderen te redden?"

bij dit dilemma komen utilistische overwegingen en deontologische overwegingen met elkaar in conflict

utilisme: die handeling die het meeste geluk / minste leed voor het grootste aantal oplevert is ethisch juist
hierbij gaat het dus om de gevolgen van handelen (of niet handelen) voor mensen

deontologie: die handeling waartoe je je ten principale verplicht weet is ethisch juist (deon = duty, plicht)
hierbij gaat het dus om de vraag of de aard en intentie van de handeling principieel juist zijn

beide ethische benaderingen zijn geformuleerd ten tijde van de Verlichting, en beroepen zich op de rede / ratio (*deontologie* door Immanuel Kant, het *utilisme* door Jeremy Bentham)

J.D. Greene schreef 20 gevallen waarin sprake was van direct toegebracht leed om meerdere mensen te redden (bijv: een zwaarlijvig iemand overboord gooien om te voorkomen dat de reddingsboot zinkt), en 20 gevallen waarin sprake was van indirect toegebracht leed om meerdere mensen te redden (bijv. een wissel overhalen waardoor een trein op een ander spoor komt en 1 persoon doodt, i.p.v. 5) hij onderzocht de activiteit in bepaalde hersengebieden bij proefpersonen in een f-MRI-scanner bij de verhalen waarin sprake was van direct toegebracht leed was er meer activiteit in 'emotionele' gebieden de gemeten activiteit kwam overeen met het morele oordeel dat proefpersonen velden

"We hebben sterke gevoelens die ons ondubbelzinnig vertellen dat sommige dingen uit den boze zijn, en andere dingen een plicht zijn. Maar het is niet duidelijk hoe deze emoties te duiden, en dus bedenken we rationale legitimaties, zoals rechten" (J.D. Green: The secret joke of Kant's soul, 2007)

dit bevestigt de voorspelling van E.O. Wilson, die in 1975 voorspelde dat de ethiek gebiologiseerd zou worden in *Consilience: the unity of knowledge* (1998) beschrijft hij de integratie van natuur- en mens-wetenschappen de nieuwe discipline evolutionaire psychologie is een voorbeeld van wat hij de 'nieuwe synthese' noemde hiermee ging hij in tegen de heersende opvatting in zijn tijd: dat ethiek en biologie gescheiden werelden zijn

olifanten zijn soms voor rede vatbaar

toen Hume stelde dat 'de rede de slaaf is van de passies' had hij grotendeels gelijk, maar hij ging te ver ons verstand is meer een advocaat dan een slaaf: de advocaat adviseert de klant, en de klant is niet altijd koning zo laat de olifant zich soms best overtuigen of beïnvloeden; zeker wanneer deze zich veilig en prettig voelt in zo'n situatie kan de berijder met andere berijders van gedachten wisselen, en de olifant bijsturen maar als de olifant een slechts gevoel heeft bij de andere olifant(en) zullen de berijders daar weinig aan veranderen

en soms zijn we in discussie met onszelf, en verandert ons standpunt m.b.t. morele thema's meermaals: *abortus, euthanasie, hulp bij zelfdoding, dwangbehandeling van mensen met een stoornis, vluchtelingen, immigratie*

we maken ook rationelere (niet: betere) keuzes als we niet meteen (hoeven te) reageren, maar even wachten
Greene & Paxton toonden aan dat het effect van *affective priming* (van de olifant) afneemt binnen 2 minuten
de berijder krijgt op die manier meer tijd om te reflecteren op de verschillende voorhanden zijnde argumenten

samenvattend:

het 1^e principe van morele psychologie luidt: intuïties komen eerst, strategisch denken volgt later

- hersenen evalueren onmiddelijk en voortdurend (Wundt, Zajonc)
- sociale en politieke oordelen worden gevormd op basis van intuïties (Todorov)
- lichamelijke factoren (bijv. geur) beïnvloeden onze morele oordelen
- *affectieve reacties* ontstaan op de juiste plaats op het juiste moment in het brein (Damasio, Greene)

de olifant in onze helt al snel naar een bepaalde kant, en de berijder kan niet veel meer dan volgen
willen we de koers veranderen, dan loont het om de olifant te beïnvloeden, i.p.v. de berijder te overtuigen
de afgelopen 5.000.000 jaar is ons brein verdrievoudigd in omvang; met een specifiek doel
niet om de rol van wetenschapper of rechter te spelen (waarheidsvinding), maar die van advocaat / woordvoerder
reputatie is in evolutionair opzicht belangrijker dan 'de waarheid'

4] stem op mij (dit is waarom)

in De staat beargumenteerd Plato dat het beter is om deugdelijk te zijn, dan om deugdelijk gevonden te worden
Glaucón (Plato's broer) daagt Socrates uit om te bewijzen dat ware deugd, niet slechts reputatie, leidt tot geluk
is de deugdzame met een slechte reputatie echt gelukkiger dan de verdorvene met een goede reputatie?
wat zou er gebeuren met de man die de mythische ring van Gyges, die z'n drager onzichtbaar maakt, draagt?
hij zou zich gedragen als een immoreel persoon, omdat hij nooit op z'n daden betrapt zou kunnen worden
m.a.w: mensen zijn deugdelijk / moreel omdat ze zich voegen naar de heersende mores, op straffe van sancties
dus: mensen hechten meer aan hun reputatie dan aan de deugd zelf, aldus Glaucón

Plato / Socrates stelt dat deugd in een persoon vergelijkbaar is met rechtvaardigheid in de polis (stadstaat)
in de (stad)staat dragen diverse groepen / klassen bij aan het algemeen belang / publieke zaak (politeia / res publica)
als het algemeen belang niet centraal staat, zullen de verschillende groepen als facties strijden voor hun eigenbelang
dit factionalisme zal ten koste gaan van harmonieuze coöperatie (algemeen belang), en zo de (stad)staat ondermijnen
daarom dient een klasse van wijzen (filosofen), getraind in overstijgend denken, de (stad)staat te besturen
een rechtvaardige samenleving zal leiden tot harmonieuze coöperatie, en zo tot redelijke en gelukkige burgers
een rechtvaardige, harmonieuze staat is gefundeerd in morele deugd, niet in het streven naar de 'schijn van deugd'
passies / emoties doen ons streven naar en wedijveren om eer en aanzien, de rede dwingt ons tot morele deugd

Plato meent dat de rede ons leidt naar deugd, en de passies naar ondeugd: dus moeten deze bedwongen worden
intuitionisten als Haidt zijn het hier fundamenteel mee oneens: de rede, zonder emotie, brengt de mens vaak onheil
de rede is geëvolueerd om de olifant te dienen (gedrag en emoties te legitimeren), niet om de waarheid te dienen

m.a.w. Glaucon had gelijk: niet waarheid en rechtvaardigheid, maar schijn en reputatie zijn doorslag-gevend daarom moet een rechtvaardige samenleving gebaseerd zijn op het principe dat slecht gedrag gevolgen heeft mensen zullen zich alleen moreel gedragen als hun reputatie op het spel staat, en hun gedrag wordt bestraft

"het denken dient om te doen" zei William James (voorzader van het *functionalisme*, *pragmatisme* en psychologie) de functie van *morele intuïties* moeten gezocht worden in het samenleven in complexe sociale gemeenschappen het gaat dan dus niet om de (objectieve) Waarheid, maar om overlevingsstrategieën voor het individu en de groep

we zijn allemaal intuïtieve politici

honderden insecten die zich opofferen voor het 'algemeen belang' zijn genetisch verwant (verwantschapsselectie) dit kan verklaard worden a.h.v. natuurlijke selectie (Darwin, Fisher, Haldane, Hamilton, Williams, Smith, Wilson, etc) honderden mensen die zich opofferen voor het 'algemeen belang' zijn echter zelden (direct) genetisch verwant menselijke coöperatie is cultureel: de groep is een imaginaire entiteit, gefundeerd in wederkerigheid wederkerige (reciprocal) selectie is een vorm van selectie gebaseerd op het principe: 'voor wat hoort wat' dit principe vereist dat leden van de groep elkaar verantwoordelijk houden: 'wie doet wat voor wie?' en omdat leden van groepen *homo sapiens* dat onderling evalueren is reputatie van levensbelang

Phil Tetlock definieert verantwoordelijkheid als: "de verwachting dat je je gedrag moet legitimeren naar anderen" hieraan gekoppeld is de verwachting dat de ander zal je belonen of straffen, afhankelijk van jouw legitimatie we handelen als intuïtieve politici die streven naar een gewaardeerde identiteit in de ogen van anderen 'waarachtigheid' (dat je beschouwd wordt als betrouwbaar en oprecht) is belangrijker dan 'de waarheid' Tetlock's onderzoek wijst uit dat mensen die een oordeel moeten vellen over anderen, vaak hun gevoel volgen maar als ze weten dat hun oordeel weer beoordeeld zal worden door anderen, oordelen ze genuanceerder

dit laat zien dat er twee manieren van denken zijn: onderzoekend / kritisch, en bevestigend / affirmatief denken

- onderzoekend denken = een open en geïnteresseerde exploratie, ook van alternatieve gezichtspunten
- bevestigend denken = een eenzijdige poging om een bepaald gezichtspunt selectief te onderbouwen

verantwoording bevordert onderzoekend denken, maar alleen als:

- betrokkenen weten dat ze hun oordeel publiekelijk moeten legitimeren
- betrokkenen weten niet wat de (politieke) meningen of vooroordelen van dat publiek zijn
- betrokkenen geloven dat het publiek goed geïnformeerd is, en hecht aan accuraatheid

(populistische en polariserende politiek ontbeert deze drie voorwaarden, en is vaak een 'preek voor eigen parochie')

meestal zijn mensen echter meer bezig met overtuigen dan met waarheidsvinding, en in die zin intuïtieve politici wat immers op het spel staat is de goedkeuring van ons gedrag door anderen, en gaat het er om hen te overtuigen

we geobsedeerd zijn door peilingen

Ed Koch (burgemeester van New York in de jaren '80) begroette zijn achterban met "How'm I doin'?" in feite was hij een stuk eerlijker dan degenen die vragen: "How're you doin'?" / "hoe gaat het met je?"

psycholoog Mark Leary ziet de evolutionaire functie van eigenwaarde als een geïnternaliseerde *socio-meter*

in een experiment vergeleek hij twee groepen:

- mensen die zeiden zich niets van de mening van anderen over hen aan te trekken
- mensen die zeiden dat ze gevoelig waren voor de mening van anderen over hen

proefpersonen moesten wat vertellen over zichzelf, hun werk, hun familie, hun hobbies, etc in een microfoon tijdens hun verhaal zagen op een scherm in hoeverre anderen later in het onderzoek men hen wilden samenwerken vergelijkbaar met het fenomeen kijk-cijfers zagen ze dus hun populariteit omhoog, dan wel omlaag gaan het experiment was doorgestoken kaart, maar wees uit dat beide groepen (bijna even) gevoelig waren voor ratings Leary's conclusie was dat de *socio-meter* onbewust maar voortdurend bezig is de eigen sociale waardering te peilen maar omdat afhankelijkheid van sociale waardering gezien wordt als zwak, vertalen we dit in eigenwaarde de *socio-meter* is deel van de olifant, maar wordt door de berijder (de p.r.-manager) vertaald als zelf-verzekerdheid iedereen heeft een *socio-meter*, ook mensen die menen volledig *autarkisch* te zijn (behalve sociopaten)

onze woordvoerder / p.r.-manager rechtvaardigt automatisch alles dat de olifant doet

post-hoc (na het feit) redeneren is het legitimeren van een gedachte / conclusie door selectieve argumentatie zoals een pers-chef elk beleid zal verantwoorden, zo verdedigt de berijder altijd het gedrag van de olifant zelden zal de woordvoerder zeggen: "*weet je, je hebt gelijk! we moeten dit nog maar eens grondig onderzoeken*" en dat kan ook niets anders, want de pers-chef / p.r.-manager is aangenomen om staand beleid te legitimeren

in 1960 deed Peter Wason onderzoek naar bevestigend denken a.h.v. het ontdekken van algoritmen proefpersonen moesten de regel ontdekken die ten grondslag ligt aan getallen-reeksen; bijv. 2-4-6 ze konden daarbij zelf ook getallen-reeksen opperen (bijv. 6-8-10), om ze verder te helpen de regel te ontdekken de onderzoeker gaf aan of de geopperde reeks klopte, en of het algoritme klopte

"120-122-124?"   "ja"   "opeenvolgende even getallen?"   "nee"

"35-37-39?"   "ja"   "elke reeks getallen die oploopt per 2?"   "nee"

zelden dachten proefpersonen *out-of-the-box*, dus niet in lijn met hun hypothese:

"2-4-5?"   "ja"   "2-4-3?"   "nee"   "elke reeks getallen die oploopt?"   "ja"

Wason noemt de neiging om nieuwe informatie te interpreteren in het licht van wat men al denkt *confirmation bias*

Deanna Kuhn deed onderzoek naar *confirmation bias* a.h.v. plaatjes met voedsel en met gezonde of zieke kinderen ook al wezen de plaatjes op een verband tussen bijv. wortels (i.p.v. chocola) en zieke (i.p.v. gezonde) kinderen, de proefpersonen zochten naar de verbanden die hun vooroordeel bevestigden: wortels zijn gezond, chocola niet

David Perkins deed onderzoek naar opleiding en IQ, door studenten te laten nadenken over sociale thema's ze moesten argumenten voor en tegen hun eigen mening formuleren, wat resulteerde in meer voors dan tegens scholieren / studenten met een hoger IQ formuleerden meer argumenten, maar vooral vóór hun eigen mening Perkins zag dat scholen / universiteiten hun scholieren / studenten niet trainen om *out-of-the-box* te denken ze selecteren scholieren / studenten die goed argumenteren: hun eigen mening goed kunnen onderbouwen scholen en universiteiten bevorderen niet onderzoekend denken, maar selecteren bedrevenen in bevestigend denken m.a.w: olifant-berijders die goede woordvoerders / advocaten zijn schoppen het verder in hun educatieve loopbaan

we liegen, bedriegen en legitimeren zo goed dat we oprecht geloven dat we oprecht zijn

in Engeland mochten parlementariërs de onkosten voor een 2^e huis declareren (op kosten van de belastingbetaler) in 2009 lekten financiële gegevens hierover uit, waaruit bleek dat er op grote schaal misbruik van werd gemaakt parlementariërs lieten hun huis renoveren, wisselden daarna van hoofd-woning, en verkochten het andere huis tot 2009 droegen ze de mythische ring van Gyges, waarvan Glaucon zei dat deze mensen immoreel maakt

onderzoek naar "*plausible deniability*" wijst uit dat de meeste mensen tot op zekere hoogte corrupt zijn in een experiment kregen proefpersonen (voor hun deelname) een cheque die ze bij een andere balie konden innen aldaar kregen ze 'per ongeluk' meer uitbetaald dan wat er op de cheque stond, maar slechts 20% meldde dit maar als ze gevraagd werden of het uitbetaalde bedrag klopte, antwoordde 60% met 'nee', en gaven het teveel terug wat het verschil (ratio 3) maakt: in het eerste geval hoef je niet te liegen, in het tweede geval wel

Dan Ariely (Predictably Irrational, 2010) ontdekte dat de meerderheid van mensen valsspelen maar ze spelen slechts in zoverre vals als hun berijder in staat is hun fraude te legitimeren naar henzelf de combinatie van onzichtbaarheid (ring van Gyges) en plausible deniability laat mensen geleitimeerd frauderen

de rede (en Google) kunnen je brengen waar je wilt

mensen prefereren kunnen (mogelijkheid) boven moeten (begrenzing); en dit heeft alles te maken met geloof mensen zijn in staat om in de meest onwaarschijnlijke theorieën / fenomenen te geloven (UFO's, Qanon, etc)

Tom Gilovich verklaart dit door te wijzen op twee cognitieve strategieën:

- als we onszelf afvragen "*kan ik dit geloven?*" zoeken we selectief naar bewijs dat dit geloof ondersteund
- als we onszelf afvragen "*moet ik dit geloven?*" zoeken we selectief naar bewijs dat dit geloof in twijfel trekt

'gemotiveerd redeneren' kan ons alles laten geloven, en aan alles doen twijfelen, door onze selectieve cognitie door selectief te shoppen in de wereld van data en argumenten proberen we onze vooroordelen te bevestigen een lage IQ-score motiveert getesten om naar redenen te zoeken om IQ-testen in twijfel te trekken / te relativiseren

Pete Ditto liet proefpersonen een strookje papier likken om te testen of ze een ernstig enzym-tekort hadden proefpersonen wachtten langer (t.o.v. de controle-groep) als verkleuring zou duiden op '*geen gebrek*'

dit heeft zelfs invloed op het visuele niveau, zoals een test met het herkennen van een letter / getal uitwijst proefpersonen kregen een beloning als de computer een letter liet zien, niet als de computer een getal liet zien in een ambigue afbeelding van het getal 13 of de letter B zagen proefpersonen vaker een B maar als ze een beloning kregen als de computer een getal liet zien, zagen ze vaker de 13

als mensen zien wat ze willen zien, is het niet verwonderlijk dat wetenschappelijk bewijs zelden overtuigt binnen de wetenschappen zijn er allerlei *institutes* / werkwijzen om precies dát te voorkomen / minimaliseren (herhaalbaarheid van experimenten, dubbel-blind onderzoek, gerandomiseerde testen, peer-review, etc) de wetenschappelijke methode gaat niet om overtuigen, maar om verantwoorden (van je onderzoeksresultaten) zo bestrijdt de wetenschap onze eigenschap tot bevestigend denken, en bevordert ze onderzoekend denken maar voor leken is het gemakkelijk dit te bagatelliseren en wetenschap af te doen als 'ook maar een mening' er zijn altijd alternatieve methoden, conflicterende onderzoeksdata, en vooringenomen wetenschappers te vinden Google en social media helpen ons om onze eigen waarheid bij elkaar te sprokkelen: wetenschap als lopend buffet

we geloven bijna alles, zolang het ons *team* steunt

politicalologen gingen er lang vanuit dat de meeste mensen stemmen op partijen vanuit hun eigenbelang maar steeds meer wordt duidelijk dat mensen stemmen voor partijen waarmee ze zich identificeren

“mensen vragen zich niet af ‘what’s in it for me?’ maar ‘what’s in it for my group?’” (Don Kinder)

politieke meningen fungeren als buttons, emblemen en bumper stickers die lidmaatschap van een *team* uitdragen politiek is *'groupish'*, niet *'selfish'*; de opkomst van het populisme en identiteitspolitiek is hiervan een illustratie

als mensen zien wat ze willen zien, gaat het zeker in de politiek dus ook niet om feiten, maar om visies mensen affiliëren zich met die groep / partij / ideologie die past bij hun interpretatie van 'de feiten' / wereld er is veel wetenschappelijk onderzoek gedaan naar effecten van de doodstraf, wapenbezit, positieve discriminatie de onderzoeksresultaten brengen de meningen niet dicht bij elkaar, maar leidt tot meer *“attitude polarization”*

Drew Westen gebruikte f-MRI-scans om te onderzoeken hoe proefpersonen reageren op politieke informatie hij bracht in kaart hoe *democrats* en *republicans* reageerden op uitspraken van G.W. Bush en John Kerry

- informatie die het eigen standpunt bedreigde werd beantwoord met bagatellisering of legitimatie
- informatie die het eigen standpunt ondersteunde werd beantwoord met instemming

de f-MRI-scans wezen uit dat vooral het limbisch systeem (emotie), meer dan de prefrontale cortex, actief was het limbisch systeem is het zgn. zoogdier-brein dat het organisme beloont d.m.v. dopamine, dat verslavend is extremistisch denken (vijand- en groepsdenken) kan dus (tot op zekere hoogte) neurologisch verklaard worden

de rationalistische dwaling

de rationalistische dwaling houdt volgens Haidt in: het geloof dat de rede de mens zal redden van irrationeel geloof rationeel denken zou de mens bevrijden van egocentrisme en kortzichtigheid, en leiden naar moreel gedrag Eric Schwitzgebel onderzocht of ethici meer moreel gedrag vertonen, en de conclusie was: 'in tegendeel...' wel zijn ethici beter in staat om hun gedrag te legitimeren (post-hoc argumenten aan te dragen om te overtuigen) wie hecht aan waarheid moet ophouden de rede te verafgoden, aldus Haidt

Hugo Mercier & Dan Sperber deden uitgebreid literatuur-onderzoek naar gemotiveerd redeneren, en concludeerden: de rede (taal, verstand) is geëvolueerd om te argumenteren, overtuigen en manipuleren in de sociale context

“skilled arguers are not after the truth but after arguments supporting their views”

confirmation bias is dus niet een soms optredende denkfout / drogreden, maar inherent aan ons denken

onze *morele intuïtie (gut-feeling)* heeft z'n waarde in interpersoonlijke relaties, maar niet in wetenschap en beleid individuen zijn goed in het legitimeren van hun *gut-feelings*, maar niet in het vormen van kennis van beleid daarom is er op institutioneel niveau een arbeidsdeling, en een scheiding van machten en kwaliteiten individuen, organisaties en afdelingen worden niet gecontroleerd door zichzelf, maar door kritische anderen die kunnen de blinde vlekken, drog-redeneringen, tunnel-visie, manipulatie, etc waarnemen en blootleggen daarom is het van belang binnen een organisatie een mate van ideologische en intellectuele pluriformiteit te hebben als iedereen hetzelfde denkt neigt groepsdenken, en de daarmee gepaard gaande *collective confirmation bias*

als je wilt dat mensen zich ethisch beter gaan gedragen, heeft het weinig zin om te berijder te overtuigen je moet de olifant veranderen, wat echter veel tijd en energie kost, en niet gegarandeerd leidt tot succes een derde optie is het pad waarop de olifant loopt te verleggen: dus door de omgeving te veranderen dit wordt tegenwoordig wel nudging genoemd: het stimuleren van de olifant door een *keuze-architectuur*

<https://suebehaviouraldesign.com/nl/nudging-uitgelegd/>

samenvattend:

- mensen zijn sociale wezens, uitermate begaan met wat mensen van ons vinden (bewust of onbewust)
- onze verstand fungeert als een pers-chef / woordvoerder / p.r.-strateeg die onze intuïties en gedrag legitimeert
- m.b.v. deze woordvoerder zijn we in staat niet alleen anderen te overtuigen, maar ook onszelf
- de ratio can ons leiden naar elke conclusie die we willen (kan ik dit geloven? / moet ik dit geloven?)
- wat betreft morele en politieke thema's denken we niet individualistisch, maar *groupish*: we steunen ons *team*
- i.p.v. het beïnvloeden / opvoeden / vormen van individuen, kunnen we beter focussen op de sociale context

---

DEEL II: moraliteit houdt meer in dan 'geen leed veroorzaken' en 'rechtvaardig handelen'

metafoor: het moralistische brein is als een tong met 6 smaak smaakpapillen

---

5] voorbij WEIRD-moraliteit (westers, opgeleid, geïndustrialiseerd, rijk, democratisch)

Haidt deed onderzoek naar morele overtuigingen door mensen te vragen wat ze vonden van:

de familie die hun hond op at, de vrouw die de vlag als een poetsdoek gebruikte, en de man met de kip (hoofdstuk 1) hij vroeg ze om hun mening / gevoel te onderbouwen met de vraag "*waarom vind je dat? kun je dat uitleggen?*"

- in een wijk waar veel studenten en hoger-opgeleiden woonden reageerden mensen genuanceerd en liberaal
- in een working-class-wijk reageerde men met: "*hoezo, waarom dat verwerpelijk is? moet ik dat uitleggen?*"

studenten van de University of Pennsylvania waren het meest uitzonderlijk in het verdedigen van individuele vrijheid zelf het verhaal over de man en de kip werd door 73% van de studenten gezien als een individueel recht:

"It's his chicken, he's eating it, nobody is getting hurt" ... "It's perverted, but if it's done in private, it's his right"

hierin klinken de Verlichtingsidealen door: vrijheid, het nastreven van persoonlijk geluk, geen leed toebrengen

"The only purpose for which power can be rightfully exercised over any member of a civilized community, against his will, is to prevent harm to others" (John Stuart Mill: *On Liberty*, 1859)

"Liberty consists in the freedom to do everything which injures no one else; hence the exercise of the natural rights of each man has no limits except those which assure to the other members of the society the enjoyment of the same rights.

These limits can only be determined by law." (Verklaring van de rechten van de mens en de burger, 1789)

in 2010 publiceerden Joe Henrich, Steve Heine en Ara Norenzayan het artikel “*The weirdest people in the world?*” de auteurs wezen erop dat bijna al het psychologisch onderzoek wordt gedaan op een niet-representatieve groep namelijk: mensen uit culturen die westers, opgeleid, geïndustrialiseerd, welvarend en democratisch zijn
in het Engels: *western, educated, industrialized, rich, democratic* (W.E.I.R.D.)
deze groep is niet representatief voor de wereldbevolking, maar ook niet voor vele groepen in Europa en de V.S.
(het verschil tussen deze werelden wordt verbeeld in de serie *Bir Başkadr* - <https://www.netflix.com/nl/title/81106900>)

hoe WEIRD je bent, hoe meer je de wereld beziet als een verzameling individuele objecten, i.p.v. relaties
'het zelf' heeft in het westen, in steden, en onder hoog-opgeleiden, een individualistische connotatie
westerlingen typeren zichzelf a.h.v. persoonlijke kenmerken, niet-westerlingen a.h.v. sociale rollen
de *framed-line task* illustreert dit: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/12741741/>

mondiaal	W.E.I.R.D.
holistisch	analytisch
relaties	individuen
verhoudingen	objecten
context	categorie
situationisme	universalisme
deugden / plichten	vrijheid / rechten

- > traditionele / niet-westerse samenlevingen worden grotendeels geregeerd vanuit gemeenschappelijke tradities
moraliteit houdt meer in dan 'geen leed veroorzaken' en 'rechtvaardig handelen' (bijv. deugden)
niet het individu, maar de groep / samenleving staat centraal (*socio-centrisch* versus *ego-centrisch*)
- > moderne (W.E.I.R.D.) samenlevingen, bestaande uit autonome individuen, behoeven een formele rechtsstaat:
een regeervorm die algemene regels stelt (zonder discriminatie), maar ook minderheden / individuen beschermt
centrale waarden in moderne samenlevingen zijn vrijheid, gelijk(waardig)heid, individuele rechten, zelf-expressie

dit onderscheid typeert het verschil verschil tussen westers en niet-westers (bijv. afrikaans / oosters) denken
WEIRD de moraal volstaat niet om mensen te laten samenleven; daarvoor heb je iets nodig dat mensen verbindt
er zijn andere vormen van moraliteit (bijv. deugden) die zich door de eeuwen heen hebben bewezen als nuttig
d.w.n.z. dat deze vormen van moraliteit superieur of vergelijkbaar zijn aan WEIRD de moraal, maar wel een feit
deel 2 van dit boek: moraliteit houdt meer in dan 'geen leed veroorzaken' en 'rechtvaardig handelen'

drie ethische theorieën beschrijven beter dan één

cultureel-psycholoog Richard Shweder ziet cultuur en psyche als één: “*culture and psyche make each other up*”
de menselijke psyche wordt gevormd door de cultuur, en de cultuur wordt gevormd door menselijke drijfveren
culturen verschillen, maar vertonen tegelijkertijd ook bepaalde overeenkomsten / grondstructuren
op basis van zijn onderzoek in Orissa (hoofdst 1) ontwikkelt hij een nieuwe theorie van *moraliteit*
daarin zijn 3 aspecten van moraliteit fundamenteel: autonomie, gemeenschap en heiligheid
elk aspect benadrukt een ander idee over wat een persoon 'in wezen' is (maar deze ideeën vullen elkaar aan)

- > *autonomie*: mensen zijn individuen met verlangens, behoeften, voorkeuren, en streven naar de bevrediging ervan
samenlevingen vormen morele concepten als vrijheid en rechtvaardigheid om het sociale verkeer te regelen
dit is de dominante moraal in individualistische (W.E.I.R.D.) samenlevingen, en kent 2 centrale ethische theorieën:
  - *utilisme* (Jeremy Bentham, J.S. Mill, Peter Singer) zoekt een afweging tussen belangen, gemeten in welzijn
  - *deontologie* (Immanuel Kant, Lawrence Kohlberg) stelt fundamentele morele principes (mensenrechten) centraal

- *gemeenschap*: mensen zijn leden van grotere gehelen: families, teams, legers, bedrijven, stammen, naties, etc deze gehelen zijn meer dan de som der delen: individuen hebben de plicht hun toegewezen rol daarin te vervullen plicht, deugd, reputatie, loyaliteit & respect voor autoriteit zijn belangrijkere noties dan vrijheid, gelijkheid & rechten
- *heiligheid*: mensen zijn tijdelijke manifestaties waarin een onsterfelijke ziel is gehuisvest, en daarom geen dieren het lichaam is een tempel, geen speeltuin; respectloos gedrag is een inbreuk op de goddelijke orde van het leven centrale concepten hierbij zijn heiligheid en zonde, zuiverheid en verontreiniging, verheffing en ontering de moderne, hedonistische (W.E.I.R.D.) levensstijl degradeert de mens tot het niveau van dierlijke instincten

Shweder's theorie bleek goed toepasbaar op de verschillende onderzoeken die Haidt deed:

- hoog-opgeleiden beriepen zich veelal op de moraal van autonomie
- de werkende klasse baseerde zich vaker op de moraal van de gemeenschap
- niet-westerlingen verwezen vaker naar waarden die passen bij de moraal van heiligheid

hoe ik pluralist werd

voor verder onderzoek reisde Haidt in 1993 af naar Bhubaneswar, de hoofdstad van Orissa, India hij merkte hoezeer zijn W.E.I.R.D.-moraliteit het hem moeilijk maakte de Indiase omgangsvormen te begrijpen

- vrouwen en bedienden spraken niet met hem, en zijn bedankjes naar hen werden ongemakkelijk ontvangen
- het vervuilde water waarin met baadde en kookte werd beschouwd als heilig, en dus rein

na een paar weken zag hij de mannen niet meer als sexistisch, en de vrouwen niet meer als slachtoffers hij zag een andere wereld, waarin familiale banden, loyaliteit, gepastheid, reinheid en rituelen heilig waren

de vraag was: hoe zijn emoties die te maken hebben met walging, gekoppeld aan morele noties over goed & fout? neem bijv. verraad, incest of pedofilie versus een bank beroven of frauderen met je belasting-aangifte het lijkt een kwestie van associatie: hoog = goed = zuiver = God, terwijl laag = slecht = vies = dierlijk sommige dingen druisen in tegen de ethiek van de gemeenschap, maar anderen dingen zijn ronduit verwerpelijk het eerste betreft een schending van inter-menselijke relaties, het tweede een schending van de heilige orde de goddelijke orde bepaalt dat sommige zaken behandeld worden met respect, en andere met walging religieuze regels m.b.t. voedsel, afval, bloed, dood, sex, omgangsvormen, betreden van plaatsen, worden zo *moreel*

de westerse moraal van vrijheid en autonomie lijkt hiermee vaak op gespannen voet te staan:

https://static.nrc.nl/2018/sekskunst/img/1503CULserrano_Tape_RGB_edit.jpg

https://apollo.imgix.net/content/uploads/2014/06/koons14_23401.jpg?auto=compress,enhance,format&crop=faces,entropy,edges&fit=crop&w=1195&h=540

het antwoord aan critici luidt vaak: "*als je niet van obsceniteit houdt, dan ga je toch niet naar dat museum?*"

maar ook het westen kent z'n heilige huisjes: de holocaust, vrijheid van meningsuiting, kunst & literatuur cartoons van Mohammed moeten kunnen, maar holocaust-ontkenning is *not done*, evenals boek-verbrandingen geldt dan ook: "*als je niet van de boeken van holocaustontkenner David Irving houdt, dan lees je ze toch niet?*"

ideeën over verheffing en degradatie, hoger en lager, spelen ook in westerse maatschappijen een rol leden uit 'de hogere' klassen worden aangespoord niet vulgair of ordinair te zijn, maar zich verheven te gedragen *verheffing* was zelfs een belangrijk streven van de sociaal-democraten voor hun acherban van arbeiders

niet-westerse culturen kijken vaak neer op het westen als een hedendaags *Sodom & Gomorra* en veel westerlingen verwerpen zelf ook de mateloosheid, het individualisme en consumentisme

ontsnappen aan de *matrix*

in de zgn. *axiaal-periode* (800-200 v.Chr.) ontstaat in meerdere culturen het idee dat we leven in een illusie deze illusie zou bestaan uit een reeks van geconditioneerde cognities die ons dagelijks leven vormgeven daartegenover wordt een wereld / waarheid geschetst waartoe we toegang zouden hebben, zouden we ontwaken termen als *woke* en *verlichting* verwijzen naar een toestand waarin we ontsnapt zouden zijn aan deze illusie

de film *The Matrix* (1999) en William Gibson's roman *Neuromancer* (1984) zijn gebaseerd op dit idee *matrix* = weefsel, web of raster: een mal of structuur die een ordening mogelijk maakt; zoals een tabel deze structuur bepaald hoe leden van een cultuur de wereld indelen / fenomenen classificeren dit web van betekenis, waarin alles met alles samenhangt, vormt zo een gedeelde werkelijkheid

Gibson gebruikte de term als synoniem voor de door hem bedachte term *cyberspace* (*Burning Chrome*, 1982) in deze context staat *matrix* voor een *virtuele werkelijkheid*, die de plaats in heeft genomen van de 'echte' wereld het idee voert terug op Plato's allegorie van de grot, zoals uitgewerkt in de *Politia* (*de Staat*, ± 380 v.Chr.) maar ook in diverse religies vinden we dit concept terug (bijv: hindoeïsme, boeddhisme, christendom) en in dystopische romans (*Brave new world*, 1984, *Fahrenheit 451*), films (*the Truman-show*) en series (*Westworld*)

politieke stromingen als liberalisme, socialisme of conservatisme kinnen ook gezien worden als een *matrix* ze vormen als het ware de bril waardoor we de wereld zien, en waarbinnen we informatie ordenen in een geheel

- linkse politieke stromingen hebben vooral oog voor leed, ongelijkheid, armoede, machtsmisbruik, etc
- rechtse politieke stromingen hebben meer oog voor misbruik van sociale voorzieningen, ondermijning van gezag...

in zekere zin is elke cultuur een *matrix*: een geheel van regels en codes waarbinnen de wereld betekenis krijgt deze visie ligt ten grondslag aan stromingen als het (*sociaal*-)*constructivisme* en (*post*-)*structuralisme*

in *The sacred canopy* (1987) noemt Peter Berger deze *matrix* de *nomos* (gebaseerd op Carl Schmitt, 1934) de *nomos* is het geheel aan normatieve opvattingen dat het gedrag van leden van een samenleving stuurt de *nomos* wordt ervaren als een vanzelfsprekende morele orde, waarbuiten er slechts chaos kan bestaan andere normatieve opvattingen worden daarom beschouwd als immoreel, irrationeel, verwerpelijk en/of zondig het is pas als we intensief en langdurig ondergedompeld worden in een andere cultuur, dat we deze leren begrijpen

terug uit Bhubaneswar kijkt Haidt met een andere blik naar de politieke verdeeldheid in de V.S.

hij ziet conservatieven / *republicans* niet langer als immoreel, irrationele, religieuze of markt-fundamentalisten hij ziet dat *liberals* / *democrats* en *conservatives* / *republicans* de wereld bezien vanuit een andere *nomos* / *matrix* bevrijd van partijdige verontwaardiging dacht hij niet langer: "*wij hebben gelijk, de ander is fout*"

zoals Richard Shweder het zei: "*er is geen homogeen achterdoek, we zijn verdeeld vanaf het begin*"

m.a.w: er is geen universele morele waarheid die we kunnen achterhalen, pluraliteit geldt ten principale

- als je opgroeit in een W.E.I.R.D.e (sub)cultuur, zie je ongelijkheid en onrecht eerder dan andere dingen
- als je opgroeit in een traditionele (sub)cultuur, zie je schande en disrespect eerder dan andere dingen

samenvattend:

2^e principe van morele psychologie: moraliteit houdt meer in dan 'geen leed veroorzaken' en 'rechtvaardig handelen'

- westerse samenlevingen zijn niet de norm, maar W.E.I.R.D. (*western, educated, industrialized, rich, democratic*)
  - deze *matrix* beziet de wereld als verzameling van objecten / individuen, i.p.v. relaties en contexten
  - moreel pluralisme is een antropologisch gegeven: verschillende culturen hebben verschillende *matrices / nomoi*
  - het morele domein is beperkt / smal in westerse culturen: vrijheid, gelijkheid, rechten, belangen, niet schaden, etc
  - morele *matrices* verbinden mensen (gedeelde betekenis-wereld), maar verblinden ook (voor andere opvattingen)
-

6] smaakpapillen van de moralistische geest

stel, een bioloog opent een taste-bar waar uitsluitend zoete gerechten worden geserveerd, op basis van het idee: van alle smaken (zout, zoet, zuur, bitter, umami) leidt zoet tot de aanmaak van de meeste dopamine in het brein zou dit 'restaurant' het goed doen? misschien wel t.o.v. een andere taste-bar, die enkel zoute gerechten serveert maar de menselijke smaak is gecompliceerder, en laat zich niet reduceren tot zout, zoet, zuur, bitter, of umami

Haidt gebruikt deze metafoor om te illustreren dat ook de menselijke moraal gecompliceerd en genuanceerd is het reduceren van moraliteit tot intuïties aangaande aangedaan leed, ongelijkheid en onderdrukking is eenzijdig het *utilisme* (Bentham, Mill, Singer) en *deontologie* (Kant, Nagel, Scruton) zijn beide eenzijdig, en typisch W.E.I.R.D. er zijn andere dimensies van moraliteit die evenzeer deel uitmaken van onze geëvolueerde *morele intuïties* mensen wereldwijd hebben dezelfde morele smaakpapillen, maar er zijn vele morele cuisines (culturen) iedereen hekelt onrechtvaardigheid, maar de één houdt van badminton en de ander van vossenjacht

“morele principes behagen onze geest als zoals vlees onze mond behaagt” - Mencius (372 - 289 v.Chr.)

- het moralistische brein is als een tong met 6 smaakpapillen (dus geëvolueerd, en voor *homo sapiens* universeel)
- een specifieke moraal is als een keuken: een sociale constructie (en dus cultuur-specifiek, oftewel niet universeel) keukens verschillen, maar ze moeten allemaal een tong met dezelfde smaakpapillen kunnen behagen morele *matrices* verschillen, maar ze moeten allemaal een brein met dezelfde intuïties kunnen behagen

het ontstaan van de ethiek / morele wetenschappen / *philosophiae moralis*

seculieren zien de Verlichting vaak als een strijd tussen twee vijanden: de rede & empirie versus (bij)geloof maar binnen de verlichting was er ook verdeeldheid:

- rationalisme ging uit van het primaat van de rede, en koesterde een wantrouwen jegens het zintuiglijke
- empirisme ging uit van het primaat van de waarneming, en koesterde een wantrouwen jegens de ratio

David Hume was een empirist en conservatief: hij wantrouwde rationalistische transcendentalisten net als religieuze beide verontachtzamen, of verwerpen, de emotionele menselijke natuur, en dus ook morele emoties / intuïties Hume achtte het juist zeer belangrijk wetenschappelijk (empirisch) te kijken naar onze morele emoties: *A treatise of human nature: being an attempt to introduce the experimental method of reasoning into moral subjects* hij bezag het gedrag van de mens historisch, politiek en bij collega-geleerden en concludeerde: de mens handelt vanuit morele sentimenten / intuïties, niet op basis van rationele overwegingen rationele legitimaties legitimeren vaak slechts wat de emotie ingeeft; de rede is de dienaar van de passies hij zag ook dat er in diverse morele systemen verschillende deugden zijn, die niet tot één te reduceren zijn ook hij maakt de vergelijking tussen morele perceptie en smaak-oordelen: moraliteit is een manier van waarnemen na Hume's dood (1776) echter kreeg het rationalisme het gelijk aan haar zijde voor de komende 200 jaar

de opkomst van de systematiseerders

autisme is een complex psychisch fenomeen: in zekere mate een stoornis, in mindere mate een karakter-eigenschap
autisme is een spectrum-stoornis, met aan de extreme kant 'patiënten' die zich niet kunnen verplaatsen in een ander
volgens Simon Baron-Cohen (2009) zijn mensen in te delen op een as met 2 polen: systematiseren & empathiseren

- *systematiseerders* proberen informatie binnen één systeem / orde / theorie te begrijpen (hun eigen systeem)
ze bezien (de dingen in) de wereld als niet-amigie objectief gegeven feiten, en nemen communicatie letterlijk
- *empatiseerders* proberen informatie te begrijpen vanuit de context (vanuit een persoon, cultuur, verhaal, etc)
ze bezien de wereld als een inter-actief spel van betekenis-geving waarin diverse verhalen elkaar doorkruisen

autisten scoren hoog op systematiseren, maar laag op empathiseren: ze bezien de wereld als één systeem

de twee dominante ethische stromingen in de westerse filosofie komen voort de koker van systematiseerders

Bentham en het utilisme

Jeremy Bentham (1748-1832) introduceerde het principe of utility (utiliteit- of nuts-beginsel):

"het beginsel dat een handeling beoordeelt naarmate het het welzijn van betrokken partijen vergroot"

elke wet moet gericht zijn op het maximaliseren van het nut / welzijn van de betrokkenen: de burgers

hierbij dienen hedons (elementen van welzijn) en dolors (elementen van leed) tegen elkaar worden afgewogen

de felicific calculus is de berekening die hedons en dolors verdisconteert en zo komt tot een optimale som

in Bentham's rationele systeem is echter geen plaats voor empathie (individuele gevallen, uitzonderingen, etc)

John Stuart Mill (1806-1873) verweet Bentham (een vriend van zijn vader) een gebrek aan inlevingsvermogen

onderzoek van Philip Lucas & Anne Sheeran (2006) wil aantonen dat Bentham leed aan *Asperger's syndroom*

Kant en de deontologie

Immanuel Kant (1724-1804) bewonderde Hume's empirische benadering, maar schuwde de relativistische implicaties
als moraliteit gebaseerd is op emotionele en culturele intuïties, is elke ethiek dan niet subjectivistisch?

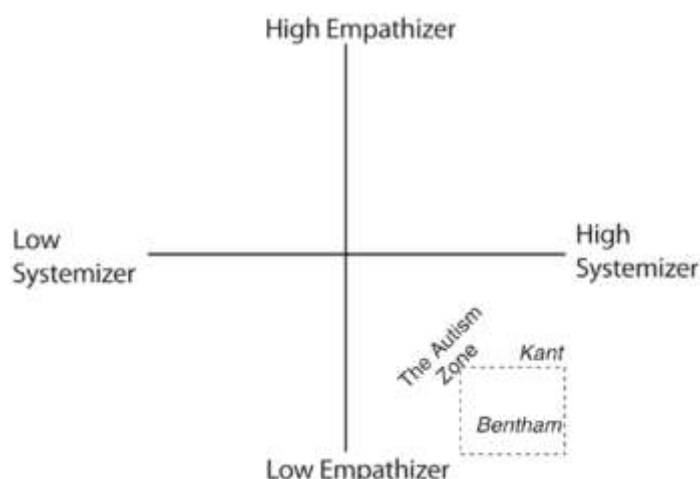
om tot een objectieve moraal te komen moeten we ons beroepen op rationale, transcendente principes (vgl. Plato)

zo'n principe is de logische *wet van de non-contradictie*: *'je handelen moet in overeenstemming zijn met de rede'*

de legitimering van een handeling / wet moet universaliseerbaar zijn, zoals de natuur-wetten ook universeel zijn

de categorische (onvoorwaardelijke) imperatief (wet): *"wat als iedereen op basis van deze legitimatie handelt?"*

i.p.v. een wiskundig algoritme gebruikte Kant de logica voor zijn morele systeem; was ook hij *autistisch*?

voor de filosofie en de (normatieve) ethiek zijn het *utilisme* en *deontologie* van grote waarde geweest maar de psychologie vereist een descriptieve verklaring van *morele intuïties*, met empirische onderbouwing echter: de opkomst van de W.E.I.R.D.e sameleving gaf de voorkeur aan rationalistische, normatieve theorieën rationalisten als Kohlberg stelden slechts één morele smaak centraal: sociale rechtvaardigheid / gelijkheid

het verbreden van de smaak

de dominante theorie over de mens was lange tijd dat cultuur op een gegeven moment natuur irrelevant maakte i.p.v. nature (genetische overerving) zou nature (opvoeding, culturalisatie) de mens en zijn samenleving vormgeven antropologen, psychologen en sociologen stonden kritisch tegenover biologische / evolutionaire theorieën vanwege:

- reductionisme: de mens is een biologische soort, en dus te begrijpen binnen het paradigma van de biologie
- functionalisme: menselijk gedrag moet begrepen worden in het licht van overlevingskansen van de groep

Haidt probeert juist cultuur & natuur niet te zien als gescheiden domeinen, maar zonder reductionistisch te denken ook functionalistische 'just-so' verklaringen (Rudyard Kipling, 1902 / Stephen Jay Gould, 1978) wil hij vermijden hij inventariseert lijsten met deugden binnen verschillende culturen, en zoekt naar een gemeenschappelijk kenmerk analoog aan de tong- en keuken-metafoer: hij zoekt naar de morele receptoren / smaakpapillen

morele grondslagen-theorie

Haidt en Craig Joseph ontwikkelen een theorie over de *evolutionaire fundering van moraal*, voortbouwend op Shweder van Dan Sperber & Lawrence Hirschfeld gebruiken ze het concept modulariteit: cognitie bestaat uit *modules* *modules* zijn functies in het brein, speciaal ontwikkeld voor één taak, om snel en automatisch te handelen zo hebben mensen een speciale *module* om gezichten te herkennen (en zien we zelfs gezichten waar er geen zijn) veel dieren hebben een *module* die hen waarschuwt bij felle kleuren-combinaties; bijv. rood-geel-zwart ook voor het herkennen van slangen hebben veel dieren (incl. mensen) een module, die ons snel laat schakelen

- *modules* worden dus getriggerd door datgene waarvoor ze geëvolueerd zijn (*original triggers*), bijv. slangen
- óf door iets wat daar op lijkt (*current triggers*), bijv. speelgoed-slangen, tuinslang, touw, electriciteitskabel, etc

modules 'vergissen' zich dus wel eens, wat evolutionair verklaarbaar is: beter té alert dan te laks (want dat is je dood) andere organismen buiten dit 'vergissen' door *modules* uit door andere organismen na te bootsen (= mimicry) bijv: zweefvliegen zijn zwart-geel gestreept en lijken op wespen, maar steken niet en zijn niet giftig of: de koningsslang is rood-geel-zwart gestreept en lijkt op de zeer giftige koraalslang, maar is niet giftig en: sommige vlinders en motten hebben gezichtspatronen op hun vleugels om vijanden af te schrikken

modules veranderen slechts langzaam omdat dit afhankelijk is van genetische overerving en natuurlijke selectie *current triggers* kunnen bij mensen sneller veranderen door culturele overdracht (zelfs binnen enkele generaties) zo zijn we empathischer geworden naar veel meer vormen van menselijk en dierlijk lijden dan in vroeger tijden en tussen (sub)culturen zijn er ook verschillen: een 'corrigerende tik' roept niet voor iedereen dezelfde gevoelens op ook gevoelens van walging worden niet bij alle culturen gelijkelijk getriggerd als het gaat om voedsel, sex of de dood er zijn dus vele morele *matrices* te vormen op basis van een zeer beperkt aantal *morele modules* maar de *modules* waar deze emoties huizen zijn grosso modo bij iedereen gelijk, en veranderen weinig door de tijd deze *modules* zijn de evolutionaire antwoorden op adaptieve uitdagingen in de natuurlijke habitat van een organisme de (*moral*) *foundations* (grondslagen) bestaan uit meerdere *modules* die tesamen de adaptieve uitdaging aangaan

Haidt identificeert 5 van deze *modules* als wezenlijk voor het menselijk samenleven / samenwerken (tabel 6.2)

zorg	zorg voor en bescherming van anderen	tegengestelde: leed / schade berokkenen
rechtvaardigheid	billijkheid naar gedeelde maatstaven	tegengestelde: vals-spelen
loyaliteit	opkomen voor je groep / familie, natie	tegengestelde: verraad
autoriteit	respect voor traditie & legitieme autoriteit	tegengestelde: ondermijning
heiligheid/ zuiverheid	afschuw van walgelijk voedsel, gedrag	tegengestelde: degradatie

(een 6^e morele grondslag komt aan bod in hoofdstuk 8)

bijv: je kind ondergaat een blinde-darm-operatie, en je mag vanachter een raam toekijken
ze wordt onder narcose gebracht en de chirurg maakt een insnede in haar onderbuik
voel je je opgelucht dat ze wordt geholpen, of kijk je weg?
vanuit rationeel oogpunt zijn er alleen maar plussen: ze wordt geholpen én ze voelt er niets van
maar je *morele intuïtie* doet je huiveren omdat je ratio niet op kan tegen je *zorg-module*
je wilt je kind beschermen tegen pijn, en die emotie is sterker dan de rede ('ze is verdoofd')
en stel, er zijn twee verplegers; de één aait je kind over haar hoofd, de ander handelt 'zakelijk'
vanuit rationeel oogpunt maakt het niet uit: je kind ervaart het aaien over haar hoofd niet...
maar je *morele intuïtie* zal de laatste verpleger koud, onsympathiek of zelfs onmenselijk vinden
de eerste verpleger handelt intuïtief, vanuit zijn/haar rol als verzorger, en dat geeft vertrouwen
niet de ratio, maar de *morele intuïtie* vanuit de *module* 'zorg' bepaalt ons oordeel

samenvattend:

moraliteit houdt meer in dan 'geen leed veroorzaken' en 'rechtvaardig handelen'

- *moraliteit* lijkt in veel opzichten op smaak (zoals Mencius en Hume eeuwen geleden al stelden)
- *utilisme* & *deontologie* zijn één-dimensionaal: meer rationeel / autistisch dan moreel intuïtionisme
- Hume's pluralistische, naturalistische en intuïtionistische benadering is psychologisch gezien realistischer
- modulariteit biedt een model om culturele diversiteit te funderen in een evolutionaire theorie van *moraliteit*
- 5 receptoren van het moralistische brein zijn: zorg, eerlijkheid, loyaliteit, autoriteit en heiligheid

7] de morele / moralistische fundering van politiek

de Verlichting wordt ook wel the age of reason genoemd, en geassocieerd met de opkomst van de wetenschappen
de economische wetenschap heeft z'n oorsprong in de 17^e/18^e eeuw (Locke, North, Hume, Mandeville, Smith, etc)
in de filosofie van de Verlichting is de mens een individu, dat handelt op basis verwacht nut & nadeel van een actie
m.a.w: de *homo economicus* is een wezen dat rationeel handelt door voors en tegens tegen elkaar af te wegen
in dit economicistische wereldbeeld is er geen plaats voor altruïstische of collectivistische moraliteit
toch zal een *invisible hand* ervoor zorgen dat het streven naar eigenbelang ten goede komt aan het geheel
deze *invisible hand* is de *wet van vraag & aanbod* die op een vrije markt zal leiden tot een harmonieuze balans
Haidt stelt (tabel 7.1) dat dit mensbeeld faalt: mensen zijn vooral moralistische wezens, meer dan consumenten

een aantekening bij het idee van aangeboren eigenschappen

aangeboren betekent niet genetisch vastgelegd, noch universeel (zoals het onderscheid *nature-nurture* suggereert) het brein is niet een computer, als wel een onaf manuscript, waar nog veel aan toegevoegd / veranderd wordt:

“Nature bestows upon the newborn a considerably complex brain, but one that is best seen as prewired (flexible and subject to change) rather than hardwired, fixed, and immutable. [...] Nature provides a first draft, which experience then revises. [...] Built-in does not mean unmalleable; it means 'organized in advance of experience'.” - Gary Marcus

1] de zorg / pijn fundering

vele diersoorten produceren tientallen, honderden of duizenden nakomelingen, in de hoop dat er een paar overleven in tegenstelling tot deze soorten zorgen zoogdieren relatief lang voor / investeren veel in hun nakomelingen *homo sapiens* spant de kroon: kinderen worden vele jaren verzorgd voordat ze op eigen benen kunnen staan daarbij krijgt de moeder hulp (bevalling, voedsel, bescherming) van de vader en/of de rest van de gemeenschap vanuit evolutionair perspectief logisch dat een huilend kind gevoelens van zorg oproept bij leden van de groep de *zorg / pijn fundering* legt de basis voor de hechting en sociale interactie tussen kinderen en verzorgers

kinderen (ook die van andere primaten) hebben behoefte aan knuffelen, en daarom hechten ze aan knuffels / poppen alles wat we 'schattig' vinden roept gevoelens van beschermwaardigheid, zorg en knuffeligheid in ons op ook andere primaten troosten leden van de groep die aangevallen zijn, en ontfermen zich zelfs over niet-soortgenoten in 1996 redt de gorilla Binti Jua in de *Brookfield Zoo* een 3-jarige die 7 mtr naar beneden was gevallen ze pakte het jongetje op, streelde hem, en bracht hem naar de deur waardoor de verzorgers altijd voedsel brachten

<https://youtu.be/puFCuMac0Vk>

dit wijst erop dat de *zorg / pijn fundering* aangeboren is, en dus een geëvolueerde emotionele respons op leed dit leed hoeft niet eens menselijk leed te zijn (slachten van varkens / dood-knuppelen van zeehondjes)

dat we morele gevoelens koesteren naar niet-soortgenoten is niet verklaarbaar vanuit *groep-selectie* maar wel vanuit de theorie van *moral foundations*: die morele gevoelens an sich zijn evolutionair functioneel oftewel: de respons op *current triggers* is niet persé adaptief, maar de respons op *original triggers* was dat wel

politieke partijen / kandidaten en belangen-organisaties spelen in op onze *moral foundations* (zorg, trots, etc)

- *liberals* (links) doen dat door een beroep op universele principes als mensenrechten, solidariteit, rechtvaardigheid
- *conservatives* doen dat door een beroep op morele principes als trots, eer, loyaliteit, gerechtigheid, etc vlaggen, T-shirts, buttons, bumper-stickers etc zijn de symbolen waarmee we onze loyaliteit kenbaar maken

2] de eerlijkheid / valsheid fundering

altruïsme werd in de evolutionaire biologie verklaard vanuit *kin-selection*: de zorg voor direct genetisch-verwanten *kin-selection* is een vorm van *inclusive fitness*: een strategie die het voortbestaan van genetisch-verwanten vergroot *wederzijds altruïsme (reciprocal altruism)* gaat verder dan *kin-selection*: het gaat ook om niet- of indirect-verwanten *altruïsme* naar *niet-verwanten* was voor de evolutionaire biologie een raadsel: hoe werd die eigenschap overgeërfd? in 1971 publiceerde Robert Trivers "*The evolution of reciprocal altruism*" (de evolutie van *wederkerig altruïsme*) daarin gaat het niet om opoffering (van tijd/energie) voor verwanten, maar om coöperatie en wederkerigheid we investeren tijd/energie/geld in de ander, en vertrouwen erop dat de ander in de toekomst iets voor ons doet hiervoor is het noodzakelijk dat we een interne boekhouding bijhouden: '*die is o.k... die is niet te vertrouwen...*' vertrouwen is nodig voor coöperatie, en dat voorhoogt de overlevingskansen; maar *te* goed van vertrouwen zijn niet wederkerigheid wordt beloont met vriendelijkheid en respect; leugens, misleiding en uitbuiting met haat en walging

op politiek vlak speelt dit een rol in wat we asociaal noemen: de 'graaiende bankier', of de 'uitkeringstrekker'

- links vat rechtvaardigheid op in egalitaire termen: ongelijkheid is onrechtvaardig, belasting moet nivelleren
- rechts vat rechtvaardigheid op in termen van proportionaliteit: je verdient naar wat je bijdraagt (meritocratie)

3] de loyaliteit / verraad fundering

in 1954 organiseerde Muzafar Sherif een sociaal experiment in *Robbers Cave State Park* (Oklahoma) hij bracht 22 jongens, in 2 groepen van 11, onder in afzonderlijke zomer-kampen, zonder interactie de ene groep noemde zich de *Eagles* (adelaars), de andere de *Rattlers* (ratelslangen) beide groepen / kampen wisten niet van elkaars bestaan, maar gedroegen zich toch tribaal / territoriaal ze markeerden hun territorium, ontwikkelden gedragsnormen en rituelen, en zongen liederen na 6 dagen liet Sherif beide groepen 'bij toeval' ontmoeten bij een sport-veld, alwaar ze elkaar uitdaagden de resterende 2 weken werden er tal van evenementen georganiseerd, waarbij de groepen zeer competitief waren ze maakten vlaggen, vernielden hutten van de andere groep, en waren bij wedstrijden gemotiveerd om te winnen

loyaliteit is voor beide sexen belangrijk, maar voor vrouwen meer persoonlijk: één-op-één relaties voor mannen is loyaliteit meer coöperatief / competitief: dus het ene *team* tegen het andere oorlog is niet exclusief menselijk: ook chimpansees veroveren territorium en doden de mannen van de andere stam het vormen en onderhouden van coalities is een competentie die *homo sapiens* over miljoenen jaren heeft ontwikkeld tribalisme is een *original trigger*, die als zich als *current trigger* manifesteert in bijv. de sport ('voetbal is oorlog') <https://sportgeschiedenis.nl/sporten/voetbal/de-wereldberoemde-uitspraak-voetbal-is-oorlog-is-niet-van-rinus-michels/>

de ware vijand van de groep is niet alleen en zozeer de andere groep, als wel de verrader ('de vijand onder ons')

- de Koran hekelt de ongelovigen, maar alleen de afvalligen dienen gedood te worden, en zullen branden in de hel
- Dante (1265–1321) reserveerde de 9^e (binnenste) cirkel van de hel voor de ergste zondaars: verraders

op politiek vlak speelt de *loyaliteit/verraad-fundering* een uiterst grote rol:

- links associeert loyaliteit met universele rechten: *solidariteit* met de zwakkeren / minst bedeelden / onderdrukten
- rechts associeert loyaliteit met *trouw* aan de eigen groep: de natie / de vlag / culturele identiteit / religie

niet verwonderlijk dat beide de ander zien als verrader (van fundamentele waarden)

4] de autoriteit / onderwerping fundering

de westerse cultuur is (zeker sinds de jaren '60) op inter-persoonlijk vlak egalitair en informeel

- we *tutoyeren* waar het kan en spreken elkaar het liefst aan bij de voornaam
- het verbod op heiligschennis en majesteit-schennis is passé

we associëren autoriteit en gezag al snel met ongelegitimeerde uitoefening van macht:

hiërarchie = macht = uitbuiting = slecht; maar er is ook zoiets als gelegitimeerde uitoefening van macht / gezag

de eerste regel van de *Code van Hammurabi* (18e eeuw v.Chr) luidt:

*“Anu en Bel [twee goden] noemden mijn naam, Hammurabi, de verkoren prins,
die God eert, om orde en rechtvaardigheid in het land te brengen,
en de zondaars te veroordelen, opdat de sterken de zwakkeren niet schaden.”*

autoriteit is een geïnstitutioneerde sociale rol: om orde en rechtvaardigheid te handhaven

het instellen van een (morele) orde zonder autoriteit is ondenkbaar, en zal leiden tot chaos en strijd

autoriteit is niet hetzelfde als macht; macht zonder verantwoording leidt tot onderdrukking en uitbuiting

autoriteit draait om respect / gehoorzaamheid, en om verantwoordelijkheid / rentmeesterschap

het verschil tussen macht en autoriteit is legitimiteit: gezag is een door een principe gerechtvaardigde macht

- *original triggers* die wijzen op superioriteit zijn uiterlijke kenmerken (bijv. grootte) en dominant gedrag
- *current triggers* zijn (naast gedrag) symbolen: onderscheidingen, uniformen, keurmerken, etc

de *autoriteit / onderwerping fundering* heeft betrekking op tradities, *instituties*, normen en waarden

ongehoorzaamheid en respectloosheid betekent daarom al snel rebellie jegens de heersende orde / *status quo*

5] de heiligheid / ontheiliging fundering

harm principle: “The only purpose for which power can be rightfully exercised over any member of a civilized community, against his will, is to prevent harm to others. His own good, either physical or moral, is not sufficient warrant.” (John Stuart Mill)

Haidt neemt als voorbeeld het fenomeen *erotisch kannibalisme* - zie: https://nl.wikipedia.org/wiki/Armin_Meiwes

wat maakt Armin Meiwes' daad immoreel? het kannibalisme vond immers plaats met wederzijdse instemming...

zou je in het huis kunnen wonen waarin dit plaats vond? zo nee, heeft dat te maken met *onreinheid*?

de meeste organismen weten instinctief wat te eten en wat niet; mensen moeten dat leren
de *original trigger* hiervoor is tevens het *dilemma van de omnivoor* (term van Paul Rozin):

- om nieuwe dingen te leren eten moeten we weten of ze veilig zijn, en dus moeten we experimenteren
- om niet ziek te worden moeten achterdochtig blijven t.a.v. nieuw voedsel, totdat het bewezen veilig is

we worden hierin aangestuurd door *neo-filia* (houden van nieuwe dingen) en *neo-fobia* (angst voor het nieuwe)

current triggers betreffen allerlei noviteiten, en onze *neo-filia*, dan wel *neo-fobia*, bepaalt hoe we daar mee omgaan

- liberalen staan meer open voor noviteiten, zijn bereid om uit te proberen, om het onbekende te exploreren
- conservatieven zijn gesteld op het vertrouwde en bekende, wat zich heeft bewezen, en bewaken grenzen / tradities

maar het gaat om meer dan voedsel: ook ziekten, en alles wat ziekte veroorzaakt, roept afkeer op
evolutionair psycholoog Mark Schaller stelt dat walging deel uitmaakt van het 'behavioral immune system'
dat bestaat uit *cognitieve modules* die getriggered worden door tekenen van besmettelijkheid bij anderen
de adaptieve functie van deze *modules* is het vermijden van pathogenen, parasieten, bedorven eten, etc

- *original triggers* zijn stank, of de aanblik van uitwerpselen, kadavers, gieren, maden & vliegen, wonden of zweren
- *current triggers* hebben vaak betrekking op dat wat alleen in metaforische zin 'besmet' of 'onrein' is
bijv: bepaald gedrag, lichamelijke (of psychische) kenmerken, lidmaatschap van een bepaalde groep, etc

in beide gevallen zijn mijding (en in het geval van personen: uitsluiting en stigmatisering) het gevolg
de mate waarin vreemden verwelkomt worden heeft deels te maken met de mate waarin ziekten worden verspreid

maar hoe passen emotionele responsen die de hygiëne betreffen in Haidt's *moral foundation theory*?

voorschriften omtrent voedsel(bereiding), seksualiteit, ziekte en dood maken deel uit van de morele code van de groep
sommige dingen worden gezien als nobel, puur en verheffend, andere als verwerpelijk, smerig en ontaard
deze morele code wordt vaak verabsoluteerd; oftewel gezien als heilig, en dus onaantastbaar
het schenden van belangrijke geboden en verboden wordt daarom in veel culturen gezien als heiligschennis

in religies wordt de morele orde bewaakt door een boven-natuurlijke orde: het heilige
symbolen die het heilige representeren worden geëerd, en beschermd tegen ontwijding, ontheiliging, ontering
in de buurt van deze symbolen (tempels) gelden speciale regels m.b.t. reiniging / hygiëne, gedrag, kleding, etc
niet omdat het heilige 'besmet' is, maar wij, de stervelingen die in contact komen met vuil, ziekte, dood, etc
zo geldt de regel van 'onaanraakbaarheid' voor zowel het laagste (vuil, ziekte, ongedierte) als het hoogste (sacrale)
dat plaatst de mens op een ladder tussen het lage (aardse, profane) en het hogere (boven-natuurlijke, heilige)
in zijn handelen en oordelen kan hij op deze ladder stijgen (deugdzaamheid) of dalen (zondigheid)

ook kan hij zich in zijn gedrag en kenmerken bewijzen als lid van de groep (*in-group*), of *outcast* (*out-group*)
op die manier is *homo sapiens* in staat gebleken grote groepen te vormen, die zich onderwerpen aan één moraal
de *heiligheid/ontheiliging-fundering* heeft zo (mede) geleid tot religie, moraal, politiek en etniciteit
voor het verbeelden van de groep wordt gebruik gemaakt van verhalen (mythologie), en symbolen:
objecten (vlaggen, beelden), plaatsen (tempels, strijdtoneelen), personen (heiligen, helden), principes (broederschap)

- wanneer iemand heiligschennis pleegt zal de reactie snel, emotioneel, communaal en bestraffend zijn
- wanneer iemand iets uitzonderlijks doet in het belang van de groep(smoraal) zal de reactie verering zijn

conservatieven zijn gevoeliger voor de *heiligheid/ontheiliging-fundering* omdat zij bepaalde zaken als heilig ervaren
het huwelijk, het leven (ongeboren tot oud), nationale identiteit, etc zijn zaken die individuele voorkeur overstijgen
het lichaam is voor religieuzen 'als een tempel', door God gegeven, en dus geen machine of speeltuin
kuisheid en geheelonthouding zijn manieren om het fysieke zelf-beheersing het heilige te eren en beschermen

liberalen willen de *heiligheid/ontheiliging-fundering* los koppelen van moraliteit: moraal gaat over het schade-beginsel wat ik met mijn leven / lichaam doe (of met een instemmende ander) in mijn zaak, geen publieke kwestie als anderen daar aanstoet aan nemen is dat hun probleem; dat valt onder het aanstoet-beginsel (offence principle)

maar bij *alternatief-links* zien we ook een hang naar de *heiligheid/ontheiliging-fundering*
bijv: de nadruk op gezond, natuurlijk voedsel, puur en onvervuild door moderne technologie en kapitalisme

de *heiligheid/ontheiliging-fundering* is cruciaal om de *culture wars* te begrijpen
veel daarin is te herleiden tot bio-ethische thema's: abortus, euthanasie, stamcel-onderzoek, genetische manipulatie

Leon Kass: "*The wisdom of repugnance*", 1997 (o.a. over Dolly het schaap, het eerste gekloonde zoogdier)
morele vervaging leidt ertoe dat de mens het idee krijgt dat hij alles kan doen wat hij maar wil

"Afkeer komt in opstand tegen de menselijke eigenzinnigheid, en waarschuwt ons voor de overschrijding van wat ten diepste van waarde is. In dit tijdperk, waarin alles toegestaan is zolang het maar met instemming gebeurt, en waarin onze menselijke natuur niet langer respect afdwingt, waarin onze lichamen gezien worden als instrumenten van onze rationele wil, is afkeer wellicht de enige stem die opkomt voor de essentie van ons mens-zijn. Oppervlakkig zijn zij die vergeten zijn om te huiveren."

samenvattend:

moraal is aangeleerd, maar *morele funderingen* zijn aangeboren (*organized in advance of experience*)
regels en deugden verschillen tussen culturen, maar de *morele funderingen* ervan zijn universeel

5 *morele funderingen*:

zorg / pijn	zorg / empathie
eerlijkheid / valsheid	samenwerking / rechtvaardigheid
loyaliteit / verraad	trouw / coalities / teams
autoriteit / onderwerping	gezag / legitimiteit
heiligheid / ontheiliging	walging / verering

progressief-links denkt voornamelijk op basis van waarden gerelateerd aan de *zorg/pijn-fundering*
conservatief-rechts heeft ook, en vooral, oog voor waarden gerelateerd aan andere *morele funderingen*
betekent dit dat links een beperkter moreel smaak-palet dan rechts?

en betekent dit dat rechts-conservatieven zich door op meer manieren moreel laten aanspreken?

en betekent dit dat populistische politici aan de rechter-zijde meer 'knoppen' vinden om op te drukken?

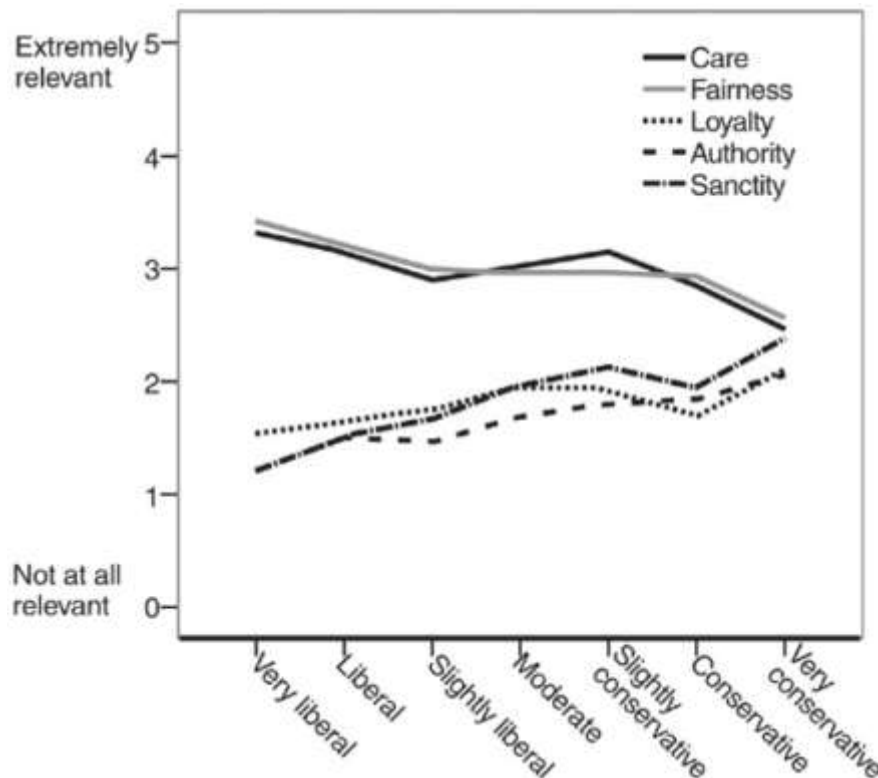

8] het conservatieve voordeel

"*republicans understand moral psychology, democrats don't*"; want het gaat in politiek om de onderbuik bijv: de Amerikaanse presidentsverkiezingen van 1988 speelde de zaak Willie Horton een grote rol gedetineerde Horton had in zijn weekend voorwaardelijk verlof, verleend door Dukakis, een moord gepleegd republikeinen verweten de democratische kandidaat (Michael Dukakis) 'soft-on-crime' te zijn de republikeinse partij speelt in op de *zorg-fundering*: hardwerkende Amerikanen zijn slachtoffer van... etc maar ook spelen ze in op andere morele emoties : loyaliteit, gezag, heiligheid, family values, etc de democraten daarentegen appeleren steeds meer aan de zorg voor slachtoffers en het strijden voor rechten moet de republikeinen 'vals spel' worden verweten? of moet de democraten politieke naïviteit worden verweten?

het meten van moraal

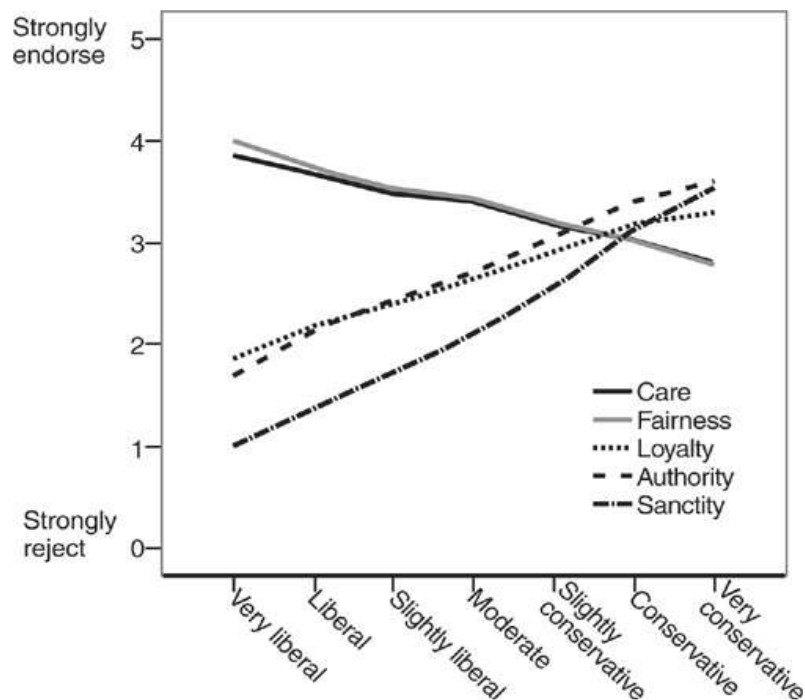
Jesse Graham ontwikkelde een enquête om de moraal van mensen te meten volgens de 5 *morele funderingen* via de site ProjectImplicit.org van Brian Nosek werd deze enquête voorgelegd aan 1600 participanten (grafiek 8.1)

- hieruit bleek dat liberalen/democraten *moraliteit* vooral associëren met zorg/compassie, en eerlijkheid
  - conservatieven/ republikeinen associëren *moraliteit* daarnaast ook met loyaliteit, autoriteit en heiligheid
- liberalen lijken 2 smaak-receptoren te hebben waar het *moraliteit* betreft, terwijl conservatieven alle 5 benutten

Ravi Iyer ontwierp de web-site www.yourmorals.org waar men de *Moral Foundations Questionnaire* kon invullen in 2011 waren er 130.000 ingevulde enquêtes, die bevestigden wat eerder onderzoek al leek uit te wijzen (grafiek):

- progressief-links denkt voornamelijk op basis van waarden gerelateerd aan de *zorg/pijn-fundering*
- conservatief-rechts heeft ook, en vooral, oog voor waarden gerelateerd aan de andere *morele funderingen*

- zo blijkt bijv. voorkeur voor een huisdier (hond) afhankelijk van de morele *matrix* van het potentiële baasje (liberalen verkiezen zachtaardige en speelse honden, conservatieven loyale en gehoorzame honden)
- tekst-analyse van preken in liberale kerken en conservatieve kerken verraad een beroep op *moral foundations*
- EEG-hersenscans wijzen op een triggering van de *moral foundation* die vervolgens het *discursief denken* bepaalt

waarom stemmen mensen op de *Republican Party*?

in 2008 stelde Barack Obama zich als democraat kandidaat voor de presidentsverkiezingen
 hij wist ook conservatieve kiezers aan zich te binden: hij sprak over het belang van patriotisme, tradities, etc
 later dat jaar echter zagen conservatieven in hem toch een liberale universalist, een wereldburger i.p.v. patriot
 hij ontpopte zich als de typische *liberal-democrat* die slechts 2 *moral foundations* aanspreekt: zorg & eerlijkheid
 John McCain gebruikte dit om mensen aan te spreken op de *loyalty foundation* in zijn campagne “*country first*”

Haidt schreef het artikel “*What makes people vote republican?*” om de democraten tot inzicht te brengen
 democraten deden conservatieven veelal af als bange, rigide, zwart-wit denkende nationalist
 Haidt stelde dat er 2 manieren zijn om een samenleving te interpreteren / begrijpen:

- liberaal: de samenleving is een sociaal contract tussen vrije en gelijk(waardig)e individuen
 centrale waarden in deze samenleving zijn vrijheid, gelijkheid en solidariteit met de zwakkeren
 individuele creativiteit / zelf-ontplooiing is het hoogste goed, maar mag niet ten koste gaan van anderen
 “*The only purpose for which power can be rightfully exercised over any member of a civilized community, against his will, is to prevent harm to others*” (John Stuart Mill: *On Liberty*, 1859)
- organisch: de samenleving is een geëvolueerd netwerk van *instituties*: regels, tradities, omgangsvormen, etc
 een samenleving is iets dat het individu overstijgt: relaties, moraal, religie, cultuur
 centrale waarden in een samenleving zijn zelf-beheersing, plichtsbefef, loyaliteit, respect, etc
 zonder deze waarden / deugden zal het individu vervallen in *anomie* (normloosheid, waarloosheid)
 zij die misbruik maken van het coöperatieve systeem en solidariteit moeten worden gesanctioneerd

"Man cannot become attached to higher aims and submit to a rule if he sees nothing above him to which he belongs. To free himself from all social pressure is to abandon himself and demoralize him." (Emile Durkheim, 1897)

te denken valt ook aan Abraham Kuyper's *kringenleer*, of aan Amitai Etzioni's *communitarianisme*

een Durkheimiaanse samenleving vereist (naast liberale waarden) ook: loyaliteit, autoriteit en heiligheid
liberale democraten begrijpen conservatieven niet, omdat ze deze maatschappij-visie niet begrijpen
tot 1956 was Amerika's nationale motto: "*E pluribus unum*", oftewel: "*uit velen één*" (na 1956: "*In God we trust*")
dit "*één maken uit velen*" is het mirakel van het menselijk samenleven: de mens is individu én groep

- sinds de jaren '60 heeft is democratische partij geëvolueerd tot de partij van *pluribus* (diversiteit, inclusiviteit)
- de conservatieven spreken de kiezer aan op dat wat mist in de liberale boodschap: eenheid, autoriteit, loyaliteit

uit de reacties van conservatieven op Haidt's artikel bleek dat ook zij eerlijkheid als centrale waarde huldigden
maar zij verstaan onder eerlijkheid: verantwoordelijkheid voor je eigen daden, beloond worden naar prestatie, etc
m.a.w: niet gelijkheid, maar proportionaliteit moet de toetssteen van eerlijkheid / rechtvaardigheid zijn
(vgl. het hindoeïstische karma-begrip, of het protestantse werk-ethos zoals beschreven door Max Weber)
liberalen redeneren vanuit zorg, en zien dus slachtoffers, conservatieven zien vaak misbruik van publieke middelen
er bleek onderscheid te zijn tussen twee soorten eerlijkheid:

- eerlijkheid als *gelijkheid* komt voort uit een verlangen naar vrijheid van onderdrukking
- eerlijkheid als *proportionaliteit* komt voort uit het streven naar *wederkerig altruïsme* bij coöperatie

op grond hiervan voegden Haidt & collega's een 6^e fundering toe: *vrijheid/onderdrukking*

6] de vrijheid / onderdrukking fundering

onze nomadische voorouders leefden honderden duizenden jaren in egalitaire groepen van jager-verzamelaars
met de sedentaire levensstijl, mogelijk gemaakt door landbouw, gaan mensen in steeds grotere groepen leven
binnen deze eerste samenlevingen ontstaat arbeidsdeling, privé-bezit, hiërarchie en ongelijkheid
is de mens 'van nature' een hiërarchisch wezen, of een wezen dat streeft naar vrijheid en gelijkheid?

in populaties van primaten is er doorgaans één *alfa*-manneling, gesteund door een paar trawanten, die de macht heeft
dit *alfa*-dier is eerder een tirannieke vechtersbaas dan een zorgzame en verantwoordelijke leider
zo'n 2 tot 3 miljoen jaar geleden begonnen onze verre voorouders stenen gereedschappen te gebruiken
rond 500.000 jaar geleden werden er op grote schaal allerlei wapens en gereedschappen vervaardigd
naast jagen, slachten en bewerken van hout en leer, konden deze als wapen tegen soortgenoten worden gebruikt
in een populatie gewapende mens-apen was het *alfa*-manneling zijn absolute macht niet langer zeker

daarnaast heeft de evolutie van taal een rol gespeeld in het ondermijnen van de machtspositie van het *alfa*-manneling
in *Grooming, gossip and the evolution of language* (1996) stelt Robin Dunbar dat roddelen het vlooien verving
in de steeds grotere groepen werd het onderhouden van sociale banden door vlooien te arbeids-intensief
roddelen (het vertellen van verhalen over gedragingen en relaties van anderen) werd het nieuwe vlooien
roddelen kan dienen om te moraliseren, maar ook om te beschamen, uit te sluiten, samen te spannen, en te moorden

Christopher Boehm beschrijft een lynch-partij binnen de *!Kung*-stam van de *Kalahari*:
een man (*Twi*) had 3 mensen vermoord, en de mannen van de stam doodden hem met talloze pijlen
daarna doorboorden de vrouwen het lijk met speren, waardoor iedereen deelgenoot was

taal en wapens hebben een politieke transitie bewerkstelligd: het *alfa-mannetje* is niet langer soeverein door te roddelen / moraliseren ontstond een normatieve wereld, waar individuen zich aan onderworpen wisten een goede reputatie wekt vertrouwen, nodigt uit tot coöperatie, en bewerkstelligt politieke steun tirannieke mannetjes of anderen die de woede van de groep over zich afriepen werden uit de genen-poel verwijderd de braafsten, alsook de politiek meest gewieksten, kregen de kans nageslacht te produceren de evolutie van bepaalde genen en bepaalde culturele praktijken gaan hand-in-hand (Richerson & Boyd, 2005) dit is het begin van een proces van zelf-domesticatie: we worden steeds socialer (braver, dan wel gewiekster)

maar ook worden we steeds intoleranter jegens illegitieme macht die onze mogelijkheden / vrijheden beperkt de *vrijheid / onderdrukking fundering* is volgens Haidt geëvolueerd in groepen waarin tiranniek gedrag werd geweerd *reactance* is de neiging om een ervaren vrijheidsbeperking te pareren met opstandig / vijandig gedrag de *vrijheid / onderdrukking fundering* is een collectieve vorm van *reactance*, waarbij de groep solidair is deze fundering staat op gespannen voet met de *autoriteit / onderwerping fundering* het verschil wordt gemaakt t.a.v. de specifieke autoriteit / macht: is deze legitiem of niet?

revolutionairen en vrijheidsstrijders strijden tegen onderdrukking, uitbuiting, discriminatie en marginalisatie vandaar dat hun eisen vaak een variant zijn op de leus van de Franse Revolutie: '*vrijheid, gelijkheid, broederschap*' de Amerikaanse *Declaration of Independence* benoemt "*repeated injuries and usurpations [and] absolute tyranny*"

"We hold these truths to be self-evident, that all men are created equal, that they are endowed by their Creator with certain unalienable rights, that among these are life, liberty and the pursuit of happiness."

het zegel van de staat Virginia citeert Marcus Brutus na de moord op Julius Caesar: "*sic semper tyrannis*"

Caesar verbeeldt hier Abraham Lincoln (1809-1865) tijdens de burgeroorlog bestreed hij de *Confederacy* deze zuidelijke staten eisten onafhankelijkheid

de *vrijheid / onderdrukking fundering* is dus een instinct dat geëvolueerd is om de groep te vrijwaren van tirannen dit is duidelijk iets anders dan de *eerlijkheid-fundering*, waarbij het gaat om *wederkerig altruïsme* en coöperatie de *original trigger* voor het laatste is *free-rider* gedrag, de *original trigger* voor het eerste is dominantie / tirannie de *current trigger* voor de *vrijheid / onderdrukking fundering* is alles wat de vrijheid van het individu inperkt de leus op de *Gadsden-vlag* (van o.a. de conservatief-rechtse *Tea-Party*-beweging) luidt: "*don't tread on me*" maar ook emancipatie-bewegingen spreken dit instinct aan, met als doel: bevrijd je van de onderdrukkers! dit kunnen zijn: mannen / patriarchale structuren, of witte mensen / institutioneel racisme, de overheid, etc de (door rechts zo genoemde) *social justice warriors* (SJW's) hebben uitsluitend oog voor deze vorm van immoraliteit het gaat daarbij om politieke macht, maar (voor links) ook om economische; vanwaar de kritiek op kapitalisme

"De vijand van de samenleving is iemand die zijn macht misbruikt, en nog steeds respect eist. Een liberale autoriteit verdient respect door zich in te zetten voor het algemeen belang, en te strijden tegen de vijand." (uit een email van Melody Dickson aan Haidt)

- voor links staat de *vrijheid / onderdrukking fundering* dus ten dienste van minderheden, zwakkeren en slachtoffers '*fight for your right*' op goed onderwijs, betaalbare gezondheidszorg, huisvesting, gelijke behandeling, etc
- voor rechts staat de *vrijheid / onderdrukking fundering* ten dienste van ondernemende, hard werkende individuen '*don't tread on me*' met je verzorgingsstaat, belastingen, reguleringen, mondiale *institutes*, handelsverdragen, etc in Amerika staat *liberal* dus voor progressief / links, terwijl *libertarian* meer overeen komt met rechts / conservatief

eerlijkheid als proportionaliteit

de Tea-Party-beweging ontstond tijdens de financiële crisis en de 1^e termijn van Obama (2009)

Rick Santelli ageerde tegen het plan van \$75 miljard om huis-eigenaren met te hoge hypotheeklen bij te staan

“the government is promoting bad behavior by subsidizing the losers’ mortgages” - Rick Santelli

wederkerig altruïsme vind je nauwelijks bij andere diersoorten; het vereist reputatie-evaluatie, moralisme en straf maar wederkerig altruïsme kan niet goed verklaren hoe coöperatie in grotere groepen mogelijk is immers: in grotere groepen is het onmogelijk bij te houden wie hoeveel investeert, en wie de kantjes erbij afloopt en individuen voelen zich ook zelden geroepen degene te zijn die de regels handhaaft en anderen tot de orde roept in groepen waarin leden elkaar niet kennen zijn individuen geneigd minder te investeren, uit angst voor verlies een beroemd voorbeeld is het *prisoner's dilemma*, waarbij de calculerende gevangene individualistisch kiest dit lijkt de typering van de mens als *homo economicus*, die zijn belangen rationeel afweegt, te bevestigen

maar hierin wordt geen rekening gehouden met het feit dat mensen doorgaans vaker samenwerken aldus kunnen ze een band van vertrouwen opbouwen, en zo komen tot investeringen in het algemeen belang dan gaat het niet meer om de afweging in hoeverre het individu er beter van wordt, maar om de groep de groep wordt dan gezien als de verzameling individuen die bijdraagt, de parasitairen worden outcasts en dezen worden gesanctioneerd of buitengesloten, om zo de groep / het algemeen belang te beschermen straffeloosheid leidt tot misbruik, leidt tot wantrouwen, leidt tot afnemende coöperatie, en tot sociale desintegratie straffen is een signaal naar 'asociale' en naar de groep: het bewerkstelligt genoegdoening en groepsgevoel eerlijkheid is dan niet langer het equivalent van *gelijkheid*, maar van *proportionaliteit*: 'wie zaait zal oogsten'

de 6 morele funderingen uit de *moral foundation theory*

	CARE/ HARM	FAIRNESS/ CHEATING	LOYALTY/ BETRAYAL	AUTHORITY/ SUBVERSION	SANCTITY/ DEGRADATION	LIBERTY/ OPPRESSION
<i>Adaptive challenge</i>	Protect and care for children	Reap benefits of two way partnerships	Form cohesive coalitions	Forge beneficial relationships within hierarchies	Avoid contaminants	Keeping dominant individuals in the group 'in check'
<i>Original triggers</i>	Distress or neediness expressed by child	Cheating, co-operation, deception	Threat of challenge to group	Signs of dominance and submission	Waste products, diseased people	Bullying and constraining others
<i>Key emotions</i>	Compassion	Anger, gratitude, guilt	Group pride, rage against traitors	Respect, fear	Disgust	Anger at oppression
<i>Relevant virtues</i>	Caring, kindness	Fairness, justice, trustworthiness	Loyalty, patriotism, self-sacrifice	Obedience, deference	Temperance, chasity, piety, cleanliness	Freedom and self determination, protection of victims

3 of 6

moral foundations theory stelt dat er 6 psychologische systemen zijn die ten grondslag liggen aan onze moraliteit

- politiek links baseert zich vooral op de instincten voor zorg en gelijkheid, en streeft naar sociale rechtvaardigheid de strijd voor gelijkheid is vooral een strijd tegen oppressie, uitbuiting, discriminatie, en dus tegen illegitieme macht sociaal zwakkeren en minderheden zijn slachtoffers, die recht hebben op bescherming en sociale voorzieningen

- politiek rechts baseert zich vooral op de instincten voor eerlijkheid en loyaliteit, en streeft naar proportionaliteit de strijd voor eerlijkheid is vooral een strijd tegen profiteurs, 'vrijgestelden' en een nivellerende overheid mensen zijn geen slachtoffers, maar zelf-verantwoordelijk, en hebben het recht op vrijheid (van bemoeienis) <https://nl.wikipedia.org/wiki/Vrijgestelde>
- aanvankelijk meende Haidt dat de liberale moraal gestoeld was op 2 funderingen (*zorg & eerlijkheid*), en de conservatieve moraal op 5 funderingen (*vrijheid, eerlijkheid, loyaliteit, autoriteit, en heiligheid*)
- later stelt hij dat de liberale moraal gestoeld is op 3 funderingen (*zorg, eerlijkheid en vrijheid*), waarbij liberalen eventueel bereid zijn *eerlijkheid* (als *proportionaliteit*) op te offeren voor *compassie* of *vrijheid*
- de conservatieve moraal is gestoeld op alle 6 (*zorg, eerlijkheid, vrijheid, loyaliteit, autoriteit, en heiligheid*), al zijn conservatieven eerder geneigd om *compassie* in te ruilen voor andere morele waarden

conservatieven begrijpen het politieke spel om de stem van de kiezer beter dan democraten ze spelen in op alle 6 *morele intuïties* (alle morele smaak-receptoren van de olifant), i.p.v. op slechts 3

- ondanks hun meer sociale imago zijn liberaal-democraten (V.S.-terminologie) individualistisch: erkenning van verschillen tussen mensen / groepen moet leiden tot een pluralistische en inclusieve samenleving
- ondanks hun rechtse imago zijn conservatieven in zekere zin meer gericht op het sociale: erkenning van de menselijke autonomie impliceert zelf-verantwoordelijkheid, alsook consolidatie door moraal

hierbij moet aangetekend worden dat 'sociaal' in respectievelijke contexten niet hetzelfde betekent:

- sociaal voor de liberaal-democraten betekent vooral compassie met andere individuen / groepen / dieren d.w.z. streven naar rechtvaardigheid en gelijk(waardig)heid voor allen, ongeacht geaardheid of afkomst
- sociaal voor de conservatieven betekent vooral loyaliteit aan de eigen groep door verantwoordelijkheid d.w.z. verantwoordelijkheid voor jezelf, je gezin, je bedrijf, je gemeenschap, je natie; in die volgorde
- dat betekent dat voor conservatieven de motto's "*E pluribus unum*" & "*In God we trust*" belangrijk zijn
- door liberaal-democraten wordt '*unum*' (eenheid) vaak gezien als bedreiging voor '*pluribus*' (verscheidenheid) dit maakt liberaal-democraten kwetsbaar voor het verwijt van verraad, ondermijning en heiligschennis

de *vrijheid / onderdrukking fundering* is geëvolueerd doordat groepen zich verzetten tegen tirannieke leiders vandaag de dag zijn dat (vaak) geen *alfa-mannetjes* meer (soms wel), maar vooral *sociale instituties* daarom speelt zowel op links als op rechts de *vrijheid / onderdrukking fundering* een grote rol:

- voor links / liberaal-democraten betekent vrijheid bevrijding van illegitieme macht: oppressie, uitbuiting, etc de staat heeft een grote rol in het mitigeren van sociaal-economische structuren die ongelijkheid in stand houden
- voor rechts / conservatieven betekent vrijheid bevrijding van de illegitieme macht van vooral de staat de staat heeft slechts een bescheiden rol in het reguleren van het leven van mensen en hun gemeenschappen

de *eerlijkheid / valsheid fundering* heeft meer betrekking op proportionaliteit (coöperatie, investering, verdienste) vals-spelers, klaplopers en uitvreters mogen niet worden beloond zoals de anderen; ze verdienen hun verdiende loon verantwoordelijkheid t.a.v. en identificatie met de groep bevordert sanctionering en uitsluiting van parasitair gedrag

waarom stemmen leden van achtergestelde arbeiders- en rurale gemeenschappen republikeins / Trump? omdat ze stemmen op basis van hun morele instincten; en die zeggen: weg met de parasieten en hun beschermers zolang democraten dit niet snappen zullen ze vechten tegen een ongrijpbare vijand: de olifant

---

DEEL III: moraliteit bindt en verblindt

metafoor: *we zijn 90% chimpansee en 10% bij*

9] waarom zijn we zo 'groupish' (groepsgericht)?

- mensen laten zich in hun gedrag leiden door (morele) intuïties: de olifant in ons
- vervolgens legitimeren ze hun gedrag door te verwijzen naar rationele motivaties of ethische principes daarbij gaat het er vooral om de ander te overtuigen van onze deugdzaamheid (zoals Glaucon al zei) we zijn zo goed in *virtue signalling* (pronken met deugdzaamheid) dat we zelfs onszelf overtuigen dat we deugen

onze morele psychologie is dus feitelijk een vorm van eigen-belang, te verklaren vanuit de evolutie-theorie darwiniaanse *natuurlijke selectie* werkt op het niveau van genetische / erfelijke eigenschappen een genetische eigenschap als *strategisch altruïsme* kan bijdragen aan de fitness van de groep, inclusief het individu deze vorm van *biologisch altruïsme* moet onderscheiden worden van universeel, *ethisch altruïsme* *biologisch altruïsme* is bijv. *verwanten-selectie*, *wederkerig altruïsme*, roddelen en *reputatie-management* dit beeld, geschetst door de evolutionaire ethiek, is niet onjuist, maar onvolledig

mensen zijn namelijk niet alleen maar zelfzuchtig, maar vaak ook 'groupish', waarbij de groep centraal staat d.w.z. dat mensen in staat zijn hun individuele identiteit op te laten lossen in een (artificiële) groepsidentiteit mensen zijn van nature *team-spelers*, die hun identiteit (deels) ontlenen aan iets dat 'groter' is dan ons 'zelf' dat 'grotere' is de groep, het algemeen belang, de natie die ons onder de wapenen roept, het E.K., etc moraliteit, politiek en religie kunnen niet begrepen worden zonder deze typisch menselijke eigenschap

groep-selectie echter werd verbannen uit het natuur-wetenschappelijk paradigma in de loop van de jaren '70 *altruïsme* werd ingepast in de nieuwe evolutionaire theorieën van Hamilton, Williams, Wilson, Maynard Smith, etc van zelf-opoffering is vanuit genetisch perspectief geen sprake, aangezien de fitness van de genen wordt vergroot het gaat niet om de overleving van het individu, maar van de genetische eigenschappen die je deelt (met anderen) je opofferen voor de overlevings-(en voortplantings)kansen van die ander is dus t.b.v. 'jouw' genen

maar *homo sapiens* is een wezen dat de afgelopen 10.000 jaar iets nieuws heeft ontwikkeld: cultuur genetische verwantschap wordt hierbij ondergeschikt aan culturele verwantschap, wat gebaseerd is op identificatie het vermogen tot identificatie met een groep, los van genetische verwantschap, maakt cultuur mogelijk dit heeft *homo sapiens* in staat gesteld om in groepen te leven velen malen groter dan 150 leden (*Dunbar's number*) en in de concurrentie om bestaansmiddelen / territorium hebben grotere groepen een voordeel t.o.v. kleinere zo werd het smeden van eendracht (d.m.v. religie, moraal, narratieven, tradities, etc) een evolutionaire factor

volgens Haidt is *groep-selectie* daarom biologische realiteit, niet te reduceren tot *genetische selectie*:

- binnen groepen / populaties concurreren individuen met andere individuen, en genen met andere genen
- maar tussen groepen / populaties *homo sapiens* concurreren groepen met andere groepen / populaties

op het laatste niveau bevoordeelt *natuurlijke* (of beter: *cultureel*) *selectie* groepen met *team-spelers* groepen die bestaan uit individuen die slechts samenwerken uit eigen-belang zullen het afleggen tegen echte *teams* en in een echt *team* is het individu (en zijn genen) ondergeschikt aan het *team* (de groep, het algemeen belang)

overwinnende stammen?

in *De afstamming van de mens* (1871) opperde Charles Darwin het idee van *multi-level selectie*

<https://www.nieuwezijds.nl/downloads/afstamming-def.pdf>

"Wanneer twee stammen van oermensen, die in hetzelfde land leefden, met elkaar in concurrentie traden, en indien de ene stam (terwijl andere omstandigheden gelijk zijn) een groter aantal moedige, sympathiserende, en trouwe leden telde, die altijd bereid waren om elkaar voor gevaar te waarschuwen, om elkaar te helpen en te verdedigen, dan zou die stam zonder twijfel het beste slagen en de andere overwinnen. Men bringe zich voor de geest hoe allerbelangrijkst trouw en moed moeten zijn in de onophoudelijke oorlogen van wilden. Het voordeel dat gedisciplineerde soldaten hebben ten opzichte van ongedisciplineerde horden, is in hoofdzaak het gevolg van het vertrouwen dat iedere man heeft in zijn kameraden. [...] Zelfzuchtige en ruzieachtige mensen zijn niet saamhorig, en zonder saamhorigheid kan niets worden verwezenlijkt. Een stam die de bovengenoemde kwaliteiten in hoge mate bezat, zou zich uitbreiden en zegevieren over andere stammen; maar zal in de loop van de tijd, te oordelen naar de voorbije geschiedenis, op zijn beurt worden overwonnen door een andere en nog hoger begaafde stam. Op die manier zouden de sociale en morele kwaliteiten de neiging vertonen om langzaam vooruit te gaan en zich over de wereld te verspreiden." - Charles Darwin: *De afstamming van de mens* (1871)

stammen met een hoge mate van sociale cohesie gingen functioneren als organismen, die concurreerden met andere stammen met een hogere mate van sociale cohesie worden gemiddeld genomen van minder georganiseerde *natuurlijke selectie* werkte zo op stam-niveau, net als op individueel of genetisch niveau een belangrijk argument tegen het idee van *groep-selectie* is het probleem van de *free rider* (profiteur)

"Echter, men kan zich afvragen hoe, binnen de grenzen van eenzelfde stam, een groot aantal leden voor het eerst begiftigd werd met deze sociale en morele kwaliteiten, en hoe het niveau van uitmuntendheid werd verhoogd. Het is uitermate twijfelachtig of de nakomelingen van de meer sympathieke en welwillende ouders, of van die welke het trouwst waren aan hun kameraden, in grotere aantallen zouden worden grootgebracht dan de kinderen van zelfzuchtige en verraderlijke ouders van dezelfde stam. Hij die bereid was zijn leven te offeren, zoals menig wilde is geweest, liever dan zijn kameraden te verraden, zou dikwijls geen nakomelingen nalaten om zijn edele aard te erven." - Charles Darwin: *De afstamming van de mens* (1871)

deze paradox leidde Darwin tot het idee van *multi-level selectie*: *natuurlijke selectie* op diverse niveau's al het leven is een hiërarchie van gevestigde niveau's: genen in chromosomen in cellen in organismen in groepen, etc er is competitie binnen en tussen al deze niveau's; dus ook tussen het individuele en het collectieve

- sociaal geïntegreerde groepen met coöperatieve individuen staan sterker dan groepen egoïstische individuen
  - maar binnen de groep is de *free rider* degene die profiteert van de inspanningen en opofferingen van anderen
- de best georganiseerde legers kunnen de strijd winnen, dankzij samenwerking en opofferingsgezindheid van helden maar de lafaards zijn dan dus degenen die terugkeren naar huis en daar een gezin stichten (nageslacht produceren) hoe kan *groep-selectie* evolueren als egoïstische individuen een grotere kans hebben zich voort te planten?
m.a.w: hoe kan het DNA van *team-spelers* dominant worden in de genen-pool waarin opportunisme wordt beloond?

bij bijen, mieren, termieten en naakte molratten wordt dit verklaard door *genetische verwantschap / eusocialiteit* bij mensen is deze opofferingsgezindheid niet genetisch, maar sociaal / cultureel:

- de mens heeft, door te samenleven in grote, sociaal complexe groepen een gevoel voor wederkerigheid ontwikkeld degene die te boek komt te staan als asociaal hoeft niet te rekenen op hulp, vriendschap, sympathie, etc
- mensen zijn daarom extreem gevoelig voor erkenning, dan wel beschaming van de groep; iedereen wil deugen voor mensen is een goede reputatie is van levensbelang: zonder dát geen vrienden, werk, partner, kinderen, etc
- in menselijke samenlevingen worden bepaalde principes (plichten, verboden) als heilig beschouwd religie is de culturele praktijk waarin de bekrachtiging en de overdracht van deze principes vorm krijgt

in een dergelijke samenleving zal de profiteur / deserteur eerder gesanctioneerd of gemarginaliseerd worden de deugdzame / held zal beloond worden met erkenning en alle maatschappelijke voordelen die daarbij komen in tijden waarin de samenleving zich bedreigd voelt zullen bepaalde eigenschappen meer gewaardeerd worden: plichtsbesef, loyaliteit, doorzettingsvermogen, moed, opofferingsgezindheid; m.a.w:

"Een zeer complex gevoel, dat zijn oorsprong heeft in de sociale instincten, dat in sterke mate geleid wordt door de goedkeuring van onze medemensen, dat bestuurd wordt door rede, eigenbelang en in latere tijden door diepe religieuze gevoelens, dat bevestigd wordt door onderwijs en gewoonte, dit alles gecombineerd vormt uiteindelijk onze morele zin of ons geweten." - Charles Darwin: De afstamming van de mens (1871)

in de 20^e eeuw werd dit idee van *groep-selectie* te pas en te onpas gebruikt in het verklaren van groepsgedrag er ontstond beeld van altruïstische organismen die zichzelf opofferden voor de groep of de soort als geheel

in *Adaptation and Natural Selection* (1966) maakt George C. Williams korte metten met deze slordige theorieën *"only by a theory of between-group selection could we achieve a scientific explanation of group-related adaptations"* natuurlijke selectie werkt op individueel en genetisch niveau, en dus is het idee van *groep-selectie* een dwaalspoor een theorie die de snelheid van kuddes herten verklaart door *groep-selectie* gaat voorbij aan een simpel gegeven: en snelle kudde herten is niets anders dan een kudde snelle herten; langzame herten vallen ten prooi...

sindsdien hebben evolutionair-biologen benadrukt dat het in de evolutie gaat om competitie tussen eigenschappen eigenschappen zijn genetisch verankerd, dus dat is het niveau waar *natuurlijke selectie* op ingrijpt maar omdat eigenschappen altijd 'gehuisvest' zijn in individuen kunnen we individuele organismen centraal stellen in *The Selfish Gene* (1976) betoogt Richard Dawkins dat het beter is om alleen het gen centraal te stellen de *gene-centered view of evolution* verklaart al het gedrag (ook *altruïsme*) vanuit egoïstische genen zo valt dus ook *verwanten-selectie* te verklaren: deze genen bevorderen hun eigen reproductie via andere lichamen

de opkomst van het *neo-darwinisme* in de biologie zien we terug in andere wetenschappen en politiek eind jaren '70 het *neo-liberalisme* van de *Chicago-school of economics* (Milton Friedman) beziet de mens als *homo economicus* net als in de natuur leidt de *survival of the fittest* tot een harmonieus geheel, als geregeerd door een *invisible hand* de onzichtbare hand is het zelfregulerende effect van een markt waar iedereen slechts eigen-belang nastreeft de onderlinge afhankelijkheid van producenten en consumenten zorgt op collectief niveau voor efficiëntie en welvaart net zoals in een ecologisch systeem *natuurlijke selectie* ('moeder natuur') zorgt voor ecologisch evenwicht alle vormen van altruïsme of zelf-opoffering voor een groter geheel zijn te herleiden tot ego-centrische afwegingen hedendaagse voorbeelden van 'echt' altruïsme worden verklaard door niet-adaptieve reflexen van oude instincten onze humanistische moraal is geen adaptatie, maar een niet-functioneel neven-effect van geëvolueerd gedrag

"Let us try to teach generosity and altruism because we are born selfish" (Richard Dawkins)

Haidt meent daarentegen dat mensen onder voorwaarden net zo onzelfzuchtig kunnen handelen als bijen en mieren hij doelt daarbij niet op uitzonderlijke gevallen als Moeder Teresa, maar op de neiging tot coöperatie bij ieder mens het samenwerken in groepen, met een onderlinge verdeling van taken, vereist het kunnen spelen van een rol als individuen hun *ego* opzij zetten, en handelen als onderdeel van een groter geheel, ontstaat er een collectief als collectief, waarin leden samenwerken als organen in één lichaam, staat de groep sterker t.o.v. andere groepen de concurrentie tussen groepen kan dus de eigenschap van coöperatie in individuen bevorderen, zoals Williams zei: *“only by a theory of between-group selection could we achieve a scientific explanation of group-related adaptations”*

externe bedreigingen voor de samenleving leidt tot minder egoïsme, en meer saamhorigheid, loyaliteit en plichtsbefef voorbeelden: terroristische aanslagen, een dodelijk virus, natuur-rampen, maar ook het E.K. of W.K. voetbal in de sociologie en politicologie staat dit 'sluiten van de gelederen' bekend als het 'rally round the flag'-effect is dit een vorm van *groep-selectie*, of uiteindelijk toch te herleiden tot een vorm van individueel eigen-behoud? Haidt meent dat moraliteit (en religie) de sleutel is tot het begrijpen van menselijke samenlevingen

bewijsstuk A: grote *transities* in de evolutie

biologische evolutie kent geen spelregels, dus kan er geen sprake zijn van 'vals-spelen'; oftewel: *anything goes*

- gedurende de eerste miljard jaar van leven op aarde waren er alleen pro-karyotische cellen / bacterieën
- 2 miljard jaar geleden evolueerden er uit deze pro-karyotische cellen eu-karyotische cellen
- 1 miljard jaar geleden evolueerden er uit deze eu-karyotische cellen meer-cellige organismen
- en vervolgens ontstonden er de miljarden soorten dieren, planten en schimmels

sinds het ontstaan van de aarde 4,5 miljard jaar geleden zijn er 8 gevallen van grote *evolutionaire transities* geweest
John Maynard Smith & Eörs Szathmáry: *The Major Transitions in Evolution* (1995)
https://en.wikipedia.org/wiki/The_Major_Transitions_in_Evolution

en al bij deze *evolutionaire transities* gaat het om *multi-level selectie*, waarbij complexere levensvormen ontstaan als kleinere eenheden in een regime opereren, en er een taakverdeling is, zijn de lagere niveaus minder belangrijk d.w.z. selectie op lager niveau wordt minder belangrijk, en selectie op het hogere niveau wordt belangrijker selectie op een hoger level 'bevoordeelt' de organismen waarbij de delen (organen) het best samenwerken aldus ontstaan *super-organismen*: levensvormen die zijn opgebouwd uit vele individuele organismen voorbeelden zijn kolonies van koralen, termieten, mieren, bijen, naakte molratten, garnalen, kevers, bladluizen, etc maar in zekere zin zijn alle meer-celligen *super-organismen*: ze bestaan uit samenwerkende cellen in één systeem altruïstische individuen dragen bij aan een zelf-zuchtig collectief dat een *super-organisme* vormt het collectief functioneert in de *survival of the fittest* als een eenheid: een *unit of selection* competitie tussen (onderling variërende) *super-organismen* is een vorm van *groep-selectie* koloniale insecten maken slechts 2% van de soorten insecten uit, maar naar totaal gewicht de meerderheid kortom: kolonies blijken een succesvolle overlevingsstrategie

de vergelijking tussen een bijen-kolonie en een monarchie gaat mank: niet de koningin is de baas, maar de eierstok maar er zijn wel overeenkomsten tussen menselijke samenlevingen en *super-organismen* beide hebben strategieën ontwikkeld om *free-rider*-gedrag uit te bannen / marginaliseren / controleren nu is samenwerking bij sociale dieren geen uitzondering; de vraag is of dit gedrag te reduceren is tot zelf-behoud Haidt stelt dat arbeidsdeling leidt tot *ultra-socialiteit*, waarbij niet het individu, maar de groep centraal staat andere grote apen (gorilla's, chimpansees, orang-oetans, bonobo's) zijn sociaal, maar niet *ultra-sociaal* hun coöperatie is beperkt: het betreft slechts de korte termijn en het directe eigen-belang

homo sapiens is *ultra-sociaal*; niet vanwege genetische verwantschap, maar vanwege cultuur / *cognitieve vermogens gedeelde en collectieve intentionaliteit* (waarover zo meer), taal en rituelen hebben geleid tot moraliteit en religie

een andere eigenschap die *homo sapiens* deelt met andere ultra-sociale soorten is gedeelde zorg voor nakomelingen Bert Hölldobler en E. O. Wilson toonden aan dat mensen, evenals eu-sociale soorten, een gedeeld belang hebben:

- 1] ze delen nesten (bijv. grotten) die verdedigd moeten worden tegen indringers
- 2] hun kroost moet gevoed en verzorgd worden over een relatief lange periode
- 3] ze hebben te maken met externe dreigingen, zoals concurrenten / vijanden

ze hebben dus een taakverdeling waar het de zorg voor nakomelingen betreft: voedsel en verdediging tegen vijanden de complexe samenwerking (met taakverdeling) heeft deze soorten een voordeel in de competitie gegeven zodoende is de mens weliswaar evolutionair nauw verwant aan gorilla's, chimpansees, orang-oetans, en bonobo's maar de cognitieve capaciteiten van *homo sapiens* heeft *ultra-socialiteit* (taal & cultuur) mogelijk gemaakt

landbouw, veeteelt en andere technologische innovaties hebben geleid tot een sedentaire levensstijl de verdediging van dit 'nest' werd steeds belangrijker, wat leidde tot een verdere arbeidsdeling binnen enkele millennia had de mens zijn nomadische bestaan ingeruild voor een leven in steden in 10.000 jaar tijd hebben we vele andere zoogdieren gedomesticeerd, of op de rand van uitsterving gebracht deze belangrijke transitie is bewijsstuk A voor de relevantie van het concept *groep-selectie* groepen die in staat zijn om *free-riders* te marginaliseren, en *team-spelers* te belonen, staan sterker de onderlinge concurrentie tussen groepen / populaties maakt *groep-selectie* een realiteit

bewijsstuk B: gedeelde intentionaliteit

“het is ondenkbaar dat je ooit twee chimpansees samen een boomstam ziet dragen” (Michael Tomasello) chimpansees gebruiken werktuigen, kunnen gebaren-taal leren, voorspellen het gedrag van soortgenoten, etc hoe kunnen zulke intelligente dieren, en zo verwant aan de mens, zo slecht in staat zijn om samen te werken? Tomasello ontwierp experimenten waarin chimpansees en peuters getest werden op hun coöperativiteit zolang het ging om het binnenhalen van een buit d.m.v. inzicht in fysieke eigenschappen presteerden ze gelijk

maar bij taken waar samenwerking en het delen van informatie was vereist presteerden de chimpansees slecht chimpansees bleken slecht in staat om te leren van wat hen werd voorgedaan, bij wijze van instructie chimpansees bleken doof voor kennis overgedragen door *gedeelde intentionaliteit* (voordoen, aanwijzen, hinten) dit beperkt de mate van samenwerking tot overerfbare of sociaal ingesleten patronen, met weinig innovatie

het delen van mentale representaties van taken, en het toekennen van die taken aan individuen, creëert rollen mensen kunnen afspreken dat als de één de tak naar beneden houdt, de ander de vruchten plukt, en je de buit deelt dit afspreken hoeft niet expliciet te gebeuren (in een verklaring), maar kan evolueren door te doen (een *conventie*) voorwaarde is wel dat degenen die betrokken zijn bij de gemeenschappelijke taak begrijpen wat de bedoeling is

chimpansees zijn niet in staat tot een dergelijk complexe vorm van samenwerking / taakverdeling ze communiceren niet tijdens het uitvoeren van taken, en ze zijn niet geniegd tot het delen van de buit m.a.w: chimpansees werken niet bewust samen, ze hebben geen plan en geen taak- of rol-verdeling de oorzaak hiervan wijt Tomasello aan het gebrek aan *gedeelde intentionaliteit*; chimpansees zijn ego-centrisch

bij *homo sapiens* leidde *gedeelde intentionaliteit* tot beter gecoördineerde samenwerking, met betere resultaten maar *gedeelde intentionaliteit* veronderstelt directe sociale interactie; zoals bijv. tijdens de jacht wanneer er in grotere groepen, en over langere tijd moet worden samengewerkt, werkt *gedeelde intentionaliteit* niet als de ander met wie je samenwerkt in een groter verband, niet aanwezig is, is er geen *gedeelde intentionaliteit* i.p.v. directe interactie met de ander worden representaties belangrijker: representaties van taken, functies, etc

zo ontstaat (op abstracter niveau) *collectieve intentionaliteit*: het idee van een 'wij' dat iets doet (*group-mindedness*) deze *group-mindedness* is de capaciteit om te leren voldoen aan sociale normen, en te delen in sociale emoties uiteindelijk leidde dit tot de creatie van *sociale instituties*, waaronder formele wetten, sociale hiërarchie en religie diegenen (en: die *genen*) die het lieten afweten in dit proces werden gesanctioneerd met marginalisering / uitsluiting aldus is moraliteit (*Gij zult...*) ontstaan en geëvolueerd door het proces van *groep-selectie*

taal speelt hierbij een cruciale rol: taal maakt het mogelijk representaties te vormen en te communiceren menselijke cultuur bestaat uit gedeelde en *collectieve intentionaliteit*, (deels) mogelijk gemaakt door taal als de sleutel tot *groep-selectie* een gedeeld nest is, dan is de specifieke cultuur het nest van een lid daarvan mensen construeren morele gemeenschappen bestaande uit gedeelde *instituties* waar ze bereid zijn voor te sterven en omdat moraal en religie geen fysieke 'dingen' zijn, kunnen ze gemakkelijk getransporteerd worden

bewijsstuk C: genen en culturen coëvolueren

in de loop van de evolutie van *homo sapiens* zien we een opeenstapeling van aangeleerde gedragingen deze worden doorgegeven van generatie op generatie, sneller dan verklaard kan worden door erfelijkheid deze trans-generationale overdraging van gedrag noemen we **cultuur**, en onderscheidt zich van genetische evolutie

- rond de 6-miljoen jaar geleden scheidden de wegen van *homo sapiens* zich van die van de chimpansee en bonobo
- rond de 2,4-miljoen jaar geleden evolueerde soorten apen met grotere breinen, zoals bijv. *homo habilis* deze produceerden gereedschappen, bekend als de *Oldowan tool kit*
- rond 1,8-miljoen jaar geleden ontwikkelde dit geslacht geraffineerdere gereedschappen: de *Acheulean tool kit* deze gereedschappen waren echter vrijwel identiek onder populaties in Afrika, Europa en Azië paleontologen denken dat deze kennis grotendeels genetisch was (zoals bevers dammen bouwen)
- rond 600.000 jaar geleden zien we soorten (*homo heidelbergensis*) met een hersen-inhoud gelijkend aan de onze zij maakten vuur, en speren die gebruikt werden om te jagen op grote dieren, wat veel coöperatie vereist de dieren (bijv. mammoeten) werden gezamenlijk gedood, geslacht, bereid en gedeeld, wat duidt op collectiviteit d.w.z: samenwerking d.m.v. *gedeelde intentionaliteit*, arbeidsdeling en verdeling van de opbrengst *homo heidelbergensis* is een verzamelnaam voor vele soorten, waar wij en de *Neanderthalers* van af stammen

Pete Richerson & Rob Boyd gaan uitgebreid in op deze thematiek van *genetische versus culturele evolutie*; o.a. in:

- *Origin and evolution of cultures* (2005)
https://www.goodreads.com/author/quotes/15691907.Robert_Boyd_Peter_J_Richerson
- *Not by genes alone: how culture transformed human evolution* (2006)

zij stellen dat het niet een kwestie is van genetisch (*nature*) versus cultureel (*nurture*), maar van beide (en/en) bijv: dat volwassenen melkproducten kunnen consumeren is een gevolg van *genetisch-culturele coëvolutie* toen mensen vee gingen houden konden ze hun kinderen voeden met melk, maar waren zelf *lactose-intolerant* dit vanwege de uitschakeling van een gen dat de productie van *lactase* (dat *lactose* afbreekt) aanstuurt (Tishkoff)

in de loop der eeuwen is de genetische mutatie voor *lactose*-tolerantie meer dominant geworden in de genen-poel dit is het gevolg van een cultureel gebruik: consumptie van melk-producten breidt het voedsel-assortiment uit zij die melk, yoghurt, en kaas konden verdragen hadden een evolutionair voordeel t.o.v. *lactose*-intoleranten dit leidde tot het fokken en houden van grotere vee-stapels, en vele toepassingen van dierlijke producten *natuurlijke selectie* is zodoende niet te onderscheiden van '*cultureel*' *selectie*: zij gaan hand-in-hand

genetisch-culturele coëvolutie heeft vervolgens geleid tot de *ultra-socialiteit* van stammen en steden samenlevingen die culturele innovaties konden aanwenden in de competitie met rivalen werden dominant 'achterlijke' samenlevingen werden overwonnen en gedecimeerd, of opgenomen in de dominante cultuur essentieel hierin werden symbolische kenmerken die iemands groepsidentiteit bepalen: piercings, tatoeages, etc op die manier werden biologische (genetische) obstakels geslecht: het ging van toen om tribale identiteit later, met de opkomst van koloniale imperiums, werden etnische obstakels geslecht met het idee van burgerschap

tribalisme, opgevat als culturele innovatie, veranderde de omgeving waarin genetische evolutie plaats vindt

"Zulke omgevingen bevorderden de evolutie van een palet aan nieuwe sociale instincten passend bij het tribale leven, inclusief een mentaliteit ingesteld op een leven gestructureerd door normen, en ontworpen om die te internaliseren. Nieuwe emoties zoals schaamte en schuld zorgen ervoor dat morele en culturele normen gevolgd worden, en groepsmentaliteit zorgt ervoor dat de sociale wereld opgedeeld wordt in symbolisch gemarkeerde groepen."

(Richerson & Boyd, 2005)

zij die zich niet aan de normen onderwierpen werden gesanctioneerd, uitgesloten, en dus onaantrekkelijke partners dit proces van zelf-domesticatie zien we weerspiegeld in de eigenschappen van gedomesticeerde dieren: niet-agressieve, gehoorzame, trouwe dieren werden beloond, en later geslecteerd om mee te fokken zowel voor mensen als hun huisdieren geldt dat ze kleinere tanden hebben, minder agressief zijn, en meer spelen de coëvolutie van tribale instincten en tribale culturen heeft ons zowel oorlogszuchtig als sociaal-voelend gemaakt

sinds de mens steeds meer een cultureel wezen werd, coëvolueerde z'n DNA met culturele innovaties sommige van die innovaties betroffen het creëren van een morele gemeenschap met de nodige sociale cohesie agressie en parasitisme werden gecriminaliseerd, het verdedigen van het territorium een ere-zaak *gedeelde / collectieve intentionaliteit* speelt hierin een belangrijke rol, wat mensen onderscheidt van andere dieren de afwijzing van *groep-selectie*, o.a. door verwijzing naar *eu-socialiteit* was voorbarig (aldus Haidt)

bewijsstuk D: evolutie kan (relatief) snel gaan

mensen wereldwijd zijn door en door groepsdieren... maar wanneer werd *homo sapiens* een *ultra-sociaal* wezen? de genetische voorwaarden kunnen aanwezig geweest zijn toen *homo sapiens* Afrika verliet ($\pm$ 70.000 jaar geleden) sowieso heeft het de soort geholpen zich aan te passen aan verschillende klimaten en leefomstandigheden ook het verdwijnen van andere mens-achtigen kan verklaard worden door de *ultra-socialiteit* van *homo sapiens* maar betekent dat dat de menselijke evolutie alleen cultureel is, en genetische evolutie geen rol meer speelt?

"Natuurlijke selectie is zo goed als irrelevant in menselijke evolutie, omdat culturele verandering veel sneller gaat. Er is nauwelijks biologische verandering geweest in de menselijke soort in de afgelopen 50.000 jaar. Alles wat we cultuur en beschaving noemen hebben we gebouwd met dezelfde lichamen en breinen."

(Stephen Jay Gould, interview in 2000)

zo gezien is het *pleistoceen* (de 2 miljoen jaar voor de opkomst van landbouw) doorslaggevend voor onze evolutie het *holoceen* (de afgelopen 12.000 jaar) zou de mens niet veranderd zijn, alleen zijn gecultiveerde omgeving onderzoek van Dmitri Belyaev begin jaren '50 laat echter zien dat cultivatie en evolutie heel snel kunnen gaan domesticatie van vossen liet zien dat na enkele generaties er duidelijk gedomesticeerde dieren gefokt waren

in de jaren '80 liet William Muir zien dat in fok-technieken *groep-selectie* beter werkt dan *individuele selectie* kippen die de meeste eieren leggen zijn ook de meest agressieve, en verantwoordelijk voor veel sterfte Muir kruiste niet de meest productieve individuen, maar de meest productieve hokken (met meer kippen) na 6 generaties was de sterfte gereduceerd van 67% naar 8%, en het aantal eieren per kip van 91 naar 237

het *Human Genome Project* laat zien dat genetische evolutie exponentieel is toegenomen de afgelopen 40.000 jaar de studie van epi-genetica laat zien hoe genen 'aan' en 'uit' worden gezet, naar gelang de omstandigheden stress, honger, ziekte, etc hebben directe invloed op de erop volgende generaties mensen hebben zich de afgelopen 70.000 jaar blootgesteld aan nieuwe klimaten, roofdieren, parasieten, voedsel, etc in sociaal opzicht hebben ze te maken gekregen met veranderende sociale structuren en manieren van oorlog voeren tegelijkertijd is de populatie de afgelopen 10.000 jaar exponentieel gegroeid, en dus de genetische variatie zo kunnen volwassenen lactose verdragen, en kunnen tibetanen functioneren op 5000 meter hoogte

de mens is de afgelopen 12.000 jaar niet een ander wezen geworden, maar hij heeft ook niet stil gestaan een veranderende omgeving (natuurlijk of sociaal) leidt tot andere *selectie-druk*, die andere kenmerken bevordert drastische veranderingen leiden aanvankelijk tot veel misère en sterfte, met alleen de *survival of the fittest* maar als de veranderde omstandigheden daarna langere tijd stabiel blijven zal *selectie-druk* z'n werk doen de *morele funderingen* (hoofdstuk 7 & 8) kunnen daarbij ook aangepast worden aan de nieuwe omstandigheden

dit betekent dat niet alleen culturen veranderen, maar (binnen enkele generaties) ook erfelijke eigenschappen tussen 140.000 en 70.000 jaar geleden fluctueerde het klimaat in Afrika tussen warm en koud, en nat en droog dit had z'n effect op de voedsel-voorziening voor *homo sapiens*, en leidde vaak tot honger en sterfte de uitbarsting van de Toba-vulkaan in Indonesië 74.000 jaar geleden had enorme invloed op het mondiale klimaat waarschijnlijk stamt de huidige wereld-bevolking af van slechts een paar-duizend overlevenden van deze rampen en dit waren niet de laatste hindernissen: er volgden nog een ijstijd, overstromingen, perioden van droogte, etc dergelijke tegenslagen voerden de druk op beschikbare hulpbronnen op, wat leidde tot concurrentie tussen populaties en waarschijnlijk waren het niet de fysiek sterksten, maar de meest coöperatieven die in staat waren te overleven

het gaat niet alleen maar om oorlog

groep-selectie suggereert dat coöperatieve teams sterker staan t.o.v. groepen individualistische opportunisten maar het gaat uiteindelijk om het omzetten van hulp-bronnen (voedsel) in nageslacht concurrentie betekent niet persé oorlog: efficiëntie is ook een manier om de concurrentie voor te blijven efficiëntie en samenwerking vereist *collectieve intentionaliteit*, zelf-beheersing, norm-besef, etc strijd met andere groepen dient de voorspoed van de eigen groep, niet het verslaan / uitroeien van de andere groep daarom is het ook altijd een optie om samen te werken met de andere groep, in zoverre ons instinct dat toelaat

samenvattend:

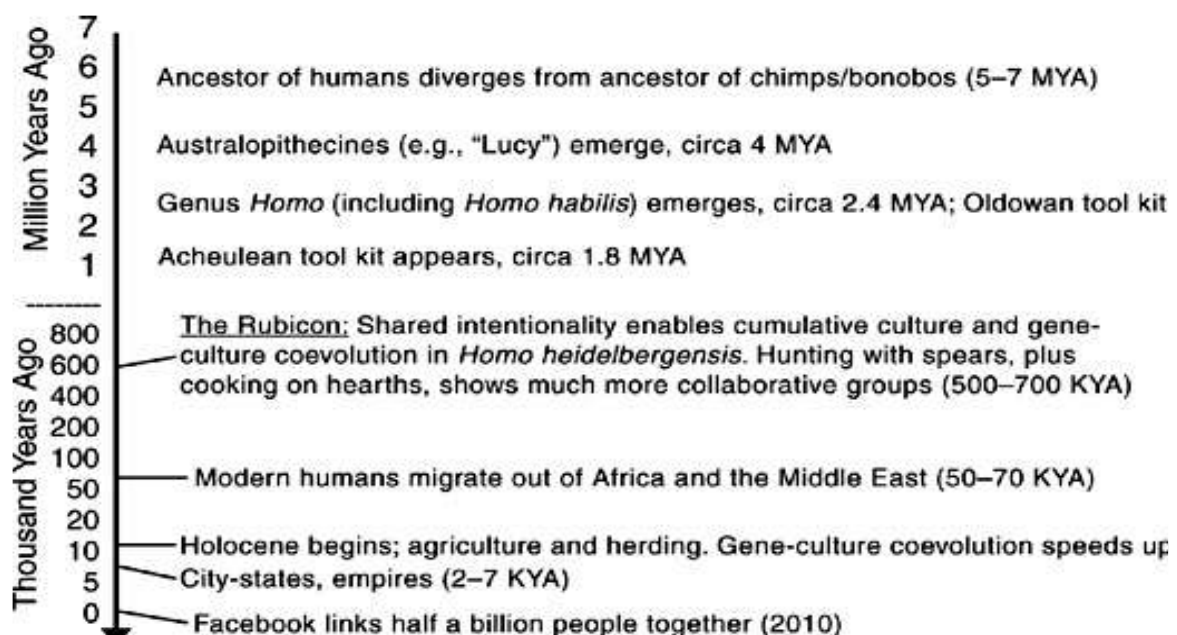
sinds Darwin geloofde men in *natuurlijke selectie* op zowel individueel al op groeps-niveau, tot de jaren '70 het profiteurs-probleem (*free-riders*) zou *groep-selectie* een ongeloofwaardige biologische theorie maken in de *gene-centered view of evolution* is het stukje DNA datcodeert voor een eigenschap de *unit of selection altruïsme* zou in werkelijkheid geen zelf-opoffering zijn, maar het bevoordelen van dezelfde genen in anderen

maar de afgelopen jaren wordt *groep-selectie* weer serieuzer genomen door evolutionair-biologen en antropologen *natuurlijke selectie* werkt op meerdere niveau's simultaan: op genetisch, individueel en groeps-niveau vanuit moreel-psychologisch perspectief verklaart *groep-selectie* waarom mensen zo '*groupish*' kunnen zijn

4 overwegingen die pleiten voor *groep-selectie* als verklarende hypothese:

- a) *evolutionaire transities* zorgen voor de evolutie van *super-organismen*
wanneer het probleem van profiteurs / *free-riders* wordt getackeld kunnen grotere verbanden stabiel blijken
nieuwe vormen van samenwerking, wederkerigheid en taakverdeling krijgen dan een kans zich te bewijzen
- b) *gedeelde / collectieve intentionaliteit* schept morele *matrices*
mentale representaties van wat er in de ander omgaat maakt diens gedrag meer voorspelbaar / controleerbaar
zo ontstonden gedeelde opvattingen over gedrag, en vandaaruit morele overtuigingen over goed & kwaad
- c) genen & culturen *coëvolueren*: binnen bepaalde culturele contexten blijken sommige genen adaptiever dan andere
onze tribale instincten zijn genetisch, maar gevormd binnen culturen: bijv. de behoefte aan groepsidentiteit
- d) evolutie kan snel gaan: vanaf 50.000 jaar geleden is de evolutie van de mens niet gestopt, maar geacceleereerd
vooral in de afgelopen 12.000 jaar, toen de mens zijn nomadische bestaan inruilde voor een sedentaire levensstijl

mensen hebben een duale aard: we zijn zelf-zuchtig als andere primaten, maar soms ook collectivistisch als bijen
alsof we een psychologische schakelaar hebben die onder bepaalde omstandigheden omgezet kan worden...

10] de bijenkorf-schakelaar

William McNeill, historicus en WW2-veteraan, herinnert zich zijn training als soldaat als verheffend: het marcheren in colonne gaf hem (na verloop van tijd) een gevoel van geborgenheid en zingeving hij ervoer een gevoel van deel uit te maken van 'iets groters dan hemzelf', iets individu-overstijgends een peleton is een militaire eenheid die alleen succesvol opereert als die functioneert als een eenheid *muscular bonding* was de ontdekking die diverse Griekse stadsstaten en de Romeinen zo succesvol maakten (vgl. Hermann Haken: laser-technologie & *synergetica*) collectieve rituelen schakelen het individuele 'zelf' uit en maken zo de vorming van een *super-organisme* mogelijk de Griekse / Macedonische *falax* (vanf de 8^e eeuw v.Chr.) is een voorbeeld van zo'n *super-organisme* het 'ik' gaat op in het 'wij', en het collectieve doel rechtvaardigt de zelf-opoffering van het individu het collectieve doel is echter niet 'het volk' of 'het vaderland', maar de collectieve inspanning van mede-strijders

de bijenkorf-hypothese

homo sapiens is volgens Haidt 90% chimpansee, en handelt vanuit Glauconiaanse motieven: reputatie boven deugd we zijn morele wezens in zoverre we ons gemonitord en beoordeeld weten, en weten dat er sancties kunnen volgen maar de mens is ook voor 10% bij, aldus Haidt: we kunnen ons 'zelf' tijdelijk opschorten t.b.v. het *team* op zulke momenten zijn we niet bezig met ons eigen-belang, maar met de groep: 'één voor allen, allen voor één' het verschil zit hem in of we concurreren met andere individuen binnen de groep, of met andere groepen

Haidt's stelling: onder bepaalde omstandigheden zijn we niet ego-centrisch, maar 'groupish' (zoals mieren & bijen) deze *hive-switch* is een *psychologische functie* die ons in staat stelt om samen te werken op collectief niveau de evolutie van deze *hive-switch* kan alleen verklaard worden door *natuurlijke selectie* tussen groepen hoe beter individuen in een groep samenwerken, hoe meer ze opereren als één, hoe sterker ze staan de *hive-switch* schakelt het *ego* uit, en zorgt voor sociale cohesie, resulterend in een collectiviteit / eenheid maar bestaat er wel zoiets als een *hive-switch* / *bijenkorf-schakelaar*, die het *ego* uitschakelt?

collectieve emoties

toen Europeanen de wereld-zeeën over voeren om continenten te ontdekken maakten ze kennis met andere culturen over vele zgn. 'primitieve' culturen werd verteld dat ze gezamenlijk dansten rond een vuur, op het ritme van drums in *Dancing in the streets: a history of collective joy* (2007) beschrijft Barbara Ehrenreich de reactie daarop: met walging zag de Europeaan hoe 'wilde inboorlingen' het dierlijke, satanische en sensuele in de mens werd vierden volgens Ehrenreich is hierbij geen sprake van dierlijkheid, maar van het oproepen van collectieve ervaringen groep-ceremonies (musiceren / dansen in het bijzonder) zijn een vorm van bio-technologie, die groepen creëert het bevordert gevoelens van liefde, vertrouwen en gelijkheid; een belangrijke voorwaarde voor sociale cohesie

het christendom, de Verlichting en de Romantiek hebben het pad geëffend voor de moderne (W.E.I.R.D.) cultuur hierin staat het individu centraal, i.p.v. de relaties tussen mensen die ontstaan door groepsactiviteiten evenzo staan individuele feiten centraal, ontdaan van hun sociaal-historische context en culturele betekenis de westerse wetenschap / cultuur lijkt geen oog te hebben voor het inter-subjectieve aspect van het samenleven

- het kennis-ideaal van de Verlichting veronderstelt een gegeven werkelijkheid die objectief te beschrijven is de natuur-wetenschappen gaan uit van dit wereldbeeld: de werkelijkheid bestaat uit empirisch verifieerbare feiten

- de Romantiek vulde die rationele insteek aan met een beroep op het subjectieve, persoonlijke en emotionele de psychologie (deels ontstaan als reactie op het objectivisme) gaat uit van perspectivisme / interpretatie maar tussen het subjectieve en objectieve ligt iets wat wezenlijk is voor samenlevingen: het inter-subjectieve

een van de eerste filosofen die hier oog voor had (en daarmee grondlegger van de sociologie) was Emile Durkheim als mensen inter-acteren ontstaat er een nieuwe, *inter-subjectieve* werkelijkheid, bestaande uit *social facts* deze zijn noch subjectief, noch objectief, maar kunnen wetenschappelijk bestudeerd worden door de sociologie de mens is niet alleen een individueel subject, noch uitsluitend een groepsdier, maar beide: *homo duplex*

- mensen hebben sociale instincten die het samenleven tussen individuen binnen samenlevingen reguleren
- maar mensen hebben ook sociale instincten die het samenleven op *ultra-sociaal* / collectief niveau reguleren deze laatsten maken dat mensen hun *ego* opzij kunnen zetten, en als collectief kunnen handelen dit gebeurt in een proces dat hij (met verwijzing naar de bio-chemie) '*collectieve gisting*' noemt

zodra mensen (fysiek) samenkomen met een bepaald doel, ontstaat een verheerlijking van dat doel op persoonlijk niveau worden gewaarwordingen intenser en betekenisvoller, wat kan leiden tot extase het profane (alledaagse) maakt dan plaats voor het heilige (dat wat ongreepbaar is, maar ultiem betekenis geeft) de intuïtie dat er iets is dat groter is dan ons-zelf, wat betekenis aan alles geeft, is geworteld in het sociale mensen in deze staat van bewustzijn zijn niet bezorgd om hun reputatie, maar om het lot van het collectief cultuur en religie zijn volgens Durkheim niet te begrijpen zonder deze (inter)menselijke eigenschap

diverse manieren om de schakelaar om te zetten

1] bewondering / ontzag voor de natuur

in de 19^e eeuw legde Ralph Waldo Emerson (1803-1882) de basis voor het Amerikaanse *transcendentalisme* net als de Romantiek in Europa verwierp deze stroming het rationalisme en objectivisme van de Verlichting de zuivere ervaring, o.a. van de natuur, stond centraal voor de transcendentalisten (zoals Henry David Thoreau)

“Staan op de kale grond, mijn hoofd fris in de dartele lucht en hoog in de oneindige ruimte, verdwijnt elk bekrompen egoïsme. Ik word een oogbol die alles opneemt. Ik ben niets. Ik zie alles. Door mij vloeit de kracht van het universele zijn. Ik ben deel van God.”

(Ralph Waldo Emerson: Nature, 1836)

en Darwin schrijft in zijn auto-biografie: *“er is meer in de mens dan de adem van zijn lichaam alleen...”* ook mystici en asceten hebben in de natuur een portaal van het dagelijkse naar het eeuwige / heilige gezien

ontzag kent twee aspecten:

- de ervaring van grootsheid: iets overdonderd ons en doet ons realiseren hoe nietig / beperkt we zijn
- de behoefte aan accommodatie: om de grootsheid te bevatten moeten we iets in onszelf veranderen dergelijke ervaringen zijn een vorm van zelf-transcendentie (zelf-ontstijging) ze kunnen helpen ons leven op een ander spoor te zetten

2] durkheimogene stoffen

de Azteken gebruikten een geest-verruimende paddestoel genaamd *teonanacatl* (*God's vlees*; oftewel *psilocybine*) indianen ten noorden van de Azteken (noord-Mexico & het zuiden van de V.S.) gebruikten *peyote* (*mescaline*) de Inca's (Equador, Peru, Bolivia, noord-Argentinië) gebruikten *ayahuasca* (*dimethyltryptamine*) de stoffen in deze planten en schimmels (net als die in LSD, cocaïne, cafeïne en andere drugs) zijn *alkaloïden* diverse culturen gebruik(t)en dergelijke middelen bij overgangsrituelen; bijv. van jongere naar volwassenen door het (oude) ego uit te schakelen wordt een nieuwe sociale rol geïmplementeerd: die van man / vrouw / etc

sommige van die drugs noemt Haidt *durkheimogeen*, omdat ze *het zelf / ego* onderdrukken en bewustzijn verruimen westerlingen beschrijven hun ervaringen als 'religieus' en 'transformerend': <https://nl.wikipedia.org/wiki/Piekervaring> Abraham Maslov beschreef 25 kenmerken van zulke ervaringen in *Religions, Values, and Peak Experiences* (1964)

uit een experiment onder studenten (voordat drugs illegaal werden) bleek dat *psilocybine* de volgende effecten had:

- het verlies van het zelf / ego, en een gevoel van eenheid met anderen en de kosmos
- het ontstijgen van tijd en ruimte
- gelukzaligheid / rust
- een gevoel van heiligheid
- intuïtieve kennis en een diep inzicht in overstijgende waarheid
- paradoxicaliteit
- moeilijkheid om de ervaring onder woorden te brengen
- een gevoel van vergankelijkheid, waarbij alles weer normaal werd na een paar uur
- aanhoudende en positieve veranderingen in levenshouding en gedrag

25 jaar later gaven participanten aan dat de ervaring een spirituele diepgang aan hun leven heeft gegeven

3] dance parties

de jongeren-cultuur van sex, drugs & rock 'n' roll heeft oudere generaties evenzeer geschokt als de wilden daarvoor

- in de jaren '60 gekenmerkt door rock-festivals als *Woodstock* (1969), hippies met lang haar, hasj- en LSD-gebruik
- in de jaren '80 / '90 ontstonden er elektronische genres, zoals techno, trance, (acid) house, rave, drum & bass, etc op dansfeesten creëerde deze muziek, tesamen met (laser)licht-shows en recreatieve drugs, en hypnotische sfeer vooral XTC / MDMA bleek populair onder de feestgangers, maar wordt ook toegepast in de psycho-therapie

Tony Hsieh, CEO die zijn web-winkel aan Microsoft verkocht, schrijft in zijn autobiografie *Delivering Happiness*:

"... dit was de grootste menigte dansende mensen die ik ooit zag. [...] Ik voelde mij verbonden met alle aanwezigen en met de kosmos. Er heerste een gevoel van niet-oordelen, geen zelf-bewustzijn [...] De hele ruimte voelde als een massieve, geünificeerde stam van duizenden mensen, en de DJ was het stam-hoofd. De beat was de hartslag die de menigte synchroniseerde. Alsof elk individueel bewustzijn plaats had gemaakt voor één groepsbewustzijn."

dezelfde effecten zien we bij religieuze of politieke bijeenkomsten, gezamenlijk musiceren, mediteren, etc onder bepaalde omstandigheden veranderen mensen van competitieve individuen in coöpererende *team-spelers* dit maakt de mens een bijzondere aap, anders dan onze naaste verwanten: *homo sapiens* is *homo duplex*

de biologie van de *korf-schakelaar* (*hive-switch*)

de *korf-schakelaar* is een *groep-level adaptatie* is, door *groep-selectie*, voor groepsbinding, die het gedrag stuurt dat impliceert dat het moet bestaan uit *neuronen*, *neuro-transmitters* en *hormonen*; zij het niet één gebied in het brein het zal eerder een *functioneel systeem* zijn, samengesteld uit evolutionair oudere *neurale circuits* en bio-chemie ontwikkelingen in de genetica en de neurologie wijzen richting 2 belangrijke ingrediënten voor een dergelijk systeem:

- het eerste is *oxytocine*, een hormoon en neuro-transmitter geproduceerd door de *hypothalamus* deze stof is in moeder-zoogdieren betrokken bij baarmoeder-contracties, lactatie en zorg voor jongen bij diverse soorten zoogdieren zorgt het bij mannetjes voor gevoelens van verbondenheid, empathie en vertrouwen *oxytocine* bevordert lichamenlijk contact, en andersom: lichamenlijk contact bevordert de aanmaak van *oxytocine* om die reden wordt het ook wel het knuffel-hormoon genoemd, maar dit is enigzins misleidend de opgeroepen gevoelens van verbondenheid, empathie, zorg & vertrouwen betreffen slechts *parochiaal altruïsme* experimenten tonen aan dat *oxytocine* maakt dat participanten hun groepsgenoten meer vertrouwen en helpen, maar dat dit ook betekent dat participanten meer bereid zijn niet-groepsgenoten te benadelen (Carsten de Dreu)

"Het hormoon oxytocine, dat de meeste mensen kennen als het 'knuffelhormoon', bleek onverwachts ook een minder vriendelijke kant te hebben. Een agressieve kant. Van oxytocine is bekend dat het betrokken is bij de hechting tussen opvoeder en kind, vriendschappen en zorg voor partners en kinderen. Nieuw is dat het hormoon mensen ertoe aanzet de eigen groep en territorium te verdedigen tegen vijandige andere groepen."

<https://www.nemokennislink.nl/publicaties/spinozapremie-voor-conflicten-en-samenwerking/>

m.a.w: *oxytocine* bevordert het wij/zij-denken (denken in termen van *in-group* vs. *out-group* (eigen vs. vreemd) wat niet werd aangetoond was dat dit ook leidde tot haat /afkeer van leden van de *out-group* (!) dit duidt volgens de onderzoekers op de rol van het hormoon bij vertrouwen en samenwerking binnen groepen, niet op het creëren van animositeit t.o.v. *outsiders* als doel op zich

- het tweede is de werking van *spiegel-neuronen* (ontdekt in de jaren '80 door Rizzolatti, Fogassi en Gallese) hersen-activiteit is het 'vuren' van neuron; bijvoorbeeld als we iets zien, dat willen hebben, en dan pakken *spiegel-neuronen* vuren in dezelfde gebieden zonder dat de actor zelf iets pakt, maar een ander iets ziet pakken perceptie en actie bleken niet zo gescheiden in het brein als aanvankelijk gedacht werd we spiegelen waargenomen acties van anderen in dezelfde delen van het brein als zouden we zelf handelen nader onderzoek wees uit dat handelingen gezien worden in een context, en geassocieerd worden met intenties bijv: een beker die opgepakt wordt van een schone tafel triggert *spiegel-neuronen* die aanzetten tot eten maar een beker die opgepakt wordt van een vieze (gebukte) tafel triggert *spiegel-neuronen* die aanzetten afruimen m.a.w: *spiegel-neuronen* spiegelen de (veronderstelde) intenties van anderen (denk aan *gedeelde intentionaliteit*)

bij apen dient dit systeem om teleren van anderen of om het gedrag van anderen te voorspellen bij mensen is dit systeem meer gekoppeld aan emoties (via de insula, de amygdala en andere limbische gebieden) mensen kunnen zich meer in het gevoel van anderen inleven dan andere primaten, en zo ook gevoelens oproepen mensen (glim)lachen, zetten een bepaald gezicht op, stellen zich aan, etc. wetende dat anderen dit interpreteren *spiegel-neuronen* maken mensen empathisch, maar ook in staat anderen emotioneel te manipuleren / chanteren de theorie van *spiegel-neuronen* ondersteunt Durkheim's idee van collectieve sentimenten / *collectieve gisting*

onderzoek van Tania Singer toont aan dat we empathisch zijn t.o.v. degenen met wie we sympathiseren we tonen weinig empathie, of scheppen zelfs genoeg in de afstraffing van hen met wie we niet sympathiseren zij die niet handelen volgens de (onze) morele *matrix* hoeven dus niet te rekenen op sympathie / empathie

korven in actie

we leven in een wereld gedomineerd door *corporaties* en dingen gemaakt door *corporaties*; maar wat zijn het? *corporatie* stamt van *corpus* (Latijn voor *lichaam*): een *corporatie* is een *super-organisme*, bestaande uit organen

"[...] een collectief van vele individuen verenigd in één lichaam, als specifieke institutie [...], en behept middels de wet, met de capaciteit om te handelen [...] als een persoon" -

Stewart Kyd (1759-1811): *Treatise on the Law of Corporations* (1794)

deze legale / juridische fictie (het erkennen van een collectief van individuen als één persoon) bleek een hit-formule het zorgde voor verregaande arbeidsdeling, ontmoedigde *free-riding*, en ging enorme uitdagingen aan *corporaties* en ondernemingsrecht brachten Engeland enorme economische voorspoed tijdens de industriële revolutie gedurende de 20e eeuw werden kleinere bedrijven opgeslokt of verdreven door grote *corporaties* nu zijn *corporaties* zo machtig dat zelfs nationale overheden niet soeverein blijken t.o.v. grote *corporaties*

corporaties kunnen op verschillende manieren worden geleid / gemanaged:

- *transactional leadership* beschouwt de mens (wergever & werknemer) als individu, als *homo economicus* de werknemer verkoopt zijn arbeid aan de werkgever, die bepaalde eisen stelt aan het product (en de arbeid) de werkgever gebruikt *monitoring* en prikkels om de efficiëntie van het arbeidsproces te laten toenemen als *homo economicus* denkt de werknemer aan zijn belang / positie / salaris / promotie, en is dus Glauconiaan
- *transformational leadership* beschouwt de mens als groepsdier, dat niet alleen denkt in termen van eigen-belang hierbij staan visie, coöperatie, vertrouwen, *team-spirit*, loyaliteit, trots, enthousiasme en corporate identity centraal werknemers in dergelijke organisaties zijn doorgaans productiever, loyaler en hebben meer plezier in hun werk kenmerkend is ook dat in dergelijke organisaties leiderschap minder hiërarchisch en minder prominent aanwezig is

Robert Hogan, Robert Kaiser en Mark van Vugt stellen dat leiderschap niet los gezien kan worden van volgerschap een effectief leider is een leider die vertrouwd, gewaardeerd, en daarom gevolgd wordt i.p.v. te focussen op de vraag: "wat maakt een goed leider?" is het beter te vragen: "wat maakt dat mensen volgen?" mensen zijn geëvolueerd om te leven in groepen van maximaal 150 leden (= *Dunbar's number*) zulke groepen zijn relatief egalitair, schuwen dominante *alfa*-dieren, en behoeven weinig institutionele hiërarchie

maar mensen hebben ook de neiging om zich te scharen achter een leider als de groep in gevaar is / bedreigd wordt als zich een ramp voordoet organiseren mensen zich als groep, waarin zowel leiders als volgers hun rollen hebben mensen hebben geen probleem om een leider te volgen als de groep iets moet klaren, en de leider geen tiran is een leider moet dus een morele *matrix* ontwerpen gebaseerd op de volgende instincten:

- de *autoriteit / onderwerping fundering*, om het gezag van de leider te legitimeren
- de *vrijheid / onderdrukking fundering*, om ondergeschikten niet het gevoel te geven onderdrukt te worden
- de *loyaliteit / verraad fundering*, om sociale cohesie te bevorderen

met dit evolutionaire kader kunnen organisaties individualisme bestrijden en coöperatie bevorderen:

- benadruk overeenkomsten, niet de verschillen tussen leden van de groep laat mensen deel voelen van een groter geheel, een 'familie', waarin leden van elkaar afhankelijk zijn vestig de aandacht niet op afkomst, huidskleur, sexe, maar op gedeelde waarden en daarop gebaseerde identiteit
- benut *synchroniteit*: laat mensen samenwerken op een manier waarbij *gedeelde intentionaliteit* een rol speelt *synchroniteit* en *gedeelde intentionaliteit* zorgt voor onderling vertrouwen en loyaliteit

- veel Aziatische bedrijven beginnen de dag met gezamenlijke gymnastiek of andere rituelen
- sport-teams en leger-eenheden bereiden zich mentaal voor op de strijd door *chanting* en choreografie
<https://youtu.be/l3gbneDt-S4?t=30>

- zorg voor competitie tussen *teams*, niet tussen individuen
competitie tussen groepen zorgt voor loyaliteit en coöperatie binnen groepen, meer dan haat t.o.v. de ander
het stimuleren van competitiviteit tussen individuen (door bijv. bonussen) ondermijnt vertrouwen en coöperatie

transactioneel leiderschap doet een beroep op het eigen-belang, *transformationeel leiderschap* op *team-spirit*
team-leden zien zichzelf als leden van een groep, met een gezamenlijk doel, wat leidt tot *collective commitment*
transactioneel leiderschap zet niet in op leiders en volgers, maar op lidmaatschap van de club

politieke bijen-korven

politieke bewegingen en hun leiders spelen in op een verlangen deel uit te maken van iets groters

*“and so, my fellow Americans, ask not what your country can do for you;
ask what you can do for your country”* (John F. Kennedy - 1961)

“Onze beweging verwerpt het beeld van de mens als individu, op zichzelf aangewezen, ego-centrisch, onderworpen aan de wetten van de natuur, die hem instinctief aanmoedigen tot een leven van kortstondig geluk; wij bezien niet alleen het individu, maar ook de natie; individuen en generaties verbonden door een morele wet, met gemeenschappelijke tradities en een opdracht die, terwijl het instincten gericht op een leven beperkt tot genot onderdrukt, gericht is op een voller leven, gebaseerd op plichtsbesef, een leven vrij van de beperkingen van ruimte en tijd, waarin het individu, door zelf-opoffering en het afwijzen van eigen-belang, het spirituele bestaan kan bereiken waarin de menselijke waardigheid besloten ligt.” (Benito Mussolini / Giovanni Gentile, 1932)

fascisme / nationaal-socialisme / communisme / socialisme zijn (anders dan liberalisme) collectivistische ideologieën
de natie / het volk / het proletariaat / de partij zijn een *super-organisme* waaraan het individu ondergeschikt is

- in Duitsland kwam dit collectivisme tot uiting tijdens de jaarlijkse *Reichsparteitag* / *Nuremberg rallies* (1923-1938)
- in communistische en autoritair-geleide landen zien we soortgelijke manifestaties van collectivisme / volksmännerij

Barbara Ehrenreich (*Dancing in the streets*, 2007) maakt onderscheid tussen 2 vormen van collectivisme:

- *sociale binding*: feesten en festivals (carnaval, oud & nieuw) zijn manieren om sociale rol-verdelingen om te keren
hierbij horen verkleed-partijen, informele omgangsvormen, ecstatisch dansen, cabaret & comédie, drank & drugs
ecstatisch dansen is geëvolueerde 'bio-technologie' om te verbinden en hiërarchieën te nivelleren
als het feesten voorbij is treedt de sociale orde weer in, maar gelouterd door de festiviteiten
- *volksmännerij*: politieke rallies zijn spektakels, geen festivals; ze zijn bedoeld om het publiek te manipuleren
politieke rallies moeten het publiek binden aan de boodschap / leider / partij, en dus aan een hiërarchie
de choreografie (klappen, juichen, wapperen met vlaggen, salueren) is voorgekookt / geprotocolleerd
er is geen plaats voor humor, laat staan voor spot met de leider / partij, die gepresenteerd wordt als heilig

volksmänneren spelen in op de collectivistische behoefte van de mens om 'deel uit te maken van iets groters'
maar dat brengt deze geëvolueerde behoefte niet perse in diskrediet (ook al vinden we deze politiek verwerpelijik)
om gemeenschappen te creëren en coöperatie mogelijk te maken moet er vertrouwen gekweekt worden
en vertrouwen in vreemden is een stuk lastiger dan in mensen die deel uitmaken van dezelfde groep

de aard van *groep-selectie* is het onderdrukken van egocentrisme binnen de groep om de groep adaptiever te maken automatisch volgt daaruit dat vertrouwen, loyaliteit, zelf-opoffering, etc zich beperkt tot de eigen groep Haidt stelt de lezer de vraag in hoeverre het erkennen van dit parochialisme gevaarlijk, dan wel realistisch is

stel je twee samenlevingen voor: één bestaande uit vele collectieven, de ander uit louter individuen

- in de eerste nemen mensen deel aan overlappende collectieven: werk, sport, hobby, kerk, studie, etc mensen participeren in *muscular bonding*, *team-building* en zelf-transcendentie met anderen in de groep soms gaat dit samen met inter-groep competentie (werk, sport), soms niet (kerk)
- in de tweede leven mensen hun leven als autonome individuen, en respecteren de autonomie van anderen groepen ontstaan uit tijdelijke coöperaties die slechts direct de belangen dienen van hun deelnemers bedrijven worden geleid door *transactionele managers* die de belangen van werknemers & werkgevers coördineren als iedereen zijn eigen belang nastreeft zal dit leiden tot de meest efficiënte bijdrage aan het algemeen belang in zo'n samenleving zul je gezinnen, vriendschappen en (zowel verwanten als wederzijds) altruïsme vinden maar geen geïnstitutionaliseerde vormen van collectiviteit waarbij individuen 'oplossen' in het grotere geheel

welke samenleving zal hoger scoren qua *economisch* en *sociaal kapitaal*, geestelijke gezondheid en welzijn? een samenleving als één collectief, geleid door een autocraat met een leger tot zijn beschikking, is desastreus maar een samenleving bestaande uit autonome individuen, zonder sociale cohesie, is evenmin een utopie sterker: zo'n samenleving is vatbaarder voor hoop- en zingevende verhalen (over bijv. identiteit) van volksmenners de Amerikaanse Founding Fathers zagen juist een samenleving bestaande uit collectieven als tegengif tegen tirannie

"sociaal kapitaal maakt ons slimmer, gezonder, veiliger, rijker en democratischer" (Robert Putnam)

samenvattend:

antieke stromingen als het boeddhisme en stoïcisme stellen dat 'geluk komt van binnenuit' (het individu) collectivistische politieke theorieën stellen dat geluk komt vanuit een rechtvaardige samenleving (het systeem) Haidt stelt: geluk komt van tussen-in: vanuit goede relaties tussen individu en omgeving, het zelf en het overstijgende

onze duale aard / natuur (*homo duplex*) toont dat we functioneren als individuen, maar ook in en als groepen

- binnen de groep is ons gedrag sociaal aangepast, maar nog steeds voornamelijk ego-egocentrisch in het dagelijks leven wegen we diverse belangen en prioriteiten, waarbij eigen-belang en efficiëntie en rol spelen
- als groep is ons gedrag niet meer individueel, maar collectief: ons ego is ondergeschikt aan het geheel op zulke momenten gaat het niet om het alledaagse, maar om het onverstijgende / heilige waar we deel van zijn

mensen zijn dus voorwaardelijke 'hive creatures': onder bepaalde voorwaarden ontstijgen we ons ego-centrisme maar dit betekent niet dat we onder zulke omstandigheden vredelievende wereld-burgers zijn:

onze mede-menselijkheid is vooral parochiaal van aard: liefde voor hen die bij ónze groep horen (niet die ander)

11] religie is een team-sport

Haidt beschrijft de herfst-festiviteiten rond de *University of Virginia* als tribaal: kostuums, dans, drank, etc dergelijke collectieve festiviteiten dienen (volgens Haidt en Durkheim) om groepen te smeden voetbal (het spel van 2 x 45 minuten, maar vooral alles er omheen) is een vorm van religie; het dient hetzelfde doel ja, sport is een georganiseerde, dure, verspillende traditie die mensen aanzet tot irrationeel groepsgegedrag maar de functie ervan ligt op een ander vlak dan het *profane* / alledaagse: het is een *evocatie tot het heilige* sport triggert de *hive-switch*, en geeft alle participanten het gevoel deel uit te maken van 'iets groters', 'een geheel'

religies zijn, wat Durkheim noemde, *sociale feiten*: ze bestaan omdat / in zoverre ernaar gehandeld wordt je kunt religies evenmin bestuderen in individuen als bijen-gedrag in individuele bijen

"een religie is een systeem van overtuigingen en praktijken [...] die allen die erbij zijn aangesloten samenbinden in één morele gemeenschap, genaamd een kerk / geloof" (Durkheim)

het 3e principe van de morele psychologie is daarom: *'moraliteit verbindt en verblindt'*

religie-critici focussen op de vermeende irrationaliteit van religieuze overtuigingen van 'gelovigen' ze vinden religie irrationeel, en daardoor gevaarlijk en een verspilling van *menselijk kapitaal* die focus maakt ze blind voor de belangrijkste functie van religie: samenbinden / creëren van sociale cohesie daarmee is een grondige bestudering ervan waardevol voor een beter begrip van moraal en politiek

de eenzame gelover

de aanslagen op de *Twin Towers* en het *Pentagon* (11-9-2001) werd door partijen aan verschillende zaken geweten rechts wees de vinger naar de islam, links naar fundamentalisme, maar sommigen naar religie in het algemeen *New Atheists* menen dat religies gelovigen weghouden van wetenschap, secularisme en moderniteit / democratie de *Four Horsemen* vertegenwoordigen het militante geluid van het *New Atheism*:

- Sam Harris: *The end of faith: religion, terror, and the future of reason* (2004)
- Richard Dawkins: *The God delusion* (2006)
- Daniel Dennett: *Breaking the spell: religion as a natural phenomenon* (2006)
- Christopher Hitchens: *God is not great: how religion poisons everything* (2007)

New Atheists definiëren religie als '*geloof in boven-natuurlijke machten*' dat mensen weerhoudt van redelijk denken maar deze reductie is net zoiets als 'het voetbal' reduceren tot het schoppen tegen een bal; het gaat om veel meer je moet kijken naar hoe religieuze overtuigingen tesamen met religieuze praktijken gemeenschappen smeden deze gemeenschappen zijn religieus, maar ook sociaal en politiek van aard, en dus niet te reduceren tot 'geloof *gelooven*, *doen* en *behoren* tot een gemeenschap liggen in elkaars verlengde: ze maken samen-leven mogelijk deze visie op religie verschilt van die van de *New Atheists*, die religie zien als geloof in fabels en leugens

de Durkheimiaanse visie kijkt naar de functie van overtuigingen en praktijken in het proces van socialisatie overtuigingen (beliefs) zijn vaak post hoc constructies om gedrag (individueel of collectief) te legitimeren het geloof in het onderscheid tussen moord en zelf-verdediging kan fataal geweld veroordelen en legitimeren met de rationalisering waarmee we ons gedrag legitimeren proberen we ons te conformeren aan de groep

de *New Atheists* baseren zich impliciet op Plato's idee van *de Rede* als de menner van de passies / emoties in hoofdstuk 2, 3 en 4 is Plato's filosofie ingeruild voor die van Hume: '*de Rede is de slaaf van de intuïties*' religie gaat niet over de onjuistheid van de aannames van gelovers, maar over de functies van deze intuïties mensen maken deel uit van een morele / religieuze / politieke gemeenschap, gebaseerd op bepaalde waarden hun morele / religieuze / politieke overtuigingen moeten dan ook in dat licht worden begrepen

het verhaal van de *New Atheists*: bij-producten, vervolgens parasiten

evolutie / *natuurlijke selectie* elimineert duur en overbodig gedrag uit het repertoire van een organisme / soort toch heeft elke cultuur een tijd- en energie-consumerende, vijandige, illusoire, contra-productieve religie om dit te verklaren moet religie adaptief zijn, of een onfortuinlijk bij-product dat wij als een virus bij ons dragen *New Atheists* zien religie als een bij-product van culturele evolutie, in de vorm van parasitaire *memen*

1] mensen hebben een hyperactieve *agency-detectie*: we zien in alles *agentschap* (een persoon die handelt) dit blijkt allereerst uit dat we mensen / gezichten herkennen in wolken, lekkage-plekken, rotsen, bloemen, etc andersom zien we geen wolken, lekkage-plekken, rotsen, bloemen, etc in menselijke gezichten de hyperactieve *agency-detectie* is geëvolueerd voor *overleving*, niet voor accuraatheid ('*better safe than sorry*') zo hebben pre-historische mensen van alles *geantropomorfiseerd*: planten, dieren, rivieren, het weer, etc aan alles dat zich 'op een bepaalde manier gedraagt' (menselijk of niet) werd *intentionaliteit* toegekend handelen veronderstelt doelgerichtheid, dus *intentie*, dus bewustzijn; zonder *agency* geen doel / bedoeling zo ontstond een pantheon aan goden / geesten die verantwoordelijk werden gehouden voor natuurlijke fenomenen geluk & ongeluk konden zo geïnterpreteerd worden als zegen / straf voor deugd / zonde het geloof in boven-natuurlijke krachten is aldus een bij-product van een functionele adaptatie: *agency-detectie* aldus heeft deze *module* in onze psyche geleid tot een vorm van goedgelovigheid: beschouw alles als '*agency*' *New Atheists* menen dat religies deze eigenschap uitbuiten: 'geloof in een God die een bedoeling met alles heeft' dit wereldbeeld leidt tot het dualisme van een *fysische natuur* en een *geestelijke boven-natuurlijke werkelijkheid* ons lichaam is stoffelijk en eindig, maar onze geest /ziel is boven-natuurlijk en onsterfelijk voor de *New Atheists* zijn deze voorstellingen bij-producten van een module die 100.000 geleden al bestond

2] wat wel verder geëvolueerd is is cultuur / religie / mythologie: de diverse geloven in goden, demonen, etc de meeste concepten / overtuigingen overleven niet lang, maar sommige gaan generaties lang mee net als genen (op het DNA) reizen *memen* (via de breinen van mensen) door de ruimte en in de tijd net als genen zijn *memen* onderhevig aan *darwiniaanse selectie*: ze worden gekopieërd, *muteren*, etc het criterium is niet of de *meme* voordelig is voor het individu of de populatie, maar of het wordt doorgegeven sommige religies slagen er beter in om de menselijke geest te kapen en zich te verspreiden onder de populatie vgl: hoe *zombie-parasieten* het gedrag van mieren of slakken manipuleren om hun genen te verspreiden op vergelijkbare wijze laten religies hun slachtoffers dingen doen die niet het individu of de groep dienen zoals het *rhino-virus* de patiënt laat niezen om zich te verspreiden, zet religie mensen aan tot irrationeel gedrag

New Atheists als Richard Dawkins geloven echter wel in *rationaliteit* als medicijn tegen deze *memen* (*memes*) het is de taak van de wetenschap om mensen te laten inzien dat religie onjuist, misleidend en gevaarlijk is (interessant is dat Thomas Kuhn's notie van *paradigma* ook wetenschap ziet als vorm van gekopieerd gedrag)

een beter verhaal: bij-producten, vervolgens culturele *groep-selectie*

religie kan ook beschouwd worden als *adaptatie*: iets dat individuen of groepen bevoordeelt

Scott Atran & Joe Henrich volgen de *New Atheists* voor wat betreft de eerste stap:

diverse *cognitive modules* (zoals *agency-detectie*) hebben geleid tot bij-geloof en quasie-religieus gedrag

dit zijn echter geen disfunctionele parasitaire *memen*, maar functionele bij-producten die coöperatie bevorderen
zij verklaren de culturele evolutie van religie vanuit competitie tussen groepen: religie verbindt mensen
groepen met minder adaptieve religies werden overwonnen of geabsorbeerd door 'superieure' culturen
niet groepen of individuen, noch hun genen, maar religies evolueerden, en schiepen morele gemeenschappen

de goden van jager-verzamelaars waren vaak grillig en soms kwaadaardig; het lot was onberekenbaar
sedentaire samenlevingen groeiden in omvang en complexiteit, en de goden werden moralistischer
gedrag dat conflict, verdeeldheid en instabiliteit uitlokt (diefstal, moord, verraad, overspel) moest worden bestraft
goden die egoïsme en geweld bestraffen dragen bij aan gedrag gericht op coöperatie en vertrouwen
immers: het geloof in alziende goden die vals-spelers bestraffen ontmoedigt norm-overschrijdend gedrag
leden van een groep die zich gadeslagen voelen door zulke goden zullen de groepsnorm internaliseren

goden die daarbij collectieve straffen uitdelen (natuur-rampen, honger, ziekte) dragen bij aan sociale controle
als het overtreden van de norm (bijv. overspel) leidt tot een mislukte oogst, zal de groep zulk gedrag bestraffen
ook zal er meer geroddeld worden (*'is dit gedrag acceptabel?'*), wat een evaluatie van personen en relaties is
boze goden, beschamen, uitsluiten en bestraffen zijn gereedschappen van een groep om leden te laten conformeren

door groepen te beschouwen als reële entiteiten, die elkaar beconcurreren, wordt religie ook reëel / functioneel
religie bevordert *sociale cohesie*, bestrijdt *free riders* (uitvreter) en kan de groep *mobiliseren* tegen een vijand

Richard Sosis onderzocht 200 communes in de V.S. gesticht in de 19^e eeuw

communes overleven alleen als ze de groep kunnen binden, egoïsme onderdrukken en uitvreter waren
communes worden gesticht door toegewijden die de morele *matrix* van de mainstream cultuur verwerpen
veel van de 19^e-eeuwse communes waren religieus, andere seculier (en dan vooral socialistisch)

- slechts 6% van de seculiere communes functioneerden nog 20 jaar na hun oprichting
- 39% van de religieuze communes functioneerden nog 20 jaar na hun oprichting

duurzame communes werden gekenmerkt door de opofferingen die commune eiste van de leden
bijv: geheel-onthouding, vasten, verplichte klederdracht of haardracht, banden verbreken met de buitenwereld, etc
hoe meer offers / investeringen leden moesten doen, hoe groter hun verbondenheid
maar dit gold vooral voor religieuze communes, niet voor seculiere; de meeste bestonden niet langer dan 8 jaar
Sosis meende dat rituelen, regels en andere verplichtingen het beste werken wanneer ze geheiligd worden
"het heiligen van sociale conventies verhult hun willekeurigheid door een sluier van noodzakelijkheid" (Roy Rappaport)

in seculiere organisaties kunnen leden een kosten/baten-analyse maken, en weigeren om bepaalde offers te brengen
de rituele praktijken die de *New Atheists* afdoen als irrationeel zijn een oplossing voor een hardnekkig probleem:
hoe mensen te laten samenleven en samenwerken die geen genetische verwantschap hebben?
irrationele overtuigingen (goden, gessten) kunnen de groep helpen om functioneel / rationeel te opereren
heiliheid bind mensen samen, maar verblindt hen tegelijkertijd voor de willekeur van de religieuze praktijk in kwestie
religie speelt aldus een belangrijke rol in *groep-selectie*: in sociale cohesie en competitie tussen groepen
een succesvolle religie verpreid zich niet in de genen-poel (*nature*), maar in de *memen*-poel (*nurture/culture*)

Atran & Henrich denken dat moralistische goden zijn geëvolueerd met het sedentarisme (vanaf 8.000 v.Chr.) religiositeit zou dan dus ook louter een cultureel bij-product zijn, en niet genetisch verankerd in *homo sapiens*

het durkheimiaanse verhaal: bij-producten, vervolgens mei-bomen

David Sloan Wilson was fel gekant tegen de verbanning van *groep-selectie* uit evolutionaire theorieën in de 70's met mathematische modellen toonde hij aan dat *groep-selectie* kan voorkomen onder bepaalde omstandigheden vervolgens deed hij interdisciplinair onderzoek naar de ontstaansgeschiedenis van religies hij liet de theorieën van Darwin en Durkheim elkaar aanvullen en samenvallen in één coherent verhaal

- Darwin verklaarde de evolutie van moraliteit door *groep-selectie*, met oog voor het *free-rider* probleem
- Durkheim zag religie als een systeem van praktijken die leden verenigen in een morele gemeenschap

zo kan (tribale) moraliteit voortkomen uit *groep-selectie*, en zijn wij *homo duplex*: een product van *multi-level selectie* natuurlijke selectie werkt op individueel niveau, maar ook op collectief niveau, waarbij het collectief een organisme is in *Darwin's Cathedral* (2002) beschrijft hij hoe religie helpt bij sociale cohesie, coöperatie, arbeidsdeling en voorspoed

- het judaïsme creëerde culturele vestingen die leden binnen en buitenstaanders buiten hielden
- Calvijn ontwikkelde een strikt geloof dat uitvreter-gedrag bestreed en vertrouwen en commercie stimuleerde
- Balinese rijst-boeren beheren gezamenlijk in kleinere collectieven de terrassen waarop rijst wordt verbouwd een *subak* bestaat uit een aantal families die in onderlinge samenspraak hun rijst-velden beheren elke *subak* heeft z'n eigen tempel (*pura*), met eigen goden, aan wie de *subak* offers geeft bij elke vertakking in het irrigatie-systeem staat een tempel met een god die onderliggende *subaks* verenigt alle *subaks* stroom-afwaarts vereren tevens deze god, die zorg draagt voor de rijst-velden stroom-afwaarts aan de oorsprong van het irrigatie-systeem staat een grote tempel voor de godin van het water (*Sri*) daar werken 24 priesters (geselecteerd bij geboorte) plus een hoge-priester (de aardse representatie van *Sri*) dit systeem minimaliseert het privilegeren van het eigenbelang dat optreedt in een *zero-sum-game* het systeem laat duizenden boeren, verspreid over honderden km²'s, samenwerken, zonder centraal bestuur

religie lijkt van oudsher een rol te spelen bij het bewaken van het algemeen belang tegen egoïsme / opportunisme de opkomst van het kapitalisme en het secularisme vereisten een nieuwe theorie over het algemeen belang het antwoord van liberalistische economen als Adam Smith (1723-1790) was: *the invisible hand* (onzichtbare hand) de tragedie van de meent (*tragedy of the commons*) is te zien als een collectief *prisoner's dilemma*

zijn de Balinese *subaks* een voorbeeld van 'tijdrovende, welvaart-absorberende, contra-productieve religieuze ficties'?

Haidt maakt liever de vergelijking met de rei-dans rond de mei-boom:

de meiboom staat symbool voor de gemeenschap / meent / *mienskip*
oftewel: 'e pluribus unum' ('uit velen één')

elders trekt Haidt de vergelijking met de *hadj* (arabisch: الحج);
de voor moslims heilige pelgrimstocht naar Mekka

daar lopen de bedevaartgangers (pelgrims) 7x rond de *Ka'aba*,
en bevestigen zo de heiligheid van deze *institutie*

goden zijn instrumenten waardoor mensen, door er omheen te cirkelen, zich samenbinden in een gemeenschap eenmaal samengebonden kunnen gemeenschappen effectiever (namelijk: als één organisme) functioneren

“religies bestaan voornamelijk om mensen gezamenlijk te laten bereiken wat ze afzonderlijk niet kunnen bereiken”

volgens Wilson bestaat dit cirkelen en verbinden al veel langer dan slechts 10.000 jaar (de tijd van sedentarisme) de !Kung geloven in een onnipotente God (Gauwa) en geesten (gauwasi) die verantwoordelijk zijn voor dingen ze bieden geen moreel richtsnoer, belonen geen goed gedrag, straffen geen zondig gedrag, maar belichamen het lot dat wat gebeurt (het lot), voordelig of nadelig, wordt toegeschreven aan de wil van deze God / geesten toch spelen deze wispelturige boven-natuurlijke wezens de hoofdrol in zgn. 'helingsdansen' ("healing dances")

“Mensen zoeken verbinding om weerstand te bieden tegen externe kwade krachten. De dans brengt iedereen samen. Ongeacht hun onderlinge relatie, hun gemoedstoestand, of ze elkaar mogen of niet, ze vormen een eenheid, zingend, klappend, samen bewegend in een verenigd voeten-gestamp, klappende handen, opgezweept door de muziek. Geen woorden verdelen hen. Ze handelen als één voor hun geestelijk en lichamelijk welzijn en doen iets samen dat hen doet opleven en plezier schenkt.” - Lorna Marshall: The medicine dance of the !Kung bushmen (1969)

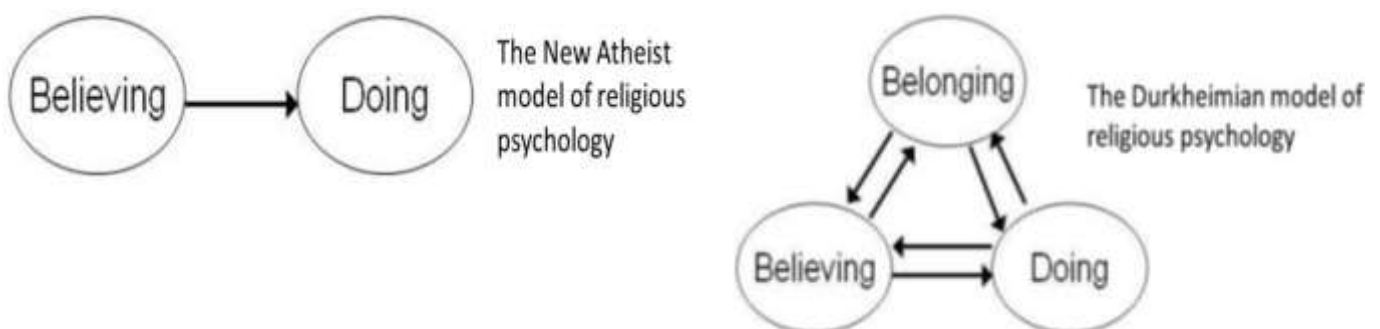
als nakomelingen van het geslacht *homo erectus* dit al deden voor hun vertrek uit Afrika, en als bepaalde vormen ervan de overleving van de groep bevorderde, dan is het onwaarschijnlijk dat er géén *genetisch-culturele coëvolutie* heeft plaats-gevonden, oftewel geen wederzijdse aanpassing van *mentale modules* en sociale praktijken in de afgelopen 50.000 jaar

in *The faith instinct* (2009) verdedigt Nicholas Wade de theorie van Wilson aangaande de evolutie van religie

“Leden van een religieuze samenleving hebben meer kans op overleven en voortplanting dan groepen die minder sociale cohesie hebben, en dus gemakkelijker overwonnen kunnen worden, of uiteenvallen. Genen die coderen voor religieus gedrag zullen zo talrijker worden in de genen-poel.”

goden en religieus zijn vormen van *groep-selectie* die sociale cohesie en vertrouwen stimuleren net als mei-bomen en bijen-korven worden ze gecreëerd door leden van de groep, en sturen dan het groepsleven adaptaties op groepsniveau impliceren *groep-selectie*, en *groep-selectie* kan snel gaan (zie hfdst 9, bewijsstuk D) 50.000 jaar is genoeg tijd voor de *genetisch-culturele coëvolutie* van genen, breinen, groepen en religies

zo bezien kunnen we religie niet beschouwen als irrelevant / contra-productief bij-product van andere eigenschappen religie is dan eerder een fundamenteel kenmerk van menselijk denken, voelen en samenleven mensen kunnen geïnstitutionaliseerde religies de rug toekeren, maar hun religieuze instinct is daarmee niet weg overtuigingen (geloven), praktijken (doen) en behoren tot een groep bepalen ons leven, ook al zijn we niet religieus

is God een kracht ten goede of ten kwade?

New Atheists stellen dat religie (opgevat als irrationeel geloof in het boven-natuurlijke) een bron van veel kwaad is oorlog, genocide, terrorisme, vrouwen-onderdrukking; het wordt allemaal geweten aan religie / bijgeloof religieuzen daarentegen zien atheïsten als immorele, onzedelijke en onbetrouwbare kettters of heidenen

"Beloften, afspraken en eden, die de samenleving bijeen houden, hebben geen vat op een atheïst. Het elimineren van God, zelfs alleen al in gedachte, ontbindt alles." (John Locke)

spreken ze elkaar tegen, of praten ze langs elkaar heen? de vraag is: wat verstaan we onder *moraliteit*? als religie een adaptatie is op groepsniveau, dan bevordert het sociale cohesie en altruïsme binnen de groep maar de groep is niet de gehele mensheid, maar slechts dat deel van de mensen dat behoort tot de eigen groep religie bevordert dus niet zozeer altruïsme t.a.v. de gehele mensheid, maar slechts *parochiaal altruïsme* religie bevordert altruïsme binnen de eigen *morele gemeenschap*, zeker als dit leidt tot een goede reputatie onderzoek wijst uit dat kerk-bezoekers meer geven aan goede doelen (charity), maar volgens de eigen ideologie ook doen ze meer vrijwilligerswerk, maar dan vooral binnen de gemeenschap, of vanuit zendingsdrang religieuzen hebben meer vertrouwen in hun medemens, gedefinieerd als lid van dezelfde religieuze gemeenschap dit verklaart hoe religieuze gemeenschappen vaak in staat zijn om een bloeiende economie te creëren in de oudheid hadden tempels een commerciële functie: contracten werden opgesteld onder het oog van een god in de middeleeuwen excelleerden molims en joden in handel over lange afstanden, dankzij hun religies ook nu functioneren markten die een hoge mate van vertrouwen eisen beter binnen religieuze groepen

maar geldt dit niet evenzeer voor de *mafia*? zijn religies in die zin een vloek voor buitenstaanders? in *American grace; how religion divides and unites us* (2010) stellen Robert Putnam & David Campbell van niet hoe vaker mensen naar de kerk gaan, hoe meer ze geven aan goede doelen; ook niet religieuze doelen ook investeren ze meer tijd in buurt- en burger-zaken, zonder dat deze een religieus doel dienen

"Naar diverse maatstaven zijn religieuze Amerikanen betere burens en betere burgers dan seculiere Amerikanen; ze zijn genereuzer qua tijd en geld, vooral in het helpen van behoeftigen, en actiever in het gemeenschapsleven."

is dat omdat religieuzen geloven in het alziend oog van God, of in de hel, of omdat ze bidden, of naar de kerk gaan? wat doorslaggevend blijkt is dat religieuzen tot op grotere hoogte deel uitmaken van een morele gemeenschap; vriendschappen en groepsactiviteiten die vorm krijgen binnen een morele *matrix* die onbaatzuchtigheid promoot het gaat niet om wat mensen geloven (hun overtuigingen), maar om hun gevoel tot een gemeenschap te behoren

chimpansees en bijen en goden

in welvarende landen vloeit dit religieuze (en dus *parochiaal*) *altruïsme* ook naar niet-religieuze doelen in plaatsen en tijden met minder welvaart is/was dit niet het geval: daar bevorderde religie *parochiaal altruïsme* religie (en de religieuze psyche) is geëvolueerd om solidair te zijn met, en loyaal naar, leden van de eigen groep zelfs religies die universele liefde prediken hebben een geschiedenis van zorg voor eigen parochie / cliëntelisme religie heeft groepen in staat gesteld *"om hulpbronnen om te zetten in nageslacht"* (Lesley Newson)

religie is daarmee de dienstmaagd van groepsgedrag, tribalisme en nationalisme volgens Robert Pape (*Dying to Win*, 2005) is dan ook niet religie verantwoordelijk voor zelfmoord-aanslagen zelfmoord-aanslagen zijn een nationalistisch antwoord op militaire bezetting door een buitenlandse macht

het is een tegen-aanval op de besmetting van het heilige eigen land door een ondermijnende cultuur van buiten een morele *matrix* die de eigen groep eert en de ander demoniseert kan leiden tot moreel gelegitimeerd moorden dit kan religie zijn, maar ook een politieke ideologie, en militante moraal, etc religie wordt vaker gebruikt om gedrag te *legitimeren*, dan dat het een directe *oorzaak* is van wreedheid en terreur

de mens is *homo duplex*: 90% chimpansee en 10% bij

religies bestrijden ego-centrisme, of kanaliseren het zo dat het ook voordeel oplevert voor het collectief

- goden bleken functioneel in het creëren van morele *matrices* waarbinnen Gluconiaanse wezens conformeren
- en goden spelen een rol in ons bijen-korven gedrag, waarbij we als individu opgaan in het grotere geheel

religies zijn *morele exo-skeletten*: ze vormen de normen, relaties en *institutes* die ons gedrag beïnvloeden atheïsten, in een liberale samenleving, moeten meer vertrouwen op de eigen berijder van de olifant (de ratio) dat interne morele kompas, gehuldigd door de moderne cultuur, is echter kwetsbaarder voor hapering / uitval dit kan leiden tot asociaal, onzedelijk, wetteloos gedrag; in Durkheims terminologie: *anomie* (= normloosheid) zonder een gedeelde morele orde (*matrix* / *nomos*) is het individu aangewezen op zijn eigen geweten als individuen losgeweekt worden van de gemeenschap / morele *matrix*, kan dit leiden tot vervreemding het gevolg is egoïsme, eenzaamheid, asociaal gedrag, een gevoel van betekenisloosheid / zinloosheid, en suïcide samenlevingen die hun religieuze *exo-skelet* afwerpen moeten zich beraden op wat er voor in de plaats treedt

de definitie van moraliteit (eindelijk)

"Moraliteit is de bron van solidariteit, dat wat de mens dwingt zijn handelen te reguleren door iets anders dan egoïsme" - Emile Durkheim

wat de mens dwingt zijn handelen te reguleren door iets anders dan egoïsme zijn *sociale feiten* / *institutes* bijv: religies, families, wetten, morele normen en netwerken van betekenis (Peter Berger noemt dit *nomos*) dit zijn geen objectieve feiten, maar inter-subjectieve feiten: ze bestaan in zoverre ernaar gehandeld wordt bijv: het recht bestaat bij de gratie van de erkenning van de rol van rechters, advocaten, aanklager, wetboek, etc

maar moraliteit betreft ook psychische factoren: morele emoties, de innerlijke advocaat, de *hive-switch*...

Haidt's definitie van moraliteit: *"morele systemen zijn in elkaar grijpende series van waarden, deugden, normen, praktijken, identiteiten, instituties, technologieën en geëvolueerde psychische mechanismen die samenwerken om egoïsme te onderdrukken of te reguleren, en zo coöperatieve samenlevingen mogelijk te maken."*

dit is een functionalistische definitie (zoals Durkheim's sociologie ook functionalistisch is)

Haidt definieert moraliteit a.h.v. wat het doet, i.p.v. welke essentiële kenmerken gedrag moreel zouden maken

Turiel definieerde moraal in essentialistische termen als bekommernis om rechtvaardigheid, rechten en welzijn maar essentialistische definities van moraliteit doen andere vormen van sociaal gedrag af als 'sociale conventie' essentialistische definities maken zich schuldig aan parochialiteit: alleen onze moraliteit is echt moreel / ethisch

"Here are our central values, and we define morality as being about our central values; to hell with the rest of you."

in de filosofie wordt onderscheid gemaakt tussen normatieve en descriptieve (meta)-ethiek

- *normatieve* ethiek probeert a.h.v. argumenten aan te tonen wat moreel / ethisch juist is
- *descriptieve* (meta)-ethiek geeft slechts een beschrijving van morele opvattingen / stromingen

filosofen / ethici zijn zelden geïnteresseerd in wat mensen denken over goed & kwaad, en meer in theorieën de meeste stromingen in *normatieve ethiek* baseren zich op *utilisme* (consequenties) & *deontologie* (principes) op die manier worden diverse culturen / morele *matrices* langs een *liberale* westerse (WEIRD) meetlat gelegd

Haidt's definitie is *descriptief*; als normatieve theorie zouden fascisme en communisme, alsook sectes hoog scoren maar veel normatieve theorieën zouden Haidt's descriptieve theorie wel kunnen om blinde vlekken te herkennen *utilisten* als Bentham staren zich blind op vrijheid en welzijn van het individu, zonder naar sociale behoeften te kijken een Durkheimiaanse aanvulling zou meer oog hebben voor de sociale dimensie, morele orde en groepsidentiteit sociale orde en cohesie zijn kostbaar (scheppen bijv. vertrouwen) en moeilijk te bereiken ('*vertrouwen komt te voet*') verbindende *morele funderingen* (loyaliteit, autoriteit, heiligheid) spelen daarom een cruciale rol in elke samenleving Haidt erkent het belang van het '*greatest happiness principle*' voor beleidsmakers in pluralistische samenlevingen maar als *homo duplex* hebben we als samenleving meer nodig dan rationele afwegingen aangaande nut en nadeel een samenleving is meer dan een verzameling calculerende individuen en geluk nastrevende consumenten een samenleving vereist sociale cohesie, onderling vertrouwen, een morele orde en een idee van *het Goede/ heilige*

samenvattend:

religie is meer dan een geloof in boven-natuurlijke krachten waarmee mensen in onwetendheid worden gehouden Durkheim en Darwin hebben laten zien dat religie draait om groepsidentiteit, morele orde en sociale cohesie religieuze praktijken binden mensen samen in groepen die concurreren met andere groepen om bestaansmiddelen tegelijkertijd verblinden ze doordat bepaalde overtuigingen, normen en waarden de status van 'heilig' krijgen zoals Plato stelde onderscheidt kennis omtrent het Ware, het Goede en het Schone zich van het illusoire in een dergelijk wereldbeeld is geen plaats voor twijfel, relativering en kritiek: het heilige is absoluut

geloof in boven-natuurlijke krachten kan best geëvolueerd zijn vanuit een hyper-sensitieve *agency-detector* dat we in/achter alles een *intentioneel handelend persoon* of ander wezen zien is in die zin niet vreemd maar het geloof erin maakte het wel mogelijk morele gemeenschappen te vormen ('God ziet alles') goden worden van oudsher gebruikt om offers, inspanning en toewijding te eisen van leden van de gemeenschap Jihad betekent dan ook letterlijk 'inspanning', wat vertaald kan worden als toewijding, streven, strijd, worsteling, etc dit betreft een heilige strijd tegen alles wat een bedreiging vormt voor het heilige; wetteloosheid, zedeloosheid, etc alleen groepen die toewijding aan hun leden ontlokken een *free-riding* minimaliseren zijn duurzaam en succesvol

met de domesticatie van planten en dieren konden samenlevingen meer monden voeden en groeiden dus maar grotere samenlevingen vereisen complexere vormen van samenwerking, hiërarchie en toewijding zowel genen als culturele gebruiken waren bepalend in de overgang van nomadische naar sedentaire levensstijl *genetisch-culturele coëvolutie* heeft religie mogelijk gemaakt, en na de agrarische revolutie essentieel gemaakt goden die coöperatie, altruïsme, uitstel van directe behoeftebevrediging, etc promootten waren concurrerender

mensen hebben een buitengewone capaciteit om te geven om zaken die geen directe betrekking hebben op onszelf we kunnen met anderen meeleven, of gezamenlijk cirkelen om dezelfde thema's, goden, tempels, waarheden, etc zo bouwen we *teams* die zich (net als mieren en bijen) als eenheid kunnen inzetten voor grotere projecten: voetbal spelen of volgen, pyramides bouwen, oorlog voeren, werken in een organisatie, stemmen op een partij, etc dat is de essentie van religie: samenbinden

religio is een woord waarvan de etymologie al bij de Romeinen omstreden was:

- volgens Cicero een afleiding van *relegere*: herlezen -> heroverwegen -> kleur bekennen -> kiezen
- volgens Augustinus een afleiding van *religare*: verbinden -> committeren aan (vgl: *liëren*)
liëren is in de 18^e eeuw ontleend aan het Franse *lier*, dat is ontstaan uit het Latijn: *ligare* = verbinden, samenbinden

maar beide betekenissen laten de link tussen religie en politiek zien: *liëren*, committeren, kleur bekennen, kiezen dit maakt ook inzichtelijk waarom Aristoteles' typering van de mens als zoön politikon zo treffend is: de mens is een sociaal-politiek wezen, gericht op het samenleven met anderen in groepen, t.o.v. andere groepen m.a.w: de mens is een tribaal wezen, dat zich laat leiden door affiliatie met een morele gemeenschap op collectief niveau worden verschillen tussen individuen uitgewist, en verschillen t.o.v. andere groepen uitvergroot in een pluralistische, democratische samenleving worden verschillende perspectieven / meningen geacomodeerd

- de rol van '*de politiek*' daarbij is beleid te maken waarmee het *algemeen belang* wordt gediend
- maar '*het politieke*' (term van Carl Schmitt) gaat om iets anders: *identificatie* met een bepaalde groep

---

12] kunnen we niet op een meer constructieve manier van mening verschillen?

rationalisten kunnen dromen van een utopische staat waar beleid wordt gemaakt door panels van neutrale experts maar in de politiek gaat het om partijen die streven naar macht, en dus concurreren om stemmen (en geld) weinig middelen worden daarbij geschuwd: valse beloften, bedrog, demagogie, etc; politiek gaat niet over waarheid beeldvorming en reputatie (denk aan Glaucon) zijn belangrijker dan integriteit, authenticiteit en waarachtigheid

de zgn. *culture wars* werden in de jaren '90 vooral gevoerd in Washington en op universiteitscampussen maar in de 21^e eeuw lijken politiek cynisme en polarisatie de samenleving te verdelen in twee kampen steeds minder mensen typeren zichzelf als *moderate / centrist*, en steeds meer als *conservative of liberal*

het begon in de jaren '90, toen politici werden ontmoedigd om te gaan met leden van het andere kamp i.p.v. de ander te zien als collega en mede-lid van de politieke elite, werd hij een permanente vijand er werd meer geld besteed aan *opposition research*: het achterhalen van belastende informatie over kandidaten
"This is not a collegial body any more. It is more like gang behavior. Members walk into the chamber full of hatred."
(democratisch congreslid Jim Cooper uit Tennessee, 2011)

er is al 30 of 35 jaar sprake van een verschuiving naar een meer parochiale, tribalistische mentaliteit de wereld is er sindsdien niet veiliger op geworden, en ook in economisch opzicht is de wereld onzekerder maar in de huidige politieke constellatie van polarisering en populisme is politiek leiderschap zeldzaam het antagonisme is soms zo groot dat het congres de begroting niet rond krijgt en de overheid geen geld kan uitgeven een dergelijke *government shutdown* is sinds de jaren '80 zo'n 10x voorgekomen, en daarvoor nooit

in 2011 konden de partijen het niet eens worden over hoe de overheidsuitgaven te beperken Obama stelde voor om te bezuinigen op sociale zekerheid en zorg, in ruil voor hogere belastingen voor top-inkomens deze "*grand bargain*" werd weggestemd door rechts (de *Tea-Party*), alsook door links (o.a. Bernie Sanders) dit leidde ertoe dat Amerika's kredietwaardigheid werd bijgesteld, wat resulteerde in kelderende beurzen blijkbaar leidt politieke polarisatie tot compromisloosheid en verontachtzaming van het algemeen belang wat kan de theorie van *morele funderingen* (*morality binds and blinds*) ons leren over politieke affiliatie?

een opmerking over politieke diversiteit

de psychologie van liberalen en conservatieven wordt vaak geschetst op een twee-dimensionale schaal
Haidt's theorie van *morele funderingen* suggereert dat dit links/rechts-denken te reductionistisch is
er bestaan niet slechts twee soorten mensen, met elk hun typische linkse dan wel rechtse denkbeelden
de 6 *morele funderingen* leiden tot talloze combinaties en standpunten m.b.t. diverse thema's
maar door de politieke geschiedenis heeft het links/rechts-denken zich verankerd in onze cultuur

van genen naar morele *matrices*

ideologie is “een set van overtuigingen aangaande de juiste ordening van de samenleving en hoe die te bereiken”
de eerste vraag daarbij is: “het bestaande behouden?” (conservatief) of “het bestaande veranderen?” (progressief)
in het *Assemblée nationale* (1789-1791) na de Franse Revolutie zaten conservatieven rechts, progressieven links
sindsdien staat links voor veranderingsgezind / progressief en rechts voor behoudend / conservatief

sinds Marx ging men er vanuit dat mensen groeperingen / partijen steunen die aansluiten bij hun belangen:
de werkende klasse steunt / stemt links, de bezittende klasse steunt / stemt rechts
maar de afgelopen 150 jaar is de wereld veranderd:

- veel arbeiders in de rust-belt, mijnwerkers in Virginia en boeren in de mid-west stemmen conservatief
- veel vermogenden in de grote steden en yuppies in Silicon Valley stemmen progressief

eigen-belang is vooral sinds de late de 20^e eeuw een slechte indicator gebleken voor politieke voorkeuren
politieke voorkeuren worden sindsdien vooral verklaard vanuit omgevingsfactoren: opvoeding, media, etc
maar onderzoek naar identieke tweelingen heeft aangetoond dat ook omgevingsfactoren niet alles verklaren
sterker: genetische factoren spelen een grotere rol bij karakter-vorming dan sinds de jaren '60 werd gedacht
het gaat daarbij dus niet alleen om IQ, psychische stoornissen en basale karakter-eigenschappen (bijv. verlegenheid)
ook om specifieke voorkeuren: hou je van jazz, heet eten, abstracte kunst? ben je religieus, ondernemend, etc?

genetica bepaald tussen 33% en 50% de variabiliteit tussen de politieke voorkeuren van individuen
of iemand opgroeit in een een progressief of conservatief gezin is van minder invloed
maar hoe kan er een genetische basis zijn voor dingen die nog maar een paar eeuwen of decennia bestaan?
kern-energie, ontwikkelingssamenwerking, globalisering, milieu-vervuiling, etc zijn thema's die pas 50 jaar bestaan
en hoe kunnen mensen van politieke partij veranderen als hun affiliatie genetisch bepaald is?

in hoofdstuk 7 (de *morele / moralistische fundering* van politiek) gaf Haidt een definitie van 'aangeboren'
'aangeboren' betekent niet genetisch vastgelegd, noch universeel (zoals het onderscheid *nature-nurture* suggereert)
het brein is geen computer, als wel een onaf manuscript, waar nog veel aan toegevoegd / veranderd wordt
m.a.w. het is georganiseerd (als resultaat van evolutie), in anticipatie op toekomstige ervaring
hoe mensen zich ontwikkelen en komen tot politieke hun politieke voorkeuren gebeurt in 3 stappen:

stap 1] genen maken breinen

DNA-onderzoek naar 13.000 Australiëers wijst uit dat bepaalde genen meer voorkomen bij liberalen / conservatieven

- sommige van deze genen zijn gerelateerd aan neuro-transmitters, m.n. *glutamaat* en *serotonine*
deze neuro-transmitters spelen een rol bij de reactie van het brein op dreiging en angst
- andere genen zijn gerelateerd aan de functie van neuro-transmitters als *dopamine*
dopamine speelt een rol bij openheid voor nieuwe ervaringen en sensatie-behoefte

ander onderzoek legt een verband tussen genetische eigenschappen en politieke voorkeuren (Lamme, 2011, p.144)

- conservatieven zijn meer beducht voor dreiging, en voor hen zijn orde en veiligheid belangrijke thema's
- progressieven zijn exploratiever, en hebben minder behoefte aan orde, structuur en *closure* (oplossing)

stap 2] eigenschappen gidsen kinderen langs verschillende paden

onze persoonlijkheid kent volgens Dan P. McAdams 3 levels:

- 1) *disposities / neigingen*: angstigheid, openheid, gewetenvolheid, extraversie, vriendelijkheid, neuroticisme
deze 5 basale karakter-eigenschappen hebben we van jongs af aan, en vormen onze persoonlijkheid
hoe, dat is afhankelijk van hoe de omgeving op ons (gedrag) reageert en hoe we daar mee om gaan
mensen reageren anders op nieuwsgierige, verbale, zelf-redzame, assertieve kinderen dan op verlegen kinderen
hoe, dat is weer afhankelijk van of men nieuwsgierige, assertieve kinderen leuk vindt (en stimuleert), of juist niet
- 2) *karakteristieke adaptaties*: cognities en coping-mechanismen die zich ontwikkelen tijdens het opgroeien
deze ontstaan in reactie op de omgeving: is die liefdevol? verwaarlozend? streng? onvoorspelbaar? veeleisend?
elk kind gaat daar anders mee om: sommige kinderen zijn gebaat bij veel structuur, andere bij creativiteit
sommige kinderen krijgen een opvoeding die bij hen past, andere niet
zowel *disposities* als *adaptaties* hebben z'n weerslag op hoe mensen worden wie ze uiteindelijk zijn

stap 3] mensen construeren een *narratief* over hun leven

- 3) de mens is een *narratief wezen*: hij denkt in verhalen, ook als hij zijn eigen leven in beschouwing neemt
dit *levensnarratief* is volgens McAdams het 3^e level van onze persoonlijkheid

volgens McAdams moeten psychologen kwantitatieve data integreren in een kwalitatieve kijk op mensen
disposities en karakteristieke adaptaties bepalen het leven van mensen, en daarmee hun levensverhaal
levensverhalen zijn niet objectief waar, maar subjectieve en selectieve reconstructies van het verleden
maar op hun beurt geven ze wel betekenis en sturing aan het gedrag, de keuzes en relaties van mensen
het maakt bijv. nogal verschil of je jezelf ziet als autonoom en succesvol, of als slachtoffer van het leven
levensverhalen zijn doordrenkt van moraliteit, en Haidt's theorie van *morele funderingen* maakt dit inzichtelijk

- conservatieve christenen benadrukken veelal respect voor autoriteit, loyaliteit aan de groep, en oprechtheid
- progressieve christenen benadrukken veelal bekommernis om menselijk lijden en sociale rechtvaardigheid

levensverhalen vormen een brug voor de adolescente persoonlijkheid en een volwassen politieke identiteit

Keith Richards van de Rolling Stones beschrijft een keerpunt in zijn leven in zijn auto-biografie (2010)
als koor-zanger op school werd hij vrijgesteld van lessen om mee te kunnen doen aan competities
aan het begin van hun puberteit kwam er een einde aan hun koor-carrière en moesten ze een schooljaar inhalen

"The moment that happened, Spike, Terry and I, we became terrorists. I was so mad, I had a burning desire for revenge. I had reason then to bring down this country and everything it stood for. I spent the next three years trying to fuck them up. If you want to breed a rebel, that's the way to do it... It still hasn't gone out, the fire. That's when I started to look at the world in a different way, not their way anymore. That's when I realized that there's bigger bullies than just bullies. There's them, the authorities. And a slow burning fuse was lit."

de grote verhalen van het liberalisme en conservatisme

in *Moral, believing animals; human personhood and culture* (2003) schrijft Christian Smith over morele *matrices* met Durkheim stelt hij dat elke samenleving in haar kern iets heeft dat als 'heilig' wordt beschouwd verhalen (*grand narratives*) identificeren en bekrachtigen die heilige kern van de morele *matrix* elk *narratief* identificeert een begin ('er was eens...'), een midden (waarin de dreiging zich aandient), en een slot elk *narratief* is ontworpen om de luisteraar moreel te oriënteren: z'n aandacht te vestigen op Goed & Kwaad en om te instrueren welke deugden bijdragen aan de verdediging of herovering van het heilige

het 'liberale vooruitgangsnarratief' bijv. verbeeldt de morele *matrix* van intellectueel links (in de V.S.):

"Ooit leefden de mensen in onrechtvaardige, ongezonde, repressieve samenlevingen. Deze achterlijke samenlevingen waren slecht vanwege de ongelijkheid, uitbuiting, en irrationele traditionalisme. Maar het nobele en humane verlangen naar vrijheid, gelijkheid en voorspoed leverde een dappere strijd tegen de krachten van ellende en onderdrukking, en slaagde er uiteindelijk in om een moderne, liberale, democratische, kapitalistische welvaartsstaat te vestigen. Terwijl de moderne sociale omstandigheden ons nog steeds in staat stellen om individuele vrijheid en geluk voor iedereen te maximaliseren, moet er nog veel werk worden gedaan om de vestingen van ongelijkheid, uitbuiting, en onderdrukking te ontmantelen. Deze strijd voor een juiste samenleving waarin individuen gelijkwaardig zijn, en vrij om hun zelf-gedefinieerde geluk na te streven is de enige missie die het waard is om je leven aan te wijden."

autoriteit, hiërarchie, macht en traditie zijn de kettingen die gebroken moeten worden om de slachtoffers te bevrijden deze morele *matrix* leunt vooral op de *zorg / pijn fundering*, en op de *vrijheid / onderdrukking fundering*

in *The Political Brain* (2007) typeert Drew Westen het *grand narrative* van conservatief Amerika als volgt:

"Once upon a time, America was a shining beacon. Then liberals came along and erected an enormous federal bureaucracy that handcuffed the invisible hand of the free market. They subverted our traditional American values and opposed God and faith at every step of the way.... Instead of requiring that people work for a living, they siphoned money from hardworking Americans and gave it to Cadillac-driving drug addicts and welfare queens. Instead of punishing criminals, they tried to "understand" them. Instead of worrying about the victims of crime, they worried about the rights of criminals.... Instead of adhering to traditional American values of family, fidelity, and personal responsibility, they preached promiscuity, premarital sex, and the gay lifestyle ... and they encouraged a feminist agenda that undermined traditional family roles.... Instead of projecting strength to those who would do evil around the world, they cut military budgets, disrespected our soldiers in uniform, burned our flag, and chose negotiation and multilateralism.... Then Americans decided to take their country back from those who sought to undermine it."

ook dit is een heroïsch verhaal, maar dan van helden die in het defensief zijn tegen de moderne wereld deze morele *matrix* leunt op alle 6 *morele funderingen*: *zorg, vrijheid, rechtvaardigheid, loyaliteit, autoriteit, heiligheid* liberalen herkennen weinig moraliteit in waarden als *loyaliteit, autoriteit en heiligheid*

- *loyaliteit* veronderstelt groepsdenken, en dat leidt tot uitsluiting, marginalisering en ongelijkheid
- *autoriteit* is gebaseerd op onderdrukking en dus onverenigbaar met vrijheid en gelijkheid
- *heiligheid* is geloof in traditionele waanbeelden en ongelegitimeerde machtsverhoudingen

Haidt, Jesse Graham en Brian Nosek deden onderzoek naar hoe goed / slecht beide kampen elkaar begrepen ze vroegen 2000 bezoekers de *Moral Foundations Questionnaire* in te vullen: als henzelf, als *liberal*, en *conservative*

gematigden en conservatieven waren accurater in het voorspellen van de antwoorden van de ander dan *liberals* m.a.w: liberalen waren meer (onjuist) bevooroordeeld en stereo-typerend in hun ideeën over conservatieven *moraliteit verbindt en verblindt...*

de blinde vlek van links: *moreel kapitaal*

Haidt was gefrustreerd over het onvermogen van de democraten om kiezers aan te spreken en aan zich te binden Jerry Muller's boek *Conservatism* (1997) inspireerde hem om liberalen te onderwijzen in politieke psychologie Muller onderscheidt conservatisme van orthodoxie:

- orthodoxie gaat uit van een boven-natuurlijke morele orde die model staat voor de menselijke samenleving orthodoxie (Grieks: de juiste leer / mening) is vrijwel synoniem met fundamentalisme, en dus radicalisme bijv. een letterlijke (on)vertaling van bijbelse voorschriften naar nu, of de wens tot invoering van de *sharia*
- conservatieven schuwen extremisme / radicalisme, en geloven in behoedzaamheid, tradities, geleidelijkheid, etc

ook onderscheidt Muller conservatisme van de romantiek/contra-Verlichting:

- de romantiek/contra-Verlichting verzette zich tegen het rationalisme en vooruitgangsgeloof van de Verlichting deze stromingen waren per definitie conservatief, en beriepen zich op het belang van emotie, intuïtie, en de natuur
- maar modern conservatisme heeft zijn oorsprong in de filosofie van David Hume en Edmund Burke zij waren niet anti-utilistisch of irrationeel, maar juist bepleiters van pragmatisme en gezond verstand ze onderbouwen hun kritiek op progressieven met een beroep op menselijk geluk op basis van redelijkheid

als liberaal had Haidt conservatisme gelijk gesteld met orthodoxie, religie, geloof, verwerping van wetenschap, etc als atheïst en wetenschapper moest hij dan ook wel liberaal zijn (dacht hij)

maar modern conservatisme gaat over het creëren van de beste maatschappij, onder de omstandigheden randvoorwaarden waar elke samenleving mee te maken heeft zijn: 1] de *menselijke aard* en 2] *instituties*

1] de *menselijke aard*:

conservatieven zijn niet idealistisch: ze wantrouwen utopische ideologieën die een betere wereld beloven ze geloven dat de mens imperfect is en geneigd is tot kwalijk gedrag als er geen begrenzing / verantwoording is (denk aan Hume in hoofdstuk 2, Glaucon, Tetlock, en Ariely in hoofdstuk 4, Baron-Cohen in hoofdstuk 6)

2] *instituties*:

instituties (bijv. tradities) evolueren geleidelijk als *sociale feiten* die we gaan respecteren en zelfs gaan vereren als we *instituties* ontdoen van autoriteit en ze bezien als arbitraire uitvindingen of conventies zijn ze ineffectief dit nodigt uit tot *anomie* (zie: Durkheim) en sociale onzekerheid / instabiliteit (zie hoofdstuk 8 & 11)

conservatieven (van Burke tot Hayek en Sowell) zagen iets wat liberalen niet zien: het belang van *moreel kapitaal* het gebruik van de term *kapitaal* in de economie gaat terug tot economen als Adam Smith en Karl Marx Adam Smith zag *kapitaal* als "*dat deel van iemands eigendom waarvan hij verwacht dat het hem winst oplevert*" dit zgn. *economisch kapitaal* wordt verder onderverdeeld in *financieel kapitaal*, *fysiek kapitaal*, en *menselijk kapitaal*

in *The Forms of Capital* (1986) onderscheidt Bourdieu naast *economisch kapitaal* ook *sociaal & cultureel kapitaal*

- *economisch kapitaal* bestaat uit de materiële en financiële middelen om invloed uit te oefenen
- *sociaal kapitaal* betreft de relaties en netwerken die mensen in staat stellen invloed uit te oefenen (mensen hebben contacten nodig om te stijgen op de sociale ladder, maar ook om zich te ontplooiën)

- *cultureel kapitaal* betreft de beheersing van culturele competenties: kennis, ideeën, waarden, houding, smaak het is de 'know-how' van de gebruiken en normen & waarden (en etiquette) binnen een (sub)cultuur of klasse om hogerop te komen in de samenleving is internalisering van de heersende moraal essentieel m.n. *cultureel kapitaal* is het middel waarmee elites zich weten te onderscheiden van niet-ingewijden "over smaak valt niet te twisten" luidt het gezegde, maar smaak is bij uitstek om over te twisten, aldus Bourdieu

de term *sociaal kapitaal* werd voor het eerst gebruikt in 1916 door L.J. Hanifan (1879-1932)

"I do not refer to real estate, or to personal property or to cold cash, but rather to that in life which tends to make these tangible substances count for most in the daily lives of people, namely, goodwill, fellowship, mutual sympathy and social intercourse among a group of individuals and families who make up a social unit [...] The individual is helpless socially, if left to himself. If he may come into contact with his neighbor, and they with other neighbors, there will be an accumulation of social capital, which may immediately satisfy his social needs and which may bear a social potentiality sufficient to the substantial improvement of living conditions in the whole community. The community as a whole will benefit by the cooperation of all its parts, while the individual will find in his associations the advantages of the help, the sympathy, and the fellowship of his neighbors"

de term *sociaal kapitaal* werd pas populair in de jaren '90, en nog meer na Robert Putnam's *Bowling Alone* (2000) *sociaal kapitaal* verwijst naar de sociale banden tussen individuen, en de resulterende wederkerigheid en vertrouwen zowel voor samenlevingen als voor economische actoren (bedrijven) is *sociaal kapitaal* essentieel voor coöperatie het succes van Joodse diamant-handelaren wordt wel verklaard door onderling vertrouwen: dus *sociaal kapitaal*

maar *sociaal kapitaal* wordt toch niet alleen gewaardeerd door conservatieven/rechts, en niet door liberalen/links? nee, ook links/liberalen hebben *sociaal kapitaal* hoog in het vaandel, maar ze denken anders over hoe dat te bereiken als je gelooft dat mensen van nature goed/altruïstisch zijn, is meer vrijheid de weg naar een sociale samenleving maar conservatieven menen dat mensen externe motivatie / begrenzing nodig hebben om te (samen)leven goed gedrag, sociale cohesie, coöperatie, zelf-ontplooiing, zin-geving, etc behoeven sturing en begeleiding daarom zijn *instituties* (wetten, gebruiken, tradities, culturele normen & waarden, religie) zo belangrijk zonder *instituties* zal de samenleving desintegreren tot een losse verzameling betekenis-zoekende individuen leden van een WEIRD-society (westers, opgeleid, geïndustrialiseerd, rijk, democratisch) focussen op individuen *sociaal kapitaal* gaat over relaties tussen mensen, en hoe dit individuen in staat stelt 'iemand te worden'

het is lastig te begrijpen hoe morele gemeenschappen groeien voorbij de grenzen van genetische verwantschap daarvoor moeten we niet alleen kijken naar individuen, noch naar relaties, maar naar de *sociale omgeving* relaties zijn ingebed in een sociale omgeving, die mensen doet 'deugen' (hoe men deugd ook definieert)

bijv: op een klein eiland of in een klein dorp doen mensen hun deur of fiets vaak niet op slot kleinschaligheid, geïsoleerdheid en culturele homogeniteit zijn omgevingsfactoren die *moreel kapitaal* verhogen de stad daarentegen kent minder sociale controle, meer diversiteit en creativiteit, wat ook mensen aantrekt afhankelijk van iemands disposities en adaptaties zal hij beter gedijen in een dorp, dan wel in de stad dat verklaart deels waarom steden doorgaans liberaler zijn en het platteland conservatiever

Haidt definieert *moreel kapitaal* als: randvoorwaarden die een morele gemeenschap mogelijk maken d.w.z. de mate waarin een gemeenschap beschikt over waarden, deugden, normen, praktijken, identiteiten, *instituties* als deze goed samen gaan met geëvolueerde psychologische mechanismen bevorderen ze vertrouwen / coöperatie zo worden *anomie*, egoïsme en parasitisme ontmoedigd en sociale cohesie bevorderd

religie bleek een belangrijke rol te spelen bij het *moreel kapitaal* van de communes onderzocht door Richard Sosis maar religie buiten beschouwing gelaten: stel er zijn twee communes van 25 leden met evenveel *moreel kapitaal* beide communes hebben een lijst met waarden en deugden die de leden moeten herinneren aan de principes

- commune A waardeert zelf-expressie en tolerantie (boven conformiteit en loyaliteit), wat nieuw-komers aantrekt
- commune B waardeert conformiteit en loyaliteit (boven zelf-expressie en tolerantie), wat leidt tot *moreel kapitaal* B zal beter in staat zijn egoïsme te bestrijden of reguleren, en zal daardoor een langer leven beschoren zijn

morele gemeenschappen zijn fragiel, moeilijk op te bouwen en gemakkelijk te ondermijnen voor grote gemeenschappen zoals naties is de uitdaging enorm en het gevaar van morele entropy inherent veel naties mislukken door corruptie, despotisme (autocratie) en nepotisme (vriendjes-politiek) zonder de promotie van waarden, deugden, normen, praktijken, identiteiten en *instituties* geen *moreel kapitaal*

Haidt stelt dat *moreel kapitaal* dus een hoog goed is, maar geen onverdeeld goed het bestrijdt egoïsme en parasitisme, maar garandeert niet alle vormen van eerlijkheid, zoals kans-gelijkheid *moreel kapitaal* helpt een gemeenschap goed te functioneren, maar niet zelden ten koste van anderen fascisme en sektarisme zijn voorbeelden waarbij groeps-identiteit ten koste gaat van dissidenten / outcasts als je een organisatie of samenleving wilt veranderen moet je oog hebben voor de gevolgen voor *moreel kapitaal* en dat is de blinde vlek van links: hun progressie-drang houdt te weinig rekening met andere morele instincten als emancipatoire filosofie heeft het liberalisme haar waarde bewezen, maar als politieke filosofie te weinig andersom: conservatisme is behoudend, en ziet zelden tijdig de noodzaak tot verandering als de tijd daar is denk aan sociale onrechtvaardigheid die voortvloeit uit machtsverhoudingen, en de resulterende sociale onvrede

een yin & twee yangs

yin & *yang* staan voor schijnbaar tegengestelden die in feite complementair en wederzijds afhankelijk zijn dag & nacht, warm & koud, zomer & winter, man & vrouw, orde & chaos, ratio & emotie, eigen & vreemd, etc

“een partij van orde en stabiliteit, en een partij van vooruitgang en hervorming, zijn beide noodzakelijke elementen in een gezonde politiek” - John Stuart Mill, 1859

“From 600 BC to the present day, philosophers have been divided into those who wished to tighten social bonds and those who wished to relax them. [...] It is clear that each party to this dispute - as to all that persist through long periods of time - is partly right and partly wrong. Social cohesion is a necessity, and mankind has never yet succeeded in enforcing cohesion by merely rational arguments. Every community is exposed to two opposite dangers: ossification (verkalking / verstarring) through too much discipline and reverence for tradition, on the one hand; on the other hand, dissolution, or subjection to foreign conquest, through the growth of an individualism and personal independence that makes cooperation impossible.”

Bertrand Russell, 1946

vervolgens focust Haidt op de huidige (2012) politieke en sociale constellatie in de polariserende V.S. hij baseert zich daarbij op Durkheim's concept van *homo duplex* (we zijn 90% chimpansee en 10% bij) hij zet niet links/rechts tegenover elkaar, maar vergelijkt *liberals*, *libertarians* en (social) *conservatives*

- liberal = wat we hier progressief of links-liberaal zouden noemen (D66, PvdA, de linker vleugel van de VVD)
- *libertarian* = een stroming die pleit voor individuele autonomie en een kleine overheid (VVD, Liberaire Partij)
- (social) *conservative* = stroming die pleit voor traditionele normen & waarden en gemeenschap (CDA, CU, SGP)

yin: liberale wijsheid

links baseert haar morele *matrix* op 3 van de 6 funderingen, maar het meest op de *zorg-fundering* (zie schema) links-liberalen hebben weinig op met loyaliteit, autoriteit en heiligheid (maar niet in alle gevallen; denk aan natuur) de centrale (heilige) waarde voor liberalen is bekommernis om slachtoffers van onderdrukking / ongelijkheid het wijzen op de 'eigen verantwoordelijkheid' van 'slachtoffers' wordt beschouwd als zondig / heiligschennis zorg voor de kwetsbaren, en strijd tegen de heersende macht, vereist verandering van *instituties* en wetgeving

"Liberalism is the politics of kindness. Liberals stand for tolerance, magnanimity, community spirit, the defense of the weak against the powerful, love of learning, freedom of belief, art and poetry, city life, the very things that make America worth dying for." - Garrison Keillor (radio-presentator)

punt #1: overheden kunnen en moeten de macht van grote bedrijven beteugelen

in hoofdstuk 9 beschreef Haidt de grote transitie in de evolutie, waaronder het ontstaan van *super-organismen* in hoofdstuk 10 omschreef hij bedrijven als *super-organismen*, die steeds machtiger worden naarmate ze groeien hoe groter, hoe beter ze in staat zijn om politiek en wetgeving van hun gast-heren te beïnvloeden overheden moeten deze bedrijven reguleren: door wetgeving, belasting-heffing en opdeling als ze te groot worden bedrijven hebben geen verplichtingen naar de samenleving maar naar hun aandeelhouders, en die willen winst winst wordt behaald door meer omzet te draaien (verkopen), of kosten-efficiënter te produceren kosten-efficiëntie kan bereikt worden door onkosten te *externaliseren* (af te wentelen op derden: de gemeenschap) bijv: belasting-vermijding, loon-korting, ontduiking van milieu-regels, verbod op vakbonden, etc

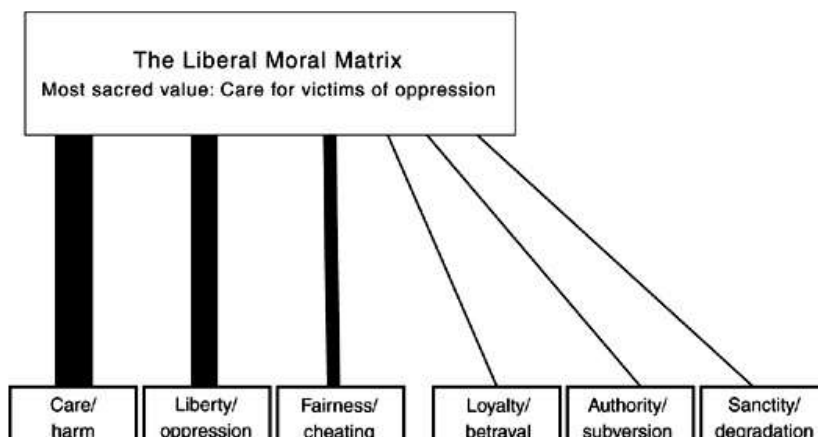
Haidt stelt dat hij geen anti-kapitalist is, maar wel glauconiaan: de ring van Gyges (h.4) zal elk bedrijf corrumperen dit kan ernstige gevolgen hebben voor het algemeen belang (volksgezondheid, milieu, economie, etc) kritische journalisten en politici moeten het handelen van grote bedrijven inzichtelijk maken en reguleren een efficiënte markt vereist juist regulatie door de overheid; hoeveel is onderwerp van het publieke debat

punt #2: sommige problemen kunnen opgelost worden door regulering (beter dan door de markt)

met de toename van het auto-gebruik sinds de jaren '50 en '60 nam ook de uitstoot van uitlaatgassen toe begin jaren '70 werd er jaarlijks 200.000 ton lood per jaar uitgestoten, met gevolgen voor de volksgezondheid Carter begon met het uitfaseren van lood in benzine, maar Reagan kortte op milieu en draaide regelgeving terug

"Government is not the solution to our problem, government is the problem" - Ronald Reagan, 1981

samenwerking tussen leden van beide partijen leidde in de jaren '90 alsnog tot lood-vrije benzine het resultaat was: minder gedragsproblemen bij kinderen, betere leer-prestaties, hoger IQ, lagere criminaliteit i.p.v. strenger straffen en meer gevangenisstraffen zouden we moeten investeren in het bestrijden van *externaliseren* conservatieven die geloven in de markt moeten uitleggen hoe ze het *externaliseren* aan banden willen leggen

yang #1: libertaire / libertarische wijsheid

libertariërs / libertaristen / libertijnen zijn in sociaal opzicht liberaal, maar in economisch opzicht conservatief ze pleiten voor individuele vrijheid, eigen verantwoordelijkheid, en geen inmenging (betutteling) van de staat qua drugs, abortus, euthanasie, gay-rights, etc zijn ze liberaal, maar ze hekelen progressief beleid als collectivistisch de strijd tegen institutioneel racisme, sexismen, discriminatie van LGBHT'ers, etc is de cultivatie van slachtofferschap libertarisme is een voortzetting van het radicale Verlichtingsdenken dat het individu wilde bevrijden van paternalisme eind 19^e eeuw werd de kwalificatie liberal gekoppeld aan partijen die ook kritisch waren t.a.v. het groot-kapitaal het algemeen belang (vrijheid, welvaart) van burgers zou evenzeer bedreigd kunnen worden door machtige bedrijven deze links-liberalen / progressieven keken naar de overheid om de macht van de nieuwe despoten te beteugelen niet alleen het bevorderen van vrijheid, maar het welzijn van alle burgers zou een taak van de overheid zijn progressieve republikeinen en democraten wilden de macht van grote bedrijven beteugelen, o.m. door: het bestrijden van monopolies, wettelijk vaststellen van arbeidsvoorwaarden, controle op voedsel-veiligheid, etc sommige wetten grepen ook direct in op het private domein: leerplicht, verbod op alcohol, etc

in 1912 scheidde de *Progressive Party* zich af van de *Republican Party*, waardoor deze laatste verrechtste na de teloorgang van de *Progressive Party* werd de *Democratic Party* als vanzelf de progressieve partij Franklin D. Roosevelt (president 1933-1945) lanceerde omvangrijk sociaal en economisch hervormingsprogramma deze *New Deal* betekende volgens *libertariërs* het einde van de vrijheid, en volgens conservatieven van de moraal sinds de jaren '30/'40 steunen *liberals* de democraten, en *libertariërs* en conservatieven de republikeinen

daarom zien *libertariërs* *liberals* vaak als pseudo-socialisten die sociale rechtvaardigheid als overheidstaak zien voor *libertariërs* is autonomie (negatieve vrijheid & individuele verantwoordelijkheid) de heiligste waarde soms wordt er naar deze stroming gelijkgesteld met klassiek-liberaal, rechts-liberaal of conservatief-liberaal ze beroepen zich vaak op theorieën van Ayn Rand, Robert Nozick, Friedrich Hayek, Milton Friedman, etc "*Libertarians are basically liberals who love markets and lack bleeding hearts*" - Will Wilkinson (libertariër), 2010

op yourmorals.org hebben 12.000 *libertariërs* en 10-duizenden *liberals* en *conservatives* enquetes ingevuld een analyse daarvan laat zien dat *libertariërs* en *liberals* qua persoonlijkheid veel op elkaar lijken waar ze verschillen is qua zorg voor anderen, en qua de mate waarin ze economische actoren willen reguleren bijv: *libertariërs* geloven niet in algemeen belang, anders dan dat het een resultaat is van individuele keuzes: als iedereen zijn eigen keuzes maakt en voor zichzelf zorgt, hoeft niemand voor een ander te kiezen of te zorgen

contra-punt #1: markten werken fabuleus

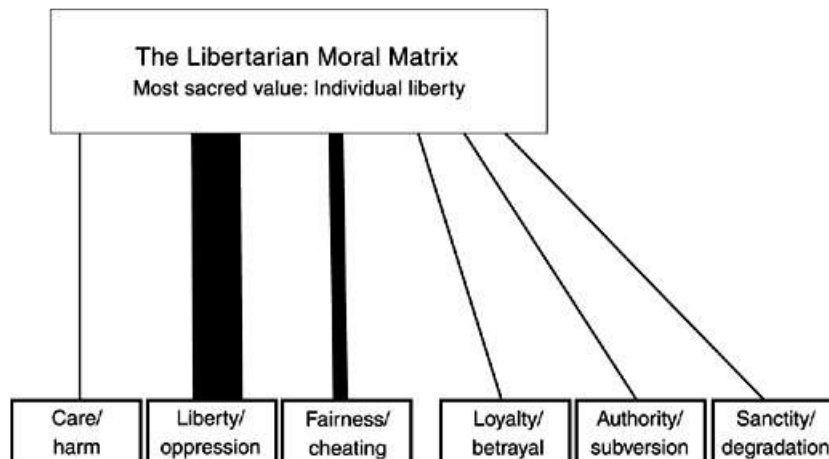
'voor niets gaat de zon op' luidt het gezegde; maar toch lijken velen van ons te geloven dat alles gratis moet zijn bedrijven opereren in een markt waarbij de consument zoveel mogelijk wil voor zo weinig mogelijk dat kan alleen maar als:

- bedrijven zoveel mogelijk productie-kosten *externaliseren* (afwentelen op derden; uiteindelijk de gemeenschap)
- er systemen zijn die individuele kosten zoveel mogelijk gelijkelijk verspreiden over een grote groep (collectief) voorbeeld van dit laatste: - overheden die zaken betalen van belastinggeld betaald door burgers, of
- zorg-verzekeraars die routine-behandelingen vergoeden van betaalde premies

een A.P.K.-keuring betalen we zelf, maar voor routine-behandelingen bij de tandarts kunnen we ons verzekeren hiermee wordt niet risico afgekocht / verspreid (het zijn routine-behandelingen), maar marktwerking tegen-gegaan er is veel kritiek op markt-werking in sectoren waar gelijkheid en solidariteit leidend zouden moeten zijn maar als alles gratis is / hetzelfde kost, zullen mensen geen prikkel ervaren om kosten te besparen

stel: een nationale zorgverzekering vergoedt alle medische kosten voor iedereen, altijd, ongeacht de oorzaak dit betekent dat hij/zij die geen geld heeft om op winter-sport te gaan mee-betaalt aan hij/zij die dat geld wel heeft immers: de uitkering aan polis-houders wordt betaald vanuit de premies die betaald worden door polis-houders uit angst om afgerekend te worden op eigen keuzes kiezen we vaak voor collectieve oplossingen i.p.v. het belasten van kwalijk gedrag (voor het algemeen belang) wordt er een collectieve oplossing bedacht het idee lijkt 'gedeelde smart is halve smart'; maar dit ondermijnt verantwoordelijkheid, en bevordert parasitisme daarbij is er geen prikkel om te veranderen / innoveren: de *status quo* houdt iedereen in de greep van afhankelijkheid

libertariërs menen dat mensen zelf verantwoordelijk zijn voor de consequenties / kosten van hun keuzes als de kosten voor de keuzes van individuen gespreid worden zal niemand zich nog verantwoordelijk voelen alleen de markt kan vraag & aanbod, en innovatieve oplossingen, in een productieve verhouding brengen dit is wat *libertariërs* de spontane ordening noemen, die ontstaat als mensen eigen, verantwoorde keuzes maken zorg en compassie leiden op kleine schaal en korte termijn tot verlichting van leed en zorgen voor betrokkenen, maar leiden op grote schaal en langere termijn tot grotere kosten voor iedereen (het algemeen belang) het is ironisch dat liberalen Darwin huldigen en intelligent design afdoen als conservatief-religieus bijgeloof hun pleidooi voor overheidsingrijpen en tegen vrije markt is in feite contra Darwin, en pro *intelligent design*

yang #2: sociaal-conservatieve wijsheid

sociaal-conservatieven hebben de 'breedste moraal': ze hechten waarde aan alle 6 morele dimensies meer dan liberalen en *libertariërs* hechten ze aan loyaliteit, autoriteit en heiligheid conservatieven zijn de partij van orde & stabiliteit, en gekant tegen vooruitgang en hervormingen (volgens J.S. Mill) maar hun bredere morele *matrix* stelt hen in staat bedreigingen voor *moreel kapitaal* te ontwaren ze zijn niet tegen vooruitgang / innovatie (zoals internet), maar wel tegen progressief beleid progressief beleid / hervormingen zijn gericht op het veranderen van *instituties*, tradities en de moraal het behoud van *sociale instituties* en tradities is voor conservatieven een heilige waarde

"when the foundations of society are threatened, the conservative ideology reminds men of the necessity of some institutions and the desirability of the existing ones." - Samuel Huntington: *Conservatism as an ideology* (1957)

contra-punt #2: je helpt de bijen niet door de korf te vernietigen

liberals hekelen uitsluiting, en zien religie vaak als een *institutie* die bij uitstek gebaseerd is op uitsluiting

"Imagine there's no countries [...] Nothing to kill or die for, and no religion, too. Imagine all the people, livin' life in peace [...] A brotherhood of man [...] You may say I'm a dreamer, but I'm not the only one. I hope someday you'll join us, and the world will live as one." - John Lennon: *Imagine* (1971)

conservatieven staan zeer sceptisch tegenover dergelijk utopisch idealisme, wat ze beschouwen als naïef
 wat ons maakt tot sociale *team-spelers* is *parochiaal altruïsme*, niet *universeel altruïsme*
 mensen ontwikkelen deugden binnen een groep, wat impliceert dat er anderen zijn die niet behoren tot de groep
moreel kapitaal is iets wat opgebouwd wordt binnen een groep, en erodeert als de groep desintegreert

"Gehechtheid aan onze onder-afdeling in de samenleving, liefde voor het kleine peloton waartoe we behoren, is het eerste principe (om zo te zeggen de kiem) van onze liefde voor de staat. Het is de eerste schakel in de ketting die ons verbindt met liefde voor ons land en voor de mensheid." –

Edmund Burke: *Reflections on the Revolution in France* (1790)

in de *Theory of the Moral Sentiments* (1759) verkent Adam Smith hoe emoties zich verhouden tot moraliteit
 hij stelt dat patriotisme en parochialisme mensen aanzetten om dingen te verbeteren (binnen hun capaciteit)
 deze vorm van (Durkheimiaans) *utilisme* beziet de mens niet als rationeel individu, maar als 'groupish' wezen

Robert Putnam laat zien dat ze gelijk hadden: sociale cohesie en vertrouwen maakt mensen minder ego-centrisch
E Pluribus Unum; diversity and community in the 21st century (2007) is een onderzoek naar *sociaal kapitaal*
 er bleek een correlatie tussen veel immigratie en etnische diversiteit een afname van *sociaal / moreel kapitaal*
 oorzaak: racisme? onbekend maakt onbemind, dus dat niet de verklaring voor de afname van *sociaal kapitaal*?
 dat impliceert dat er minder vertrouwen (*bridging capital*) is tussen groepen, niet binnen groepen (*bonding capital*)
 maar beide vormen van *sociaal kapitaal* (*bridging capital* én *bonding capital*) namen af, leidend tot ego-centrisme

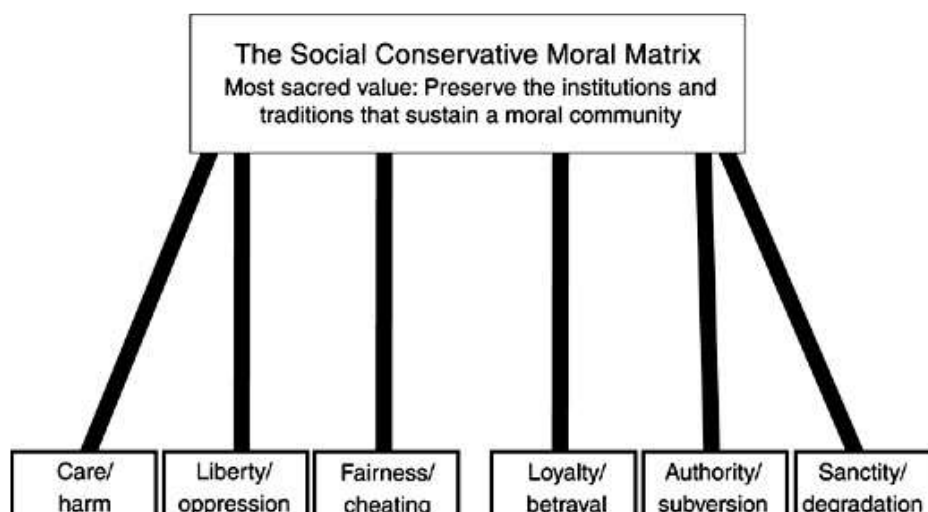
"Diversity seems to trigger not in-group/out-group division, but anomie or social isolation. In colloquial language, people living in ethnically diverse settings appear to "hunker down"; that is, to pull in like a turtle."

wat Putnam 'turtling' noemt is het tegengestelde van wat Haidt 'hiving' noemt: het socialiseren van mensen

liberals springen op de bres voor slachtoffers, en binden de strijd aan met loyaliteit, autoriteit en heiligheid
 maar met de hervormingen die ze voorstaan ondermijnen ze groepen, tradities, *instituties* en *moreel kapitaal*

- > door studenten aan te moedigen leraren en scholen aan te klagen ondermijnden ze het *moreel kapitaal* in scholen
- > door de invoering van multi-culturele educatie werden verschillen tussen bevolkingsgroepen benadrukt / groter

liberals nemen het op voor minderheden (bepaalde bijen), door de aanval te openen op het geheel (de hele korf)
 maar door het benadrukken van verschillen worden mensen eerder meer dan minder parochiaal / racistisch

naar een beschaafdere vorm van politiek bedrijven

het concept van *yin & yang* stamt uit het oude China, een cultuur waar harmonie en balans heilig waren maar in *mono-theïstische* culturen (jodendom, islam, christendom) is strijd / oppositie de centrale metafoor de profeet Mani (216-276) verkondigde dat de wereld het strijd-toneel was tussen het licht en het kwaad de mens is de front-linie in de strijd: hij heeft zowel het goede als het kwade in zich, en moet kiezen (vgl. jihad) vanuit dit perspectief is elke vorm van compromis een pact met de duivel, en dus is politiek per definitie zondig sinds de *culture wars* (jaren '90) is de Amerikaanse politiek manicheïstisch geworden, te beginnen in Washington de verbeterde strijd tussen *liberals/democrats* en *conservatives/republicans* leidt steeds vaker tot impasses

de oorsprong ligt echter in de roerige jaren '60 toen de burgerrechten-beweging Amerika fundamenteel veranderde tot die tijd waren liberalen en conservatieven verdeeld over beide partijen: de *democrats* en de *republicans* de conservatieve zuidelijke staten waren sinds de burgeroorlog (1861-1865) democratisch (Lincoln was republikein) de ratificering van de *Civil Rights Act* (1964) door Johnson (*democrat*) dreef conservatieven naar de republikeinen tegen de jaren '90 was het zuiden van de V.S. hoofdzakelijk republikeins, en is de politiek gepolariseerder dan ooit momenteel (2012) is de meest liberale republikein conservatiever dan de meest conservatieve democraat dus heeft Amerika nu 2 'pure' partijen: een liberale partij (*democrats*) en een conservatieve partij (*republicans*)

de polarisering tussen beide partijen werd altijd nog gedempt door informele omgang tussen politici (en hun families) politici ontmoetten elkaar na werk, hun vrouwen werden vriendinnen, kinderen zaten in het zelfde sport-team, etc maar vanaf 1995 moedigde Newt Gingrich republikeinen aan om hun families niet naar Washington te verhuizen sindsdien vliegen politici op maandag naar Washington, bedrijven 3 dagen politiek, en vliegen donderdag terug politiek wordt sindsdien steeds meer gekenmerkt door manicheïsme en de tactiek van de verschroeide aarde

maar ook voor burgers geldt dat technologie het mogelijk heeft gemaakt dat we ons opsluiten in ons eigen gelijk burgers leven steeds meer in life-style enclaves en virtuele bubbles waarin ze vooral gelijkgezinden ontmoeten ondanks toenemende pluriformiteit raken we steeds meer verstrikt in tribale morele gemeenschappen we cirkelen rond heilige waarden en verzinnen argumenten waarom wij gelijk hebben en die ander niet de ander is verstoken van waarheid, redelijkheid, de feiten en common sense; moraliteit verbindt en verblindt wil je de ander begrijpen, kijk naar wat *heilig* is voor die ander: kijk naar zijn *morele fundering* / *morele matrix* en om je geest open te stellen, moet je ook je hart open stellen: de ander zou een waardevol inzicht kunnen hebben

samenvattend:

genetica heeft grote invloed op karaktereigenschappen en dus op de wijze waarop mensen zich ontwikkelen *dispositities* (aangeboren) en *adaptaties* (in omgang met de omgeving) creëren een persoonlijk *narratief* deze narratieven vinden aansluiting bij de een of andere politieke ideologie / partij, meer dan bij een andere zodra mensen zich hebben verbonden met een politieke stroming vormen ze zich naar die morele *matrix* ze zien een bevestiging van het *grand narrative* van hun politieke voorkeur is alle sociaal-politieke kwesties dit komt door de cognitieve neiging om bevestiging te zoeken voor bestaande aannames (*confirmation bias*) oftewel de neiging om aandacht en waarde te hechten aan informatie die de eigen overtuigingen bevestigt dit is het sterkst van invloed bij een verlangd resultaat, emotioneel beladen kwesties of een diepgeworteld geloof op *sociale media* wordt een *confirmation bias* / bevestigingsvooordeel versterkt door *filter-bubbles*: gebruikers krijgen informatie te zien die aansluit bij hun ideeën op basis van eerder klik-gedrag en zoekgeschiedenis *confirmation bias* leidt tot tribalisme, polarisatie, wantrouwen, en tast het *moreel kapitaal* van de samenleving aan progressief / links en conservatief / rechts zijn als *yin & yang*: ze zijn tegengesteld, maar vullen elkaar aan om de polarisatie te bestrijden moeten we kijken naar het kies-stelsel, en naar het functioneren van politieke insinuaties